

Адміністративне ПРАВО і ПРОЦЕС

ISSN 2227-796X

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 (32)/2021

Журнал «Адміністративне право і процес» містить результати сучасних наукових досліджень у галузі адміністративного та адміністративного процесуального права України й зарубіжних країн. Дописувачами журналу є провідні українські та європейські вчені, молоді науковці, юристи-практики. Запропонована структура журналу відтворює систему адміністративного права, адміністративного процесуального права, яка відповідає сучасному європейському вченню про сутність і внутрішню побудову цих галузей права.

Для науковців, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, юристів-практиків, а також студентів юридичних факультетів та вищих навчальних закладів юридичного спрямування.

**Видається чотири рази на рік
Засновано 2012 року**

Включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з юридичних дисциплін (081 – Право) (Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 року № 1643)

Статті у виданні перевірені на наявність плагиату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Журнал внесений
до Index Copernicus International**

Адреса редакційної колегії:
вул. Володимирська, 60,
м. Київ, 01601, Україна
Телефон: +38 (099) 608 73 25
E-mail: aprlaw@uni.kiev.ua
Зареєстровано:
Державною реєстраційною
службою України.
Свідоцтво про державну
реєстрацію –
КВ № 18863–7663 Р
від 28.04.12
Засновник:
Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка.

Редакційна рада

**Мельник
Роман
Сергійович**

доктор юридичних наук, професор, професор
Вищої школи права Університету КАЗГЮУ
імені М. С. Нарікбасва, головний редактор журналу;

**Гревцова
Радміла
Юрійвна**

кандидат юридичних наук, доцент, директор Центру
медичного права юридичного факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка;

**Кормич
Борис
Анатолійович**

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
морського та митного права Національного університету
«Одеська юридична академія»;

**Кузнichenko
Сергій
Олександрович**

доктор юридичних наук, професор, ректор Одеського
державного університету внутрішніх справ;

**Лукач
Ірина
Володимирівна**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
господарського права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка;

**Посидинок
Валерія Вікторівна**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
господарського права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка;
професор Університету Миколаса Ромеріса, член Комісії
з розгляду адміністративних спорів Литви (Литва);

**Доктор
Еггле
Білевичюте**

професор Лабораторії правосуддя, Лабораторії прав людини
юридичного факультету Інституту публічного права
Університету Миколаса Ромеріса (Литва);

**Доктор
Тома
Бірмонтієн**

професор, завідувач кафедри Жана Моне
Кентерберійського університету (Нова Зеландія);

**Наталія
Чабан**

доцент юридичного факультету Загребського
університету (Хорватія);

**Лана
Офак**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного права юридичного факультету
Кіпрського Університету (Кіпр);

**Костас
Параскева**

**Совгіря
Ольга
Володимирівна**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
конституційного права юридичного факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка;

**Джанфранко
Тамбуреллі**

науковий працівник в галузі міжнародного права Інституту
міжнародних правових досліджень (ISGI) Національної
дослідницької ради (CNR) (Рим, Італія);

**Доктор
Агне
Тваронавічіс**

Лабораторія соціальних технологій, Лабораторія
посередництва та сталого розв'язання конфліктів
юридичного факультету Інституту публічного права
Університету Миколаса Ромеріса (Литва);

**Естаніслао
Арана Гарсія**

доктор юридичних наук, професор, Університет Гранади
(Іспанія).

Administrative LAW and PROCESS

SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

№ 1 (32)/2021

"Administrative law and process" publishes the findings of research on administrative law and administrative procedural law of Ukraine and foreign countries. Authors of the journal are leading Ukrainian and European scholars, young researchers, legal practitioners. The journal's structure renders the system of administrative law, administrative procedural law which is in line with modern European doctrine of the essence and internal composition of the above law branches.

Target readers are representatives of public and local authorities, legal practitioners as well as students of law faculties and law schools.

Frequency: four times a year
Established in 2012

The journal is entered into the list of Ukrainian scientific professional editions (category "B") in juridical disciplines (081 – Law) (The Order of the Ministry of Science and Education of Ukraine dated December 28, 2019 No 1643)

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

The journal is included in Index Copernicus International

Address of the editorial office

60 Volodymyrska str.,
Kyiv, 01601, Ukraine

Contact number:

+38 (099) 608 73 25

E-mail: aplaw@uni.kiev.ua

Registered by the Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of state registration
KB № 18863 – 7663 P
dated 28.04.12

Founder:

Taras Shevchenko National
University of Kyiv.

Editorial Board

Melnyk Roman
Serhiiovych

Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Professor at the Law School, M. Narikbayev
KAZGUU University,
Editor-in-chief of the journal;

Hrevtsova Radmila
Yuriiyevna

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Director
of the Center for Medical Law of the Faculty of Law of Kyiv
National Taras Shevchenko University;

Kormych Borys
Anatoliiovych

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Maritime
and Customs Law of the National University "Odessa Law
Academy";

Kuznichenko Serhii
Oleksandrovych

Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Rector of the Odessa State University of Internal Affairs;

Lukach Iryna
Volodymyrivna

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor
at the Department of Commercial Law of the Taras
Shevchenko National University of Kyiv;

Poiedynok Valeriia
Viktorivna

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor
at the Department of Commercial Law of the Taras
Shevchenko National University of Kyiv;

Prof. Dr. Eglė Bilevičiūtė

Professor at Mykolas Romeris University; Member
at Lithuania Administrative Disputes Commission
(the Republic of Lithuania);

Dr. Toma Birmontien

Professor at Justice Laboratory, Human Rights Laboratory
of Faculty of Law of Institute of Public Law, Mykolas Romeris
University (the Republic of Lithuania);

Natalia Chaban

Professor, Head of Jean Monnet Chair, University
of Cantenbury (New Zealand);

Lana Ofak

Associate Professor at the Faculty of Law, University
of Zagreb (Croatia);

Costas Paraskeva

PhD (law), associate professor at Administrative law
department, Faculty of Law, University of Cyprus (Cyprus);

Olga V. Sovgyria

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Professor
of the Department of Constitutional Law of the Faculty of Law
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv;

Gianfranco Tamburelli

Researcher of International Law at the Institute of International
Legal Studies (ISGI) of the National Research Council (CNR),
(Rome, Italy);

Dr. Agne Tvaronaviciene

Social Technologies Laboratory, Mediation
and Sustainable Conflict Resolution Laboratory of Faculty
of Law, Institute of Public Law of Mykolas Romeris
University (the Republic of Lithuania);

Estanislao Arana Garcia

Prof. Dr., Universidad de Granada (Spain).

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Валентин Галунько

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ В ПАРАДИГМІ
ЗАХІДНОЇ ТА ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ ВЕКТОРИЗАЦІЇ.....5

Yuriy Kunev, Oksana Myronets

ADMINISTRATIVE LAW: MATERIAL, PROCESSUAL
AND FORMAL COMPONENTS15

Наталія Хлібороб

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ:
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ28

ОСОБЛИВЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Inesa Kostenko

MODERN SPACE POLICY OF UKRAINE AND THE REALITY
OF JOINING THE EUROPEAN SPACE AGENCY41

Вікторія Чайка, Лариса Чайка

КОНФЛІКТОЛОГІЯ ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ54

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

Зоряна Пелех

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН
НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ70

CONTENTS

GENERAL ADMINISTRATIVE LAW

Valentyn Halunko

THE PLACE AND ROLE OF ADMINISTRATIVE LAW
OF UKRAINE IN THE PARADIGM OF THE VECTOR
OF MOVEMENT TO THE WEST AND NORTH-EAST5

Yuriy Kunev, Oksana Myronets

ADMINISTRATIVE LAW: MATERIAL, PROCESSUAL
AND FORMAL COMPONENTS15

Nataliia Hliborob

DIGITIZATION OF PUBLIC SERVICES: LEGAL REGULATION
IN THE CONTEXT OF EUROPEAN PRINCIPLES28

SPECIAL ADMINISTRATIVE LAW

Inesa Kostenko

MODERN SPACE POLICY OF UKRAINE AND THE REALITY
OF JOINING THE EUROPEAN SPACE AGENCY41

Victoria Chaika, Larysa Chaika

CONFLICTOLOGY OF TAX LEGAL RELATIONS:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT54

TOPICAL LEGAL ISSUES

Zoriana Pelekh

REGULATORY LEGAL PRINCIPLES FOR THE REALIZATION
OF PUBLIC RIGHT TO LIBERTY AND INTEGRITY OF THE PERSON70

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ В ПАРАДИГМІ ЗАХІДНОЇ ТА ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ ВЕКТОРИЗАЦІЇ

У статті з'ясовано місце і роль адміністративного права України в парадигмі західної та північно-східної векторизації. Доведено, що демократичність національного адміністративного права залежить не від змісту конституції держави, а від фактичного змісту здійснення політики й публічного адміністрування владою. Розподіл у цій сфері такий: якщо публічна влада не має змоги впливати на вчених, а навпаки, користується розробленими ними засадами та адміністративним інструментарієм для забезпечення прав свобод та інтересів приватних осіб та надання адміністративних послуг, тоді ми маємо справу з адміністративним правом правової демократичної держави; якщо державний режим здійснює пряме чи опосередковане управління наукою адміністративного права, має змогу впливати чи тиснути на вчених (а вони це терплять) із метою збереження свого політичного панування, здійснює тиск на ЗМІ, суб'єктів громадянського суспільства та приватний малий і середній бізнес, то таке адміністративне право незалежно від того, що прописано в наукових працях і підручниках, є галуззю права та наукою тоталітарної (авторитарної) держави.

Сформульовано висновок, що сучасне адміністративне право України є прогресивним і не тільки відповідає європейським цінностям, а й у деяких аспектах займає передові позиції. Запропоновано здійснювати експорт теоретичних положень, засад і інструментарію молодим вченим і студентам із Росії і Білорусії, демонструючи переваги демократичного устрою та домінування в публічному адмініструванні принципу верховенства права на прикладі як України, так і країн учасниць Європейського Союзу. Зроблено висновок, що в умовах гібридної війни, яку веде російське керівництво проти України, боротьба за цивілізоване демократичне мислення громадян північно-східних країн, насамперед російської та білоруської молоді, має вестися, зокрема, через доведення до них європейсько-української теорії адміністративного права та прикладів її застосування щодо запобігання корупції, ефективного захисту прав свобод та інтересів приватних осіб від свавілля чиновників.

Ключові слова: автократизм, адміністративне право, демократія, експорт, європейські цінності, захист, інструменти публічного адміністрування, права і свободи, протидія «Руському миру», російсько-терористична гібридна агресія.

Валентин Галунько,

*доктор юридичних наук,
професор,
голова Академії
адміністративно-
правових наук
orcid.org/0000-0003-1619-5028
arshm@ukr.net*

1. Вступ

Україна і за юридичним, і за фактичним змістом конституційних норм є правовою демократичною державою. Місце на географічній мапі світу держави не можуть обирати. Відповідно, Україна є державою Східної Європи, яка на півночі та сході межує з не дружніми до своїх громадян авторитарними державними режимами, що посягають на територіальну цілісність нашої держави. А з огляду на те, що суб'єкти публічної адміністрації Росії та Білорусії здійснюють прикордонні біженські провокації, вбивства за допомогою хімічної зброї своїх громадян та громадян європейських країн, збройну терористичну агресію в АРК та окремих районах Донецької і Луганської областей України, використовують постачання природного газу до ЄС та України як соціально-політичну зброю, є спонсорами маргінальних політичних сил у країнах-учасницях ЄС та Україні, на наш погляд, не виникає сумніву, що український народ знаходиться на передньому фронті захисту західної цивілізації від намагання тиранії розширити свої межі на захід.

У такій парадигмі існує український народ, працюють українська економіка та соціальна сфера, освіта і наука. З одного боку, такий стан речей негативно впливає на рівень життя українських громадян, з іншого – це призвело до консолідації українського суспільства щодо відбиття російсько-терористичної агресії та вирішення інших гуманітарних та екологічних проблем.

Не залишаються поза межами цих викликів наука та галузь адміністративного права України. Вітчизняними вченими розроблені нові наукові теорії, що на основі цінностей Європейського Союзу та внутрішніх особливостей з урахуванням зовнішнього агресивного російського впливу створюють новітні інструменти публічного адміністрування, які могли б якнайповніше забезпечувати права, свободи та законні інтереси приватних осіб, надавати громадянам якісні та своєчасні адміністративні послуги та здійснювати соціальне забезпечення усіх громадян, які опинилися в скруті.

Успіхи в цій сфері, на наш погляд, є незаперечними. Проте постійні військові та інші гібридні маневри російських суб'єктів публічної адміністрації коло

наших кордонів, у тимчасово окупованих українських територіях та всередині нашої держави можуть перекреслити усі позитивні напрацювання українського народу та вітчизняних вчених. Гібридній війні російського та білоруського режимів необхідно протидіяти, адже ми не можемо сховатися від них за жодним будівельним, ідеологічним чи інформаційним мурами. Ідеологічний та науковий агресії «Руського миру» треба протидіяти, в тому числі на їхній «території».

З цього погляду наукові розробки теорії вітчизняного адміністративного права та практичні успіхи у правозастосуванні українських суб'єктів публічного адміністрування можуть стати гарним майданчиком для активного захисту від «Руського миру». Їх треба наполегливо доносити до російської наукової спільноти, насамперед студентів та молодих вчених.

Вагомий внесок у розвиток українського адміністративного права, вироблення новітніх засад та інструментів публічного адміністрування здійснили вітчизняні вчені О. Кузьменко, С. Стеценко, Т. Коломоєць, В. Курило, А. Берлач, Т. Аріфходжаєва, В. Басс, Д. Беззубов, Н. Берлач, В. Біла, В. Бойко, А. Бойчук, Ю. Буглак, О. Буханевич, А. Бучинська, В. Васильківська, Н. Васильченко, Г. Васіна, . Вашенко, Н. Галіцина, О. Гетманець, Л. Головій, І. Глобенко, С. Гончарук, О. Гулак, О. Джафарова, Р. Арсірій, С. Діденко, Ю. Дорохіна, А. Замрига, О. Заярний, О. Зима, О. Зубов, А. Іванищук, А. Івановська, А. Ковальчук, І. Казанчук, С. Кандиба, Т.Кравцова, Т. Карабін, О. Кобзар, О. Комісаров, Б. Кіндюк, С. Кічмаренко, Л. Коваленко, А. Коваль, А. Комзюк, Л. Корнута, С. Короед, О. Коротун, І. Костенко, А. Кудін, С. Кузніченко, В. Кузьмишин, І. Курило, В. Куценко, О. Лавринович, О. Мороз, Я. Лазур, Д. Левченко, Ю. Легеза, П. Лютіков, О. Махмурова-Дишлюк, Т. Мацелик, Р. Мельник, О. Мілієнко, Р. Мкртчян, С. Мосьондз, В. Мушенюк, А. Нашинець-Наумова, Н. Новак, В. Оксін, І. Орловська, В. Пашинський, С. Петков, М. Пихтін, А. Полочення, С. Попова, Л. Попова, О. Правоторова, О. Присяжна, А. Пухтецька, А. Радчук, І. Риженко, О. Рогач, С. Розсоха, Л. Руснак, А. Галунько, М. Савюк, О. Салманова, О. Світличний, Є. Сердюк, С. Слюсаренко, О. Соловійова, В. Амелюхін, Я. Сташків, В. Стеценко, І. Таланчук, К. Танцюра, О. Улютіна, О. Хамходера, В. Чорна, А. Шарая, І. Шопіна, О. Яра та ін. Проте вони свої наукові зусилля безпосередньо на проблемі місця і ролі адміністративного права України в парадигмі західної та північно-східної векторизації не зосереджували. Вони аналізували у працях більш загальні спеціальні чи суміжні виклики.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу сучасних вітчизняних праць визначити місце і роль адміністративного права України в парадигмі західної та північно-східної векторизації.

Адміністративне право у правовій демократичній державі здійснює втілення в публічне адміністрування норм конституції держави шляхом їх деталізації та роз'яснення до моменту правозастосування публічною адміністрацією, не особливо звертаючи увагу на політичну волю правлячої влади. Іншими

словами, в дійсно правових демократичних державах адміністративне право є певним чином незалежним від чиновників, зокрема вищих посадових осіб держави.

Якщо це стосується чиновників органів виконавчої влади, то незалежність від них у державах демократичного типу не тільки високою, а інколи й цілковитою. Навпаки, треба стверджувати, що чиновники органів виконавчої влади залежать від теоретичних положень, сформованих вченими-адміністративістами в наукових працях та підручниках. Вони використовують їх у процесі здійснення підзаконної творчості та правозастосуванні.

Однак і в правових демократичних державах публічне адміністрування не здійснюється безпосередньо на основі високогуманних норм природного права. Вони реалізується на основі норм адміністративного права, які зосереджені в законах, що приймаються парламентом. Відповідно, теорія адміністративного права, а тим більше його практика не можуть бути повністю незалежними від позиції більшості депутатів у парламенті.

Хоча, з огляду на те, що парламент у дійсно демократичних державах – це провідний майданчик для дискусії, де здійснюється відстоювання гуманітарних цінностей суспільства, залежність адміністративного права від нього може мати і позитивні аспекти.

У разі порушення в законах прийнятих парламентом прав та свобод громадян на його депутатів може чинитися різноманітний легальний ненасильницький громадський вплив, як шляхом переконання і навчання депутатів, зокрема через наукові праці з адміністративного права, так і шляхом тиску суб'єктами громадянського суспільства. Крім того, норми законів, які не відповідають конституції держави, можуть бути скасовані конституційним судом.

Також адміністративне право не може бути повністю незалежним від судової гілки влади, адже в умовах сьогодення в більшості демократичних правових країн судові прецеденти вищого судового органу є обов'язковими для використання в судовій діяльності судами нижчої ланки, а також самим верховним судом в аналогічній категорії справ. Відповідно, в адміністративному праві такі рішення, що мають ознаки судових прецедентів, визнаються нормами адміністративного права та процесу. Саме в цьому і полягає взаємозалежність адміністративного права правових демократичних держав та судової гілки влади (судочинства).

Що стосується авторитарних та тоталітарних держав, то в них адміністративне право, як правило, є тільки формальною оболонкою деталізації та роз'яснення конституційних норм, адже режими в таких державах не збираються їх дотримуватися. Громадянське суспільство, регулярні чесні прозорі вибори зі зміною правлячої влади, перевага приватних прав громадян над державними інтересами – усе це залишається хорошими гаслами, які, як правило, прописуються в конституції, однак ніколи не реалізуються на практиці. Саме на долю адміністративного права тоталітарних та авторитарних країн покладається

негативна місія перетворення загалом прогресивно задекларованих норм конституційного права на інструментарій захисту правлячого режиму від народу.

Іншими словами, в тоталітарних та авторитарних державах адміністративне право стає теоретичною оболонкою, яка узаконює порушення прав, свобод та інтересів приватних осіб чиновниками від влади, хоча в деяких авторитарних державах у підручниках з адміністративного права прописуються демократичні засади, однак у такій аморфній формі, що на практиці вони не використовуються.

Так, є ніби два незалежних варіанти адміністративного права: 1) теоретичний, в якому прописані правильні з погляду правової держави засади; 2) практичний, в якому за певною авторитарною державною управлінською традицією здійснюється порушення прав, свобод та законних інтересів приватних осіб, що обґрунтовується захистом державних інтересів.

Це не означає, що серед вчених-адміністративістів тоталітарних та авторитарних держав немає прогресивних осіб, які намагаються відстоювати на рівні теорії адміністративного права публічні права, свободи та інтереси приватних осіб. Такі вчені є, однак вони в меншості, є білими воронами, які загалом не впливають на загальну картину закамуюваної репресивної теорії адміністративного права тоталітарних держав та відкритого адміністративно-правового тиску на права і свободи приватних осіб та суб'єктів громадянського суспільства у правозастосуванні.

Отже, місією адміністративного права в дійсно правових демократичних державах є якнайповніше засвідчення на рівні засад та розробки адміністративного інструментарію захисту прав свобод та інтересів приватних осіб, надання адміністративних послуг, захисту приватних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень.

Вчені у правових демократичних державах беруть за основу конституційні норми і розвивають їх для потреб теорії адміністративного права та правозастосування суб'єктами публічної адміністрації. При цьому вчені-адміністративісти майже не звертають увагу на забаганки вищих, центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Навпаки, названі суб'єкти публічного адміністрування повіряють свої дії із засадами та інструментарієм, розробленим вченими-адміністративістами.

У тоталітарних (авторитарних) країнах адміністративне право тільки формально базується на конституційних нормах. Практично вчені-адміністративісти в них змушені на рівні як засад, так і інструментарію публічного адміністрування забезпечувати не публічний інтерес суспільства, а бачення і забаганки вищого політичного керівництва, використовуючи як камуфляж норми конституції, де, як правило, формально прописуються права і свободи людини і громадянина.

Іншими словами, в сучасних тоталітарних (авторитарних) країнах адміністративне право тільки за формою декларує забезпечення прав і свобод

громадян, однак за своєю сутністю є репресивним адміністративним інструментарієм для збереження влади і можливості наживи для осіб, які практично беззмінно знаходяться при владі.

Отже, національне адміністративне право будь-якої держави напряду залежить не від юридичних норм конституції країни, а від фактичного змісту здійснення політики й публічного адміністрування правлячою владою. Розподіл у цій сфері такий: 1) якщо правляча влада не має змоги впливати на вчених-адміністративістів, а, навпаки, користується розробленими ними засадами та адміністративним інструментарієм для забезпечення прав свобод та інтересів приватних осіб та надання адміністративних послуг, то ми маємо справу з адміністративним правом правової демократичної держави; 2) якщо правлячий режим здійснює пряме чи опосередковане управління наукою адміністративного права, має змогу впливати чи тиснути на вчених-адміністративістів (а вони це терплять) із метою збереження свого політичного панування, здійснюють тиск на ЗМІ, суб'єктів громадянського суспільства та приватний малий і середній бізнес, то таке адміністративне право незалежно від того, що прописано в наукових працях і підручниках, є галуззю права та наукою тоталітарної (авторитарної) держави.

Що стосується України, то вітчизняне адміністративне право пройшло тернистий, проте, на наш погляд, славний шлях, яке дає змогу як у теорії, так і у практиці правореалізації вважати його адміністративним правом європейської правової демократичної держави.

Ми не будемо детально розглядати історичні аспекти утвердження такого стану вітчизняної науки адміністративного права, тільки виокремимо три події, що мали провідне значення для становлення європейського адміністративного права України. *По-перше*, це теоретичні розробки професора В. Авер'янова щодо людиноцентриської ідеології адміністративного права (Авер'янов, 2008), які дали змогу розробити та затвердити прогресивні положення Концепції адміністративної реформи в Україні, завдяки якій, зокрема, було розв'язане питання запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг (Указ Президента України, 1988).

По-друге, це розробка професором Р. Мельником за сприяння координатора проєктів ОБСЄ в Україні нової концепції системи адміністративного права, в якій було залишено за межами змісту всі нашарування минулих епох, взято за основу цінності ЄС та безпосередньо доктрину адміністративного права Німеччини (Мельник, 2014).

По-третє, утвердження змісту новітньої системи адміністративного права на основі Програми другого блоку єдиного фахового вступного випробування, що було затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 7 лютого 2018 р. № 115, у підручнику «Адміністративне право України. Повний курс»,

в написанні якого взяли участь більше сімдесяти провідних вчених-адміністративістів (Галунько, 2018). Цей підручник вже пережив чотири видання.

Ми не можемо стверджувати, що лише тільки завдяки цим трьом історичним подіям адміністративне право України стала таким, що дійсно відповідає демократичним засадам суспільства. По-перше, позитивний розвиток вітчизняного адміністративного права здійснювався в умовах специфічної соціально-політичної реальності, зокрема, Помаранчевої революції 2005 р. та Революції Гідності 2014 р., російсько-теоретичної агресії, що не тільки об'єднало український народ, а й сприяло роздумам вітчизняних вчених, що реагували й описували ці події. По-друге, розробкою новітньої демократичної теорії адміністративного права займалися десятки, сотні вчених із різних наукових шкіл та різних регіонів України. Це був масовий, можна сказати, народний науковий процес вчених, суб'єктів громадянського суспільства та деяких прогресивних чиновників.

Що являє собою сучасне адміністративне право України? Це людиноцентристське адміністративне право, що визнає пріоритет приватних прав над корпоративними інтересами чиновників, які обмежені законом і можуть діяти виключно в порядок і спосіб, передбачені Конституцією і законами України. Воно базується на цінностях ЄС, принципі верховенства права, має у своєму арсеналі детально розроблений інструментарій, який на практиці дає змогу публічній адміністрації ефективно надавати особам адміністративні послуги та здійснювати виконавчу діяльність. Особливе адміністративне право складається зі службового та адміністративно-деліктного права. Усе це врівноважується положеннями адміністративного процесу, який здійснюється на основі КАСУ. Останнє дає змогу ефективно відновити порушені через свавілля суб'єктів владних повноважень права приватних осіб (Галунько, 2021).

Зрозуміло, що застаріле, корумповане та зверхнє в діяльності суб'єктів публічної адміністрації змінюється в Україні поступово, незважаючи на прогресивні засади та інструменти публічного адміністрування, які надані чиновникам для забезпечення прав, свобод та інтересів приватних осіб. Однак неадекватна поведінка окремих негідних чиновників викривається суб'єктами громадянського суспільства, і їх звільняють, не зважаючи на впливових покровителів (ВВС, 2021). Практично чиновники від публічної влади, які не хочуть жити відповідно до закону та (або) моральних засад суспільства, змушені переходити в «підпілля», адже їх постійно переслідують журналісти та активісти суб'єктів громадянського суспільства (УНІАН, 2017; Свобода Слова, 2020).

2. Висновки

Отже, сучасне адміністративне право України є за своєю сутністю і змістом європейським, людиноцентристським і таким, що забезпечує пріоритет прав свобод та інтересів приватних осіб над корпоративними інтересами чиновників. Основною засадою життєдіяльності громадян відповідно до засад

адміністративного права України є принцип верховенства права, а для різноманітних чиновників – принцип зв'язаності публічної адміністрації законом та контролю за їхньою діяльністю суб'єктами громадянського суспільства та адміністративним судом.

Що стосується зв'язку адміністративного права України з адміністративним правом північно-східних країн, то тривалий час серед значної кількості вітчизняних вчених-адміністративістів домінував погляд, що в тих державах (насамперед у Росії і Білорусії) немає нічого хорошого, прогресивного і треба від них відгородитися науковою стіною. На певному етапі розвитку нашого суспільства такий підхід, на наш погляд, був правильним.

Однак нині ми розуміємо, що відгородитися від російської гібридної агресії, зокрема в науці, не можна жодними «стінами», адже, якщо ми не втручаємося в їхнє суспільне та наукове життя, то це не означає, що вони не втручаються в наше (DW. 2021; Українська правда, 2021), і не тільки погрозою захопити нові українські території військовою силою, а й насамперед шляхом впливу на вітчизняну суспільну думку та залякування наших громадян.

Отже, українські вчені-адміністративісти мають писати й російською мовою для громадян північно-східних країн, демонструючи переваги демократичного устрою та домінування в публічному адмініструванні принципу верховенства права на прикладі як України, так і країн-учасниць Європейського Союзу. В умовах гібридної війни, яку веде російське керівництво проти України, боротьба за цивілізоване демократичне мислення громадян північно-східних країн, насамперед російської та білоруської молоді, має вестися, зокрема, через доведення до них європейсько-української теорії адміністративного права та прикладів її застосування щодо запобігання корупції, ефективного захисту прав свобод та інтересів приватних осіб від свавілля чиновників.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Людиноцентристка ідеологія як основа реформування українського адміністративного права в умовах інтеграційного процесу. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2010. Вип. 2. С. 87–92.
2. Концепція адміністративної реформи в Україні. Затверджена Указом Президента України від 22 липня 1998 р. № 810.
3. Мельник Р., Бевзенко В. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / за заг. ред. Р. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання 4-ге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
6. Гогілашвілі звільнили з МВС після скандалу. *BBC*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59634141>
7. «Схеми» показали сюжет про весілля сина Луценка, під час знімання якого працівники УДО напали на журналістів. *УНІАН*. 2017. URL: <https://www.unian.ua/>

politics/2148399-shemi-pokazali-syujet-pro-vesillya-sina-lutsenka-pid-chas-znimannya-yakogo-pratsivniki-udo-napali-na-jurnalistiv.html

8. Бал у кума Путіна: хто з політиків і бізнесменів гуляв на весіллі пасинка Медведчука (спецрепортаж). Радіо «Свобода». 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/30905409.html>

9. Байден Кремль? Чого очікувати РФ та її сусідам від «саміту за демократію». *DW*. 2021. URL: <https://www.dw.com/uk/baiden-vs-kreml-choho-ochikuvaty-rf-ta-yii-susidam-vid-samitu-za-demokratiyu/a-59968174>

10. Каленюк Д. Саміт Байдена та антикорстратегія США: що це означає для українських корупціонерів. *Українська правда*. 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/12/9/7316718/>

References:

1. Aver'yanov V. Lyudynocentrystska ideologiya yak osnova reformuvannya ukrayins'kogo administratyvnogo prava v umovah integracijnogo procesu. *Derzhava ta regiony. Seriya Pravo*, 2010. Vyp. 2. S. 87–92.

2. Koncepciya administratyvnoyi reformy v Ukrayini. Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 22 lypnya 1998 r. # 810

3. Melnyk R., Bevzenko V. Zagalne administratyvne pravo / za zag. red. R. Melnyka. Kyiv : Vaite, 2014. 376 s.

4. Administratyvne pravo Ukrayiny. Povnyj kurs: pidruchnyk / Halunko V., Dihtiyevskij P., Kuzmenko O., Stecenko S. ta in. Herson : OLDI-PLYuS, 2018. 446 s.

5. Administratyvne pravo Ukrayiny. Povnyj kurs : pidruchnyk / V. Halunko, P. Dihtiyevskij, O. Kuzmenko ta in.; za red. V. Halunka, O. Pravotorovoyi. Vydannya chetverte. Herson : OLDI-PLYuS, 2021. 656 s.

6. Gogilashvili zvilnyly z MVS pislya skandalu. *VVS*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59634141>

7. Shemy pokazaly syuzhet pro vesillya syna Lucenka, pid chas znimannya yakogo pracivnyky UDO napaly na zhurnalistiv. *UNIAN*. 2017. URL: <https://www.unian.ua/politics/2148399-shemi-pokazali-syujet-pro-vesillya-sina-lutsenka-pid-chas-znimannya-yakogo-pratsivniki-udo-napali-na-jurnalistiv.html>

8. Бал у кума Путіна: хто з політиків і бізнесменів гуляв на весіллі пасинка Медведчука (спецрепортаж). *Radio Svoboda*. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/30905409.html>

9. Bajden Krem? Chogo ochikuvaty RF ta yiyisusidam vid “samitu za demokratiyu”. 2021. URL: <https://www.dw.com/uk/baiden-vs-kreml-choho-ochikuvaty-rf-ta-yii-susidam-vid-samitu-za-demokratiyu/a-59968174>

10. Kalenyuk D. Samit Bajdena ta antykorstrategiya USA: shho ce oznachaye dlya ukrayinskyh korupcioneriv. *Ukrayinska pravda*. 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/12/9/7316718/>

THE PLACE AND ROLE OF ADMINISTRATIVE LAW OF UKRAINE IN THE PARADIGM OF THE VECTOR OF MOVEMENT TO THE WEST AND NORTH-EAST

Valentyn Halunko,

Doctor of Law, Professor,

President Academy of Administrative Law Sciences

orcid.org/0000-0003-1619-5028

arshm@ukr.net

The article clarifies the place and role of administrative law of Ukraine in the paradigm of the vector of movement to the West and North-East. It is proved that the democracy of national administrative law depends not only on the content of the state constitution, but also on the actual content of policy implementation and public administration by the government. The division in this area is as follows. If public authorities do not have the opportunity to influence scholars, but instead use the principles and administrative tools developed by them to ensure the rights of freedoms and interests of individuals and provide administrative services, then this is the administrative law of a democratic state. If the state regime has a practical opportunity to put pressure on the media, civil society and private small and medium-sized businesses, then we are dealing with the administrative law of a totalitarian (authoritarian) state

It is concluded that the modern administrative law of Ukraine is progressive and not only in line with European values, but in some respects occupies a leading position in it. It is proposed to export theoretical principles, principles and tools to young scientists and students of Russia and Belarus. Demonstrating the advantages of a democratic system and the dominance of the principle of the rule of law in public administration carry out, both on the example of Ukraine and the member states of the European Union. It is concluded that in the conditions of the hybrid war waged by the Russian leadership against Ukraine, the struggle for civilized democratic thinking of the citizens of the North-Eastern countries, primarily Russian and Belarusian youth, should be carried out, including by bringing them to European-Ukrainian theory of administrative law examples of its application to prevent corruption, effective protection of the rights and freedoms of individuals from the arbitrariness of officials.

Key words: administrative law, autocracy, counteraction “Russkiy Mir”, democracy, European values, export, protection, public administration tools, rights and freedoms, Russian terrorist hybrid aggression/

ADMINISTRATIVE LAW: MATERIAL, PROCESSUAL AND FORMAL COMPONENTS

***The purpose** of the paper is to analyze and disclose the issues of theoretical and practical plan that prevent the solution of administrative law legal applying issues, which contain or are connected with the definitions of “substantive and processual law” and “norms substantive and processual law” and the development of theoretical proposals needed to solve the problems of the practical plan. **Research methods.** The paper uses a comprehensive approach to creating a theoretical picture of the object and the application of the methodological scheme of “double knowledge” about the object as such and the knowledge that describes and depicts it; method of comparative legal and doctrinal knowledge of administrative legislation; method of generalization and modeling of new theoretical knowledge of administrative law.*

***Results.** Issues for the further development of theory and practice of administrative law are identified and a theoretical approach for their solution is suggested. It is established that the subject of administrative law requires modeling and legal regulation of an administrative activity according to the scheme of legal certainty by the norms of substantive and formal law. Substantive administrative law consists of rules that describe materialized objects, the title of which defines the basic institutions of administrative law. Formal administrative law consists of norms that determine the process of substantive law formalization according to the procedures of administrative activity, which consist of substantive and processual norms of formal law. The main substantive rules of formal law include public conditions and formalities, as legal means that determine the interaction of subjects in administrative activity and the delimitation of the spheres of norms effect for private and public law. **Conclusions.** It gives reasons for the position that the practical implementation of approaches based on the theoretical position of the division into substantive and formal administrative law, means the formation of an administrative procedure as a single standard for the whole administrative activity, including judicial.*

Key words: administrative law, substantive law, formal law, administrative activity, public-administrative activity, public formalities, material norms, processual norms.

Yuriy Kunev,

*Professor
at the Department
of Constitutional
and Administrative Law
of the Faculty of Law
of National Aviation
University,
Doctor of Law, Professor
orcid.org/0000-0002-5952-2052
kunev@ukr.net*

Oksana Myronets,

*Associate Professor
at the Department
of Constitutional
and Administrative Law
of the Faculty of Law
of National Aviation
University,
PhD in Law,
Doctoral Student
orcid.org/0000-0002-5035-2384
o.m.myronets@ukr.net*

1. Introduction

In their decisions, courts of Ukraine of all levels and instances widely use terms: “a norm of substantive law”, “a norm of substantive law of Ukraine”. At the same time, courts make decisions establishing “whether the norms of substantive law have been chosen correctly” and “whether norms of substantive law have been applied correctly or are to be applied by sides”, substantiating the legality of a court decision or qualifying events for compliance with a legal composition of the legal norm. In all processual codes of Ukraine, “a qualification mechanism” was in fact called “the correctness of the substantive law norms application”, including it in a concept of legality of a court decision.

The legislation of Ukraine does not explicitly specify and define the content and essence of the concepts: “substantive and procedural law” and “a norm of substantive and procedural law”, although the concepts are widely used in the theory of administrative law and legislation to define norms regulating an administrative activity, an administrative process.

During the research, there is an issue with the ambiguous definition of basic legal concepts relating to “substantive and procedural”. At the theoretical level, its solution requires each time the explanation of the content that a researcher invests in a concept and for what purpose. A law applying person has a different situation, all the basic concepts of their essence and content have to be clarified and enshrined in the legislation in advance. Otherwise, this leads to a random interpretation of the content of legislative norms by a law applying person, which is, obviously, should be unacceptable.

The division into substantive and procedural law does not lead to the solution of the main methodological issues of scientific cognition and education. Any effective scientific theoretical approach has to have a sufficient methodological tool for the legal organization of the activity.

To make an *analysis of recent research and publications* we would like to represent a number of scientists’ opinions that will give a general idea of the content of this issue.

According to V. Averianov, substantive norms of administrative law establish the legal boundaries and scope of legal regulation, determine rights, duties, and liability

of participants in regulated social relations, id est in fact their administrative-legal status. The vast majority of processual norms of administrative law contribute to the implementation of the substantive norms, as it regulates a procedure (a process, an order) for the implementation of rights and the implementation of duties established by substantive norms. There are also processual norms that have a completely “autonomous” meaning id est they are not directly related to the needs of the implementation of substantive norms (for example, norms that regulate processual relations in administrative proceedings) (Авер’янов, 2004).

As M. Kurylo supposes, processual norms should be understood as clearly defined rules of conduct due to the need to ensure the rights of participants in the field of a particular type of proceedings. Then he expands the scope of processual norms to the “rules of conduct for specifically authorized by the state subjects to carry out a jurisdictional activity, as well as other participants in the process (Курилю, 2013).

It should be noted that the idea of the existence of substantive and processual legal norms is stable and indisputable, primarily intended to form an instrumental theoretical approach to understanding, realizing, and presenting the content of a particular legal norm.

V. Dashkovska notes that today there is no generally accepted approach to the correlation between substantive and processual law, there are many points of view on this issue. In general, summarizing their positions, it is possible to identify the following directions:

1) the whole system of law mainly consists of substantive rules. Processual norms should be recognized only those rules of conduct that have formed independent branches of law aimed at establishing a procedures for administering legal proceedings. Under this approach, processual law is represented by such branches as civil processual, commercial processual, criminal processual law and administrative processual law, which regulates the order for administrative proceedings;

2) processual norms of law are considered as rules that establish not only judicial but also an administrative procedure for resolving a legal conflict;

3) processual law is considered as a system of rules of conduct governing any law applying procedure, regardless of reasons that necessitated this legal form of activity (resolving a dispute concerning a right, establishing a legal fact, etc.);

4) processual law is considered as a system of norms establishing the order not only of law enforcement but also of any legal form of activity of state authorities and local self-government (in particular, an order of explaining current legislation by bodies of state power, an order of normative-legal acts (regulations) issuing, etc.);

5) processual law is a system of norms that establish an order for the participants’ of public relations rights and duties implementation when the implementation process involves an authorized body of state power or local self-government (for example, an order for the right to a pension implementation, in which the Pension Fund of Ukraine participates), as well as when the implementation of the legal norms is conducted without the participation of any authoritative subjects (for example,

an order for an entrepreneurial agreement concluding: the Commercial Code of Ukraine provides in what a way it is possible to suggest to conclude an agreement, in what terms an answer on the mentioned proposal may be given, as well as other procedural points);

6) processual law regulates not only the process of substantive law norms implementation but also the process of rule-making that is in a procedure that results in a certain sequence of actions is the adoption and entry into force of an act establishing the norms of law (Дашковська, 2015).

From this rather large quote, we can see that when writing theoretical scientific papers on the processual component of law, very often, there is the use of the concepts: “substantive and processual norms”, “substantive and processual law”, “juridical process”, “administrative process”, etc., as well-known, without the explanation of their content in a particular situation.

Theorist of law D. Bocharov believes that the division of law into substantive and processual is conditional, and most importantly it has a relative character (Бочаров, 2006). V. Balandin and A. Pavlushina noted: “In different dimensions, the same norm can be both substantive and processual <...> In our opinion, the authors summarize, it should finally be recognized that it is obviously impossible to mechanically differentiate norms of law into substantive and processual and permanently establish their belonging to a certain group” (Баландин, Павлушина, 2001).

It is worth mentioning here P. Rabinovich’s no less valid statement that processuality is such a regulatory function of legal norms, which they acquire only in relation to other (“substantive”) norms when interacting with them. “Substantialism” and “processuality” of legal norms are conditional terms that mark certain functional properties of norms, due to their role in legal regulation (Рабинович, 1975).

D. Bocharov also notes that it would seem that the lack of a clear boundary separating substantive-legal and processual-legal procedures should have been an additional argument in favor of a broad understanding of the meaning of “a processual form”, but processualists chose a simpler way to consider processual only that one which is directly related to the court’s activity or provided by criminal-processual and civil-processual codes. Naturally, with such a definition of processuality, the issue of recognizing the processual form as a general concept in the context of law enforcement was automatically removed from the “agenda” of legal science (Бочаров, 2006).

According to J. Ziekow, process refers to the totality of administrative workflows for preparing and delivering a service (Ziekow, 2021). Two principles that guided the Administrative Process: the value of government interference and the superiority of the administrative process as a decision-making concept (Pilichowski, 2021). The growing impetus towards proceduralization in an uncertain world given the weakness of legislator brings a subsequent growing role of administrative procedure, where rules, activities and solutions are to be invented (Barnes, 2016).

Also in the literature, there is an identification of concepts related to “substantive and processual” and as follows, in particular in *Wikipedia* “Processual norms (norms of processual law)”: substantive law is a set of norms of a system of law that directly regulate public relations and a set of branches of law in which the main emphasis is on establishing rights and duties of subjects.

The term “substantive law” is used in jurisprudence as a notion marking such legal norms by which the state makes its influence on public relations through direct, immediate legal regulation (Wikipedia, 2021).

We would like to summarize the content of these quotations as follows.

1. The separation of substantive and processual law is appropriate only as a “learning” approach because it concentrates on the multidimensionality of the system of law, which contains both a substantive, structural component of its elements and a processual, dynamic component, in particular, as a way of existence in law as a whole, and a separate legal norm. The approach to the separation of substantive and processual law is purely conditional, based on the idea of the complexity and diversity of law as a phenomenon of reality.

2. In fact, substantive law and processual law as phenomena of legal reality are absent.

3. On the correlation between processual and substantive law in the theory of law there are many opinions. One of them is that the division depends on the views of the researcher and his goal, this division is conditional and has its inherent instrumental value of legal phenomena cognition (КуНЕВ, 2013).

4. Law enforcement practice, considering processual law, is limited to understanding the legal regulation of the jurisdictional process.

But these positions, in our opinion, are not enough to solve the mentioned above problem.

The purpose of the paper is to analyze and disclose the issues of theoretical and practical plan that prevent the solution of administrative law legal applying issues, which contain or are connected with the definitions of “substantive and processual law” and “norms substantive and processual law” and the development of theoretical proposals needed to solve the problems of the practical plan.

2. Administrative law action model legal analysis

We would like to consider the components of the activity legal organization (КуНЕВ, 2014) through the prism of its components personification in the substantive and processual norms.

To form our own approach to the correlation between substantive and processual in administrative law and reproduce an effective legal model of administrative law, we use the theoretical provisions proposed by Hans Kelsen, who believed that it is possible to distinguish static and dynamic theory of law, depending on greater importance is given to norms that regulate human behavior or behavior that is regulated by these norms; depending on whether the cognition is directed to legal

norms that are created, applied and observed through acts of human behavior, or to acts of creation, application, and observance of law provided by legal norms. The subject of a static theory of law is law as a system of valid norms, law in a state of rest; the subject of a dynamic theory of law is the process of creation and application of law, law in its movement (Kelsen, 2015).

The general rules applied by judicial and administrative bodies have a dual function: 1) the definition of these bodies and a procedure they have to follow; 2) the definition of individual norms established within the framework of judicial or administrative procedure.

These two functions correspond to two categories of legal norms, which are usually divided into norms of formal and substantive law. Formal law may be understood as general rules regulating the organization and order of judicial and administrative bodies activity that is so-called civil-processual, criminal-processual and administrative-processual law. Substantive law is understood as general norms that determine the content of judicial and administrative acts and are designated as civil, criminal and administrative law, although the rules regulating the process in judicial and administrative bodies are no less considered as civil, criminal and administrative law (Kelsen, 2015).

It is predicted that the norms applied by these bodies are related only to civil, criminal and administrative law, although these areas cannot be applied unless formal law is applied at the same time, *id est* law that regulates the application of civil, criminal and administrative law, the process of judicial and administrative acts issuing. Substantive law and formal law are indissolubly connected. Only in their organic connection, they form law that regulates its creation and application. Any complete legal proposal describing this law has to contain both formal and substantive elements (Kelsen, 2015).

Based on the above theoretical provisions, we think it appropriate to consider the static and dynamic model of representation of administrative law as a regulator of the environment of public administration and the administrative activity, as the activity to implement this law.

Under the approach that we regulate the administrative activity, the approach is recognized that the activity always has two components of substantive and processual, respectively, investigating administrative law and the administrative activity, we will explore groups of formal and substantive law.

Following H. Kelsen's opinion, we assume that formal law is formed by a set of both processual and substantive norms.

Formal law is a conditional set of rules aimed at implementing a certain part of the substantive norms of a general nature, which determines the standardization of a certain activity, establishing its main components that are conditions and formalities related to material objects and, accordingly, norms of substantive law.

A function of administrative law legal phenomenon description is to depict the systemic interconnection between substantive law and formal law, between

the definition of substantive requirements and the order of their implementation in the activity.

Substantive administrative law consists of norms that describe the materialized objects, the title of which defines the basic institutions of administrative law.

Formal administrative law consists of norms that determine the process of substantive law formalization according to the procedures of administrative activity, which consist of substantive and processual norms of formal law.

The main substantive rules of formal law include public conditions and formalities, as legal means that determine the interaction of subjects in administrative activity and the delimitation of the spheres of norms effect for private and public law.

An established by legal norms limit of private and public law norms effect determines the possibilities of subjects rights and legitimate interests implementation and the necessary actions of the public administration to ensure the implementation of the tasks assigned to it (Кухнев, Дубиня, 2019).

The separation of substantive and formal law does not lead to the division of law into two parts but will help to highlight the nature of law, with all its attributes. The definition of an activity as an object of jurisprudence does not contradict the normative approach to legal understanding, but deepens it, making some changes to the object of “an activity norming (as a system) through regulations”, allows making a more systematic approach to the study of state-legal phenomena and processes, and reaching new horizons in the legal activity organization, using forms of the activity and thinking organization (Кухнев, 2008).

The subjects of interaction, in the starting position, have different tasks and ways of activity implementation. The actions of public administration and the actions of subjects of private law become interdependent in their direct interaction. Legal regulation of the subjects' of interaction actions is difficult because the legal regulation of their activities separately belongs to different, diverse spheres, traditionally defined with the help of zones of legal regulation methods prevailing that are imperative or dispositive ones.

In accordance with S. Alekseev, fundamentals that express two main models of legal regulation, two types of legal material construction are dispositive and binding ones.

Formal criteria between the borders of these two legal spheres are sometimes very shaky, mobile, erased by real life, legislation and legal practice, and are portrayed by analytical jurisprudence quite reasonable and convincingly “power-subordination” and “subordination” for public law; “legal equality” and “coordination” for private law.

Public law is, in general, a different juridical world, a different “legal galaxy”, and in the world-creating meaning is a sphere no less important than law itself. In essence, it is a continuation of the relevant social phenomenon that is a state, public authority with all its positive and negative potentials, which are expressed in the benefits of law, although another “quality” that is the public one. These positive qualities as a result of the democratization of society are implemented in the principles

of subordination of the rule of the law, legal procedures for its implementation, and, more broadly, in the principles of separation of powers, republican form of governing, and, finally, in the state ensuring of human rights (Алексеев, 1999).

Public-administrative activity (Кунєв, Дувінг, 2019) is an activity, the main purpose of which is to delimit the zones of private and public law subjects' functioning or to protect the private activity from abuse from the side of public administration.

The most relevant for administrative law is the division into substantive and formal law, found by administrative law scientists teaching the administrative process and administrative-processual law. This approach does not have a significant content load, as in fact the legal regulation of activity is considered, which contains both substantive and processual norms, the division into which is also conditional. The main thing is to clarify the question (according to H. Kelsen), what we regulate and how we regulate the implementation of norms in the activity.

3. The system of norms for the formation of the main public-administrative activity

The subject of administrative law requires modeling and legal regulation of administrative activity according to the scheme of legal certainty by the norms of substantive and formal law; in particular, the main public-administrative activity is formed by a system of norms:

- a) substantive norms that determine the general principles of public administration;
- b) substantive and processual norms of formal law, which determine the general standard of subjects interaction;
- c) substantive and processual norms of formal law, which determine the regulations of a particular body of public administration activity.

It is advisable to analyze the implementation of the approach for each subject of administrative law, but the approach will be general and universal for all subjects, taking into account certain minor features of the types of the administrative activity, in the first turn, the public-administrative one.

Taking into account that to implement the protective function of administrative law, we plan in public-administrative activity, the following elements may be determined (to acquire a legal form) with the help of law.

The following elements are defined by substantive norms:

- a purpose, tasks, functions, and principles of administrative activity;
- rights and legal status of subjects;
- a structure of interconnections in the system of public administration activity;
- the means by which there is a direct impact on the material of administrative activity;
- a product of administrative activity.

The following elements are defined by formal norms:

- a) conditions and public formalities;
- b) subjects' actions of information transformation;
- c) ways (a technology) of information transformation.

Law can simultaneously regulate a material, a method, a means, a norm, a technology, a product of the activity, and these combinations in cooperation of various acts of activity, where law is the element, will form the types of activity within the sphere of administrative law action (Кунєв, 2013).

Unified approaches to the legal regulation of administrative activity lead to the formation of a single standard for it in administrative procedure, as a standard for all administrative activities, including judicial.

The importance of administrative procedure as a standard for public-administrative activity performs a double task, which is not only the existence of a comprehensive system of principles from constitutional to the principles of public-administrative and judicial activity in the form of substantive law norms but also the implementation of these substantive norms in the activity by the formal law norms tools.

As R. Siuciński understands an administrative procedure as a key factor in the development of control over administrative power (Siuciński, 2020). Administrative procedure is an important phenomenon of administrative law (Potěšil et al., 2021). The necessity of administrative procedure and its advantages are widely acknowledged (Pünder, 2013).

According to J. Ponce, the three fundamental questions are:

- What purpose do administrative procedures serve? That is, why do must public authorities follow an administrative procedure when making a public decision?
- Is it a good or bad idea to regulate administrative procedure? If good, how best to regulate it?
- Who should regulate administrative procedures? (Ponce, 2005).

Anyways, as P. Kovač stated, legally regulated relations are a tool and a guarantee of a systemic model of good public governance. Its effectiveness must be understood as the right ratio between the common principles and necessary rules in administrative relations and the debureaucratization of other burdens on the parties (Kovač, 2020).

4. Conclusions

The function of describing the legal phenomenon of administrative law is to depict the systemic interconnection between substantive and formal law, between the definition of substantive requirements and the order of their implementation in the activity.

Formal law is a conditional set of norms aimed at the implementation of a certain part of the substantive norms of a general nature, which determines the standardization of a certain activity.

Substantive administrative law consists of norms that describe the materialized objects, the title of which defines the basic institutions of administrative law. Formal

administrative law consists of norms that determine the process of formalization of substantive law according to the procedures of administrative activity, which consist of substantive and processual norms of formal law.

The main substantive norms of formal law include public conditions and formalities, as legal means that determine the interaction of subjects in administrative activity and the delimitation of the spheres of private and public law norms action.

Recently, the world practice is most exposed to the view of administrative procedure as the main legal way of public-administrative activity and public formalities organization, as the main legal means to ensure the necessary qualities of administrative activity and administrative legislation.

General approaches to the bodies of public power activity, public administrations' activity directions should be implemented within the basic procedures of the administrative activity general regulation according to the administrative procedure standards. At the same time, the standards of the administrative procedure should cover any public administration's body activity in spite of its competence sphere.

Bibliography:

1. Авер'янов В. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1 : Загальна частина. 584 с.
2. Алексеев С. Право: азбука – теория – философия (опыт комплексного исследования). Москва : Статут, 1999. 712 с.
3. Бочаров Д. Правозастосовча діяльність: поняття, функції та форми : проблемні лекції. Дніпропетровськ : АМСУ, 2006. 73 с.
4. Дашковська Т. Норми матеріального та процесуального права: до питання співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наукових праць. Одеса : Юридична література, 2015. Вип. 75. С. 90–96.
5. Кельзен Г. Чистое учение о праве / пер. с нем. М. Антонова и С. Лёзова. 2-е изд. Санкт-Петербург : Издательский дом «Алеф-Пресс», 2015. 542 с.
6. Кунєв Ю. Адміністративний процес: проблеми визначення сутності та змісту. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 51–56.
7. Кунєв Ю. Об'єкт правознавства: системодіяльнісний підхід. *Право України*. 2008. № 2. С. 32–35.
8. Кунєв Ю. Правова організація діяльності митної служби України: теоретичні та методологічні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Ірпінь, 2014. 400 с.
9. Кунєв Ю., Дувінг В. Публічно-адміністративна діяльність – об'єкт адміністративно-правової науки. *Правова позиція*. 2019. № 4(25). С. 43–50.
10. Курило М. Щодо уніфікації підстав порушень норм процесуального права. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 99–102.
11. Матеріальне право. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Матеріальне_право.
12. Принципы юридического процесса / В. Баландин, А. Павлушина ; под общ. ред. В. Ведяхина. Тольятти : Издательство ВУиТ, 2001. 150 с.
13. Рабинович П. Упрочение законности – закономерность социализма: вопросы теории и методологии исследования. Львов, 1975. 260 с.
14. Barnes J. Towards a third generation of administrative procedures. *First draft – 2016 Conference on Comparative Administrative Law*, April 29–30, 2016. P. 1–27.

URL: https://law.yale.edu/sites/default/files/area/conference/compadmin/compadmin16_barnes_towards.pdf.

15. Implementation of laws on general administrative procedure in the Western Balkans / ed. by E. Pilichowski. *SIGMA Papers*. 2021. № 62. 92 p. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e5162057-en.pdf?expires=1643614493&id=id&accname=guest&checksum=4DD3341E7B7D02ABC03E664BF01001B5>.

16. Kovač P. Debureaucratization Limits in Administrative Procedures Codification: Lessons from Slovenia. *Administrative Sciences*. 2020. Vol. 11. Issue 1. URL: <https://www.mdpi.com/2076-3387/11/1/1/htm>.

17. Ponce J. Good Administration and Administrative Procedures. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. 2005. Vol. 12. Issue 2. P. 551–588. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1310&context=ijgls>.

18. Pünder H. German administrative procedure in a comparative perspective – Observations on the path to a transnational ius commune proceduralis in administrative law. *International Journal of Constitutional Law*. 2013. Vol. 11. Issue 4. P. 940–961. URL: <https://jeanmonnetprogram.org/wp-content/uploads/2014/12/Punder.pdf>.

19. Simplification of Administrative Procedure on the Example of the Czech Republic, Poland, Slovakia, and Hungary (V4 Countries) / L. Potěšil, K. Rozsnyai, J. Olszanowski, M. Horvat. *Administrative Sciences*. 2021. Vol. 11. Issue 9. URL: <https://www.mdpi.com/2076-3387/11/1/9/htm>.

20. Siuciński R. Administrative procedure as a key factor in development of control over administrative power – a European perspective. *Juridical Tribune*. 2020. Vol. 10. Issue 3. P. 427–441.

21. Ziekow J. Administrative Procedures and Processes. *Public Administration in Germany* / S. Kuhlmann, I. Proeller, D. Schimanke, J. Ziekow (eds.). London : Palgrave Macmillan, 2021. P. 163–183. URL: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-53697-8_11.pdf.

References:

1. Averianov, V. (2004). *Administrativne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs: pidruchnyk [Administrative law of Ukraine. Academic course: textbook]*, in 2 vols., vol. 1: Zahalna chastyna [The general part]. Kyiv : Yurydychna dumka [in Ukrainian].

2. Alekseev, S. (1999). *Pravo: azbuka – teoriya – filosofiya (opyt kompleksnogo issledovaniya) [Law: ABC – theory – philosophy (experience of complex research)]*. Moscow: Statut [in Russian].

3. Bocharov, D. (2006). *Pravozastosovcha diialnist: poniattia, funktsii ta formy: problemni lektsii [Law enforcement activity: concepts, functions and forms: problem lectures]*. Dnipropetrovsk : AMSU [in Ukrainian].

4. Dashkovska, T. (2015). *Normy materialnoho ta protsesualnoho prava: do pytannia spivvidnoshennia [Norms of substantive and procedural law: the question of correlation]. Aktualni problemy derzhavy i prava: zbirnyk naukovykh prats*. Odesa : Yurydychna literatura, issue 75, pp. 90–96 [in Ukrainian].

5. Kelsen, H. (2015). *Chistoe uchenie o prave [Pure Theory of Law]*, transl. from German M. Antonov, S. Lezov. 2nd ed. Saint Petersburg : Izdatel'skiy dom "Alef-Press" [in Russian].

6. Kuniev, Yu. (2013). *Administrativnyi protses: problemy vyznachennia sutnosti ta zmistu [Administrative process: problems of determining the essence and content]*. *Publichne pravo*, no. 2, pp. 51–56 [in Ukrainian].

7. Kuniev, Yu. (2008). *Obiekt pravoznavstva: systemodiialnisnyi pidkhid [Object of jurisprudence: system-activity approach]*. *Pravo Ukrainy*, no. 2, pp. 32–35 [in Ukrainian].

8. Kuniev, Yu. (2014). *Pravova orhanizatsiia diialnosti mytnoi sluzhby Ukrainy: teoretychni ta metodolohichni osnovy* [Legal organization of the customs service of Ukraine: theoretical and methodological foundations]. *Doctor's thesis*. Irpin [in Ukrainian].
9. Kuniev, Yu., Duvinh, V. (2019). Publicno-administratyvna diialnist – ob'ekt administratyvno-pravovoi nauky [Public-administrative activity is an object of administrative-legal science]. *Pravova pozytsiia*, no. 4(25), pp. 43–50 [in Ukrainian].
10. Kurylo, M. (2013). Shchodo unifikatsii pidstav porushen norm protsesualnoho prava [Regarding the unification of the grounds for violations of procedural law]. *Pravo i suspilstvo*, no. 6, pp. 99–102 [in Ukrainian].
11. Wikipedia (2021). *Materialne pravo* [Substantive law]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Матеріальне_право [in Ukrainian].
12. Balandin, V., Pavlushina, A. (2001). *Printsipy yuridicheskogo protsessa* [Principles of the legal process]. Tolyatti: Izdatel'stvo VUiT [in Russian].
13. Rabinovich, P. (1975). *Uprochenie zakonnosti – zakonornost' sotsializma: voprosy teorii i metodologii issledovaniya* [Consolidation of the rule of law is the regularity of socialism: questions of theory and methodology of research]. Lviv [in Russian].
14. Barnes, J. (2016). Towards a third generation of administrative procedures. *First draft – 2016 Conference on Comparative Administrative Law* (April 29–30, 2016), pp. 1–27. URL: https://law.yale.edu/sites/default/files/area/conference/compadmin/compadmin16_barnes_towards.pdf [in English].
15. Pilichowski, E. (ed.) (2021). Implementation of laws on general administrative procedure in the Western Balkans. *SIGMA Papers*, no. 62. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e5162057-en.pdf?expires=1643614493&id=id&accname=guest&checksum=4DD3341E7B7D02ABC03E664BF01001B5> [in English].
16. Kovač, P. (2020). Debureaucratization Limits in Administrative Procedures Codification: Lessons from Slovenia. *Administrative Sciences*, vol. 11, issue 1. URL: <https://www.mdpi.com/2076-3387/11/1/1/htm> [in English].
17. Ponce, J. (2005). Good Administration and Administrative Procedures. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, vol. 12, issue 2, pp. 551–588. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1310&context=ijgls> [in English].
18. Pünder, H. (2013). German administrative procedure in a comparative perspective – Observations on the path to a transnational ius commune proceduralis in administrative law. *International Journal of Constitutional Law*, vol. 11, issue 4, pp. 940–961. URL: <https://jeanmonnetprogram.org/wp-content/uploads/2014/12/Punder.pdf> [in English].
19. Potěšil, L., Rozsnyai, K., Olszanowski, J., Horvat, M. (2021). Simplification of Administrative Procedure on the Example of the Czech Republic, Poland, Slovakia, and Hungary (V4 Countries). *Administrative Sciences*, vol. 11, issue 9. URL: <https://www.mdpi.com/2076-3387/11/1/9/htm> [in English].
20. Siuciński, R. (2020). Administrative procedure as a key factor in development of control over administrative power – a European perspective. *Juridical Tribune*, vol. 10, issue 3, pp. 427–441 [in English].
21. Ziekow, J. (2021). Administrative Procedures and Processes. *Public Administration in Germany* / S. Kuhlmann, I. Proeller, D. Schimanke, J. Ziekow (eds.). London : Palgrave Macmillan, pp. 163–183. URL: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-53697-8_11.pdf [in English].

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО: МАТЕРІАЛЬНІ, ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ФОРМАЛЬНІ СКЛАДНИКИ

Юрій Кунєв,

професор кафедри конституційного і адміністративного права
юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
доктор юридичних наук, професор
orcid.org/0000-0002-5952-2052
kunev@ukr.net

Оксана Миронець,

доцент кафедри конституційного і адміністративного права
юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, докторант
orcid.org/0000-0002-5035-2384
o.m.myronets@ukr.net

Мета статті полягає в аналізі та розкритті питань теоретичного і практичного плану, що перешкоджають розв'язанню проблем правозастосування норм адміністративного права, які містять або пов'язані з дефініціями «матеріальне і процесуальне право» та «норми матеріального і процесуального права», а також у розробленні теоретичних пропозицій, що необхідні для розв'язання проблем практичного плану. **Методи дослідження.** У роботі використані комплексний підхід до створення теоретичної картини об'єкта та застосування методологічної схеми «подвійного знання» про об'єкт як такий і про знання, що його описують і зображують; метод порівняльно-правового й доктринального пізнання адміністративного законодавства; метод узагальнення та моделювання нових теоретичних знань адміністративного права. **Результати.** Визначено проблеми подальшого розвитку теорії та практики адміністративного права, запропоновано теоретичний підхід для їх розв'язання. Встановлено, що предмет адміністративного права потребує моделювання та правового регулювання адміністративної діяльності за схемою правової визначеності нормами матеріального й формального права. Матеріальне адміністративне право складається з норм, що описують матеріальні об'єкти, назва яких визначає основні інститути адміністративного права. Формальне адміністративне право складається з норм, що визначають процес формалізації матеріального права за процедурами адміністративної діяльності, які складаються з матеріальних і процесуальних норм формального права. До основних матеріальних норм формального права віднесено публічні умови й формальності як правові засоби, що визначають взаємодію суб'єктів в адміністративній діяльності та розмежування сфер дії норм приватного і публічного права. **Висновки.** Аргументовано, що практична реалізація підходів на основі теоретичного положення поділу на матеріальне й формальне адміністративне право означає формування адміністративної процедури як єдиного стандарту для всієї адміністративної діяльності, зокрема й судової.

Ключові слова: адміністративне право, матеріальне право, формальне право, адміністративна діяльність, публічно-адміністративна діяльність, публічні формальності, матеріальні норми, процесуальні норми.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ

У статті окреслено проблеми цифрової трансформації публічних послуг. Досліджено європейські тенденції та принципи цифровізації у сфері публічного сектора, які підтримує Європейське Співтовариство. Особливий акцент зосереджено на вимогах, які стосуються електронних публічних послуг, зокрема принципах прозорості та відкритості, можливості повторного використання інформації та даних, технологічної нейтральності, орієнтації на користувача, інклюзивності та доступності, безпеці та конфіденційності.

З'ясовано також, що прогалини правової політики та недосконалість нормативно-правового регулювання є наслідком відсутності стратегії розвитку цифрового уряду загалом та стратегії розвитку системи електронних публічних послуг. Зазначено, що цифрова трансформація – це надзвичайно складний, багатоаспектний процес, який зачіпає більшість сфер взаємодії публічної влади і громадян. Обґрунтовано необхідність втілення концептуальних підходів до формування правового регулювання цифрової трансформації у сфері публічних сервісів. Обґрунтовано необхідність розробки та ухвалення національної стратегії цифровізації публічної адміністрації, яка б враховувала сучасний стан розвитку цифрових технологій, відповідала принципам та тенденціям, які сформовані на рівні ЄС.

Ключові слова: цифрова трансформація, електронні публічні послуги.

Наталія Хлібороб,
доцентка кафедри
адміністративного
та фінансового права
Львівського
національного
університету
імені Івана Франка
orcid.org/0000-0001-5650-5030
Natalia.hliborob@lnu.edu.ua

1. Вступ

У 2020 році Урядом одним із ключових напрямів програми діяльності було задекларовано цифровізацію окремих сфер суспільного та політичного життя. Значною мірою цифрова трансформація є відповіддю на динамічний розвиток цифрових технологій, формування інформаційного суспільства, дедалі ширше охоплення сфер соціального та економічного життя інформаційними технологіями. Також цифрова трансформація стала надзвичайно актуальною у світлі викликів пандемії. В умовах глобальної цифровізації уряди теж змушені змінювати підходи та форми взаємодії із суспільством, щоб залишатися ефективними, діяльними та бути готовими реагувати на виклики сьогодення.

Так, у п. 2.1 Програми Уряду одним із пріоритетів діяльності вказано розвиток адміністративних послуг та їх цифровізацію. Зокрема, заплановано цифрову трансформацію пріоритетних галузей та сфер суспільного життя, забезпечення доступу громадян і бізнесу до якісних та зручних публічних послуг без корупційних ризиків, забезпечення переведення найбільш популярних публічних послуг в електронну форму. Важливим визнано також підвищення обізнаності громадян про доступні публічні послуги, зокрема електронні (Програма Уряду, 2020).

У цьому напрямі уряд ухвалив чимало політичних рішень, зокрема щодо цифрової трансформації окремих публічних послуг. Однак цифрова трансформація – це глобальний процес, який зачіпає багато аспектів взаємодії публічної адміністрації із суспільством, а також життя громадян, тому потребує не тільки політичних рішень, а й правових гарантій для громадян та суспільства. Використання цифрових технологій, у тому числі у сфері діяльності публічної влади, окрім очевидних переваг, несе і певні ризики, зокрема: щодо надійності та безпечності технологічних рішень, захисту персональних даних, посилення захисту публічних реєстрів, подолання «цифрової нерівності».

В українській адміністративно-правовій доктрині проблематика електронних публічних послуг лише починає ставати предметом досліджень. Це зумовлено надзвичайною динамічністю цифрових технологій,

які значно випереджають наукові дослідження та правову політику. На наш погляд, цю проблематику варто розглядати крізь призму європейських тенденцій щодо застосування цифрових інновацій у сфері публічного сектора, адже вони розкривають найбільш актуальні напрями цифрової трансформації в цій сфері та значною мірою кристалізують дійсний стан та проблеми, які виникають на шляху втілення концепції запровадження цифрових публічних послуг.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні європейських підходів, які застосовуються у сфері цифрової трансформації публічного сектора та їх значення для розвитку системи електронних публічних послуг, виокремлення проблемних аспектів правового забезпечення цифрової трансформації публічних послуг в Україні, а також формування на їх основі рекомендацій щодо вдосконалення правового забезпечення електронних публічних послуг.

Основними методами, які були використані під час проведеного дослідження, є загальнонаукові теоретичні: метод аналізу та синтезу, узагальнення та пояснення для глибшого розуміння цифрової трансформації публічних послуг та їхніх особливостей. Також використано спеціальні методи дослідження, зокрема, формально-логічний щодо дослідження правового забезпечення електронних публічних послуг та порівняльно-правовий, що дав змогу побачити спільні та відмінні риси в підходах до правового забезпечення цифровізації публічного сектора в ЄС та Україні.

Логіка проведеного дослідження полягала насамперед у виокремленні правових стандартів щодо запровадження електронних публічних послуг на рівні ЄС та визначенні їх впливу на правову політику та формування правового поля цифрової трансформації публічних сервісів в Європі. Надалі в порівняльно-правовому аспекті досліджено засади та підходи щодо формування правового поля цифрової трансформації публічних послуг в Україні, з'ясовано основні проблеми та перешкоди. За результатами проведеного дослідження надано рекомендації щодо необхідності формування належного правового забезпечення у сфері електронних публічних послуг, зокрема з акцентом на формуванні стратегічних цілей та концепції розвитку цієї сфери, та врахування європейських правових принципів електронних публічних сервісів.

2. Європейські принципи цифровізації публічних сервісів

Європейське співтовариство приділяє надзвичайно багато уваги розробці програм, концепцій, стратегій щодо розвитку цифрових публічних сервісів. Європа йде шляхом зміцнення свого цифрового суверенітету і встановлення власних стандартів, із чітким акцентом на даних, технологіях та інфраструктурі.

Цифрова трансформація та запровадження електронних публічних послуг визнається одним із ключових напрямів, адже є способом надавати швидші, дешевші та якісніші публічні послуги. Це також сприяє поширенню етичних практик у публічному секторі та зменшенню ризиків корупції. На початку 2021 року було ухвалено Документ Європейської Комісії «Цифровий компас 2030:

європейський шлях до цифрового десятиліття», який має на меті також і розвиток цифрових публічних послуг із застосуванням автоматизованої обробки даних, технологій штучного інтелекту та віртуальної реальності (2030 Digital Compass, 2021). У Рамковому документі Європейської комісії щодо інтеперабельності цифрових сервісів надано конкретні вказівки щодо налаштування сумісних цифрових публічних послуг, а також закріплено 12 принципів, якими треба керуватися політикам у прагненні до взаємодії та розбудови системи сумісних публічних послуг (European Interoperability Framework, 2017).

Зокрема, в цьому документі йдеться про такі принципи публічних послуг: відкритість; прозорість, можливість повторного використання, технологічна нейтральність і переносимість даних; орієнтація на користувача, інклюзивність та доступність, безпека та конфіденційність, адміністративне спрощення, збереження інформації, оцінка ефективності та ефективності.

Цими принципами окреслюються основні рекомендації, які мають використовуватися урядами європейських країн у процесі формування правової політики щодо електронних публічних послуг. Зокрема, принцип відкритості в цитованому документі Європейської комісії розглядається в трьох основних акцентах: по-перше, політика відкритих даних; по-друге, використання програмних технологій і продуктів із відкритим кодом; по-третє, розширення можливостей громадян і бізнесу брати участь у розробці нових послуг, робити внесок у покращення послуг та давати відгуки про якість публічних послуг. Тісно пов'язана із принципом відкритості правова вимога забезпечення прозорості, яка скеровує публічну політику до формування зрозумілих та чітких адміністративних процедур. Саме наявність адміністративних процедур створює можливості для громадян та бізнесу чітко розуміти адміністративні правила, процеси, дані, послуги та мотиви прийняття рішень публічною адміністрацією.

Багато уваги Європейська Комісія приділяє такому принципу, як можливість повторного використання. Цей принцип розглядається у двох аспектах. Перший аспект стосується використання публічної інформації, якою володіє публічна адміністрація, для покращення ефективності своєї роботи та спрощення взаємодії з громадянами та бізнесом. Зокрема, для надання публічних послуг не може вимагатися інформація, якою володіє публічна влада. Повторне використання такої інформації допустиме з урахуванням захисту персональних даних. Другий аспект – публічна адміністрація, вирішуючи наявну проблему, може використовувати ІТ-рішення, які вже довели свою ефективність в інших подібних ситуаціях, оцінюючи їх корисність чи релевантність цій проблемі. Для цього система публічної адміністрації має бути відкритою для обміну рішеннями, концепціями, структурами, специфікаціями, інструментами та компонентами з іншими. Зокрема, ефективним може бути повторне використання ІТ-рішень (наприклад, програмних компонентів, інтерфейсів прикладного програмування, стандартів), інформації та даних, що сприяє взаємодії та покращує якість, оскільки розширює оперативне використання, а також заощаджує гроші та час.

Ще один надзвичайно важливий принцип, який не можна оминати увагою, оскільки він є наріжним для формування незалежної та повноцінної системи електронних публічних сервісів, – технологічна нейтральність і переносимість даних. У документах Європейської Комісії йдеться про необхідність створити максимально незалежне технологічне середовище та мінімізувати залежності від однієї чи кількох технологій чи ІТ-продуктів. Публічна адміністрація має зосередитися на вирішенні функціональних проблем та забезпечити доступ до електронних публічних послуг, цифрових сервісів та даних незалежно від конкретних технологій чи продуктів.

Визначальною вимогою щодо формування системи публічних сервісів є принцип орієнтації на користувача. По-перше, публічна адміністрація має гарантувати альтернативні можливості отримання публічних послуг та багато-канальні способи надання цих послуг, тобто тут йдеться про поєднання електронних способів отримання публічних послуг та можливості особистого звернення. При цьому у процесі визначення того, які публічні послуги мають бути цифрованими, а які ні, мають враховуватися потреби користувачів цих послуг. Поєднання фізичних і цифрових каналів для доступу до публічних послуг є важливою складовою частиною правової політики сучасних європейських країн. По-друге, система електронних публічних послуг має формуватися так, як формується і система публічних послуг, – за принципом «єдиного вікна». Такий підхід дає змогу приховати внутрішню адміністративну складність процедур і полегшити доступ до публічних послуг онлайн. Перевага має надаватися формуванню єдиних вебресурсів для публічних електронних послуг. По-третє, наскільки це можливо, користувачі повинні мати змогу надавати дані лише один раз, а публічна адміністрація повинна мати змогу отримувати та передавати ці дані для обслуговування користувачів відповідно до правил захисту персональних даних. Користувачі мають надавати лише ту інформацію, яка є абсолютно необхідною для отримання згаданої публічної послуги.

Ключовою перевагою системи електронних публічних послуг є їх доступність та інклюзивність. На цьому наголошується в документах Європейської Комісії. Доступність та інклюзивність – це надання змоги кожному повною мірою скористатися перевагами, які відкривають цифрові технології для доступу до публічних послуг. Люди з обмеженими фізичними можливостями, люди похилого віку та інші вразливі групи громадян можуть користуватися електронними публічними послугами нарівні з іншими громадянами. Цей принцип правової політики у сфері електронних публічних послуг є надзвичайно важливим, адже дозволяє долати бар'єри особам з особливими потребами та гарантувати можливості їх залученості та реалізації прав.

3. Цифровізація публічних послуг: правове регулювання

В українському законодавстві закріплені принципи державної політики у сфері надання публічних (електронних публічних) послуг у Законі

України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг». Зокрема, такими принципами є: верховенство права; рівність перед законом; відкритість; прозорість; багаторазовість використання; технологічна нейтральність і портативність даних; орієнтованість на громадян; інклюзивність та доступність; безпечність та конфіденційність; підтримки прийняття рішень; адміністративне спрощення; збереження інформації; оцінювання ефективності та результативності (ЗУ «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», 2021).

Необхідно підкреслити, що йдеться не про принципи надання публічних (електронних публічних) послуг, а саме про принципи правової політики в цій сфері. Поряд зі звичними для української правової системи принципами, такими як верховенство права та рівність перед законом, закріплено чимало унікальних принципів, які не мають аналогів в іншому законодавстві. Це, зокрема, такі принципи, як багаторазовість використання, технологічна нейтральність і портативність даних, підтримки прийняття рішень. Але, попри це, законодавець не вважав за доцільне закріпити на рівні закону, принаймні, узагальнене тлумачення цих принципів. Як наслідок, ці принципи можуть так залишитись декларативними нормами.

На наше переконання, принципи, визначені цитованим законом, доцільно тлумачити в розрізі європейських підходів, про які йшлося вище. Саме вони дають змогу кристалізувати їх зміст та завдання у формуванні ефективної системи публічних електронних сервісів.

Також у контексті узагальненої оцінки Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» маємо зазначити, що поряд із позитивними моментами, такими як створення можливості використання електронних документів та запровадження принципу надання публічної (електронної публічної) послуги за замовчуванням, закон має дуже узагальнене правове регулювання. Тому для належної реалізації його правових положень необхідно ухвалити низку урядових актів. Його роль у правовому регулюванні системи електронних публічних послуг є фрагментарною, оскільки лише частково вирішує окремі точкові проблеми щодо забезпечення надання електронних публічних послуг. Наприклад, це змога в процесі отримання публічної послуги використовувати цифрові документи, якщо закон вимагає пред'явлення паперових.

Варто зазначити, що порівняно з підходами до цифровізації та розвитку цифрових послуг Європейського Співтовариства, заснованими на плануванні правової політики, формуванні стратегій на основі принципів, підготовці дорожніх карт та покрокових планів, досвід України в цьому напрямі суттєво відрізняється. Поряд з окремими успішними кроками Міністерства цифрової трансформації України залишається чимало проблем, зумовлених відсутністю системності та послідовності правової політики в цій сфері.

Ключовими перешкодами на шляху до цифрової трансформації публічних сервісів є застарілість законодавства, відсутність можливості гнучкого

правового регулювання сфери електронних публічних сервісів. Правова політика в цій сфері має, подібно до досвіду ЄС, визначати вектори та цілі, які мають бути досягнуті, а не конкретні засоби чи технологічні рішення.

У процесі розробки правової політики у сфері цифровізації варто брати до уваги, що технології розвиваються надзвичайно динамічно, тому будь-які рішення стосовно конкретних технологій, які закріплюються на нормативному рівні, дуже швидко потребуватимуть корегування. З огляду на це виправданим видається визначення на рівні законодавчих актів принципів, засад, стандарти, загальних вимог та правових гарантій сфери електронних публічних послуг. При цьому конкретні рішення мають бути зараховані до компетенції Уряду, який може більш оперативно реагувати на динаміку розвитку технологій та застосовувати інноваційні рішення на вимогу часу. Прикладом є ситуація, яку свого часу створила низка урядових рішень щодо функціонування вебпорталу електронних послуг. Попри те, що відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» вже існував Єдиний державний портал адміністративних послуг, уряд створив окремий вебпортал електронних послуг, оскільки перший технологічно не відповідав рівню цифрового розвитку і загалом не функціонував належним чином. Фактично протягом року існувало два вебпортали електронних публічних послуг. І тільки наприкінці 2020 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі», положеннями якого внесено зміни та уніфіковано назви порталів, узгоджено з нормою Закону України «Про адміністративні послуги» та підзаконними нормативними актами назву та правовий статус Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Портал Дія).

Це вкотре підкреслює, що часто технології значно випереджають правову політику. Тож, у сфері цифрової трансформації публічного сектора необхідно залишати певну гнучкість у правовому регулюванні, щоб в разі потреби залишалася можливість реагувати на зміни та легітимно застосовувати сучасніші, зручніші та новіші технології, дотримуючись при цьому стандартів, визначених у законодавстві. Правова політика та проєктування публічних послуг мають розвиватися разом із прогресом цифрових технологій. З огляду на це доцільно брати до уваги досвід ЄС у правовому регулюванні цифровізації. Так, на рівні Європейської Комісії формуються основні вектори та стратегії, цілі, принципи та стандарти, а держави-члени самостійно ухвалюють рішення в контексті конкретних правових та ІТ-рішень.

Цифровізація має ще одну надзвичайну перевагу – дає змогу спрощувати та оптимізувати адміністративні процедури надання публічних послуг. Отже, правова політика у сфері електронних публічних послуг має ґрунтуватися на принципі адміністративного спрощення, що може допомогти бізнесу та громадянам зменшити адміністративний тиск. Адміністративне спрощення дозволяє

усувати складні та обтяжливі стадії адміністративної процедури. Наприклад, необхідність отримувати погодження в кількох різних адміністративних органах, адже інформація може передаватися шляхом цифрової взаємодії.

Публічні послуги мають бути розроблені відповідно до потреб суспільства та бути адаптованим до різних користувачів, включаючи осіб з особливими потребами. Тут йдеться не про зміну форми взаємодії, наприклад, заміна паперових документів на цифрові, чи заміна «аналогових» публічних послуг та такі ж, але цифрові. Йдеться насамперед про зміну способів та підходів до розв'язання проблем, орієнтованих на потреби людини. І тут простір для удосконалення роботи публічного сектора, органів публічної адміністрації надзвичайно широкий. У приватному секторі такі принципи роботи мають назву клієнто орієнтовані і є основою будь-якої взаємодії з клієнтом. До таких методів належить, наприклад, метод дослідження шляху клієнта («customer journey map») – інструмента, який дає змогу оптимізувати бізнес-процеси і стати більш клієнто орієнтованим. Застосування цього підходу, наприклад, у сфері надання публічних послуг дає змогу побачити всю складність процедури та спростити її, залишивши необхідні стадії, зробити публічну послугу ефективною і зручною для людини.

Отже, є можливості детально вивчати і розуміти потреби громадян та відповідним чином налаштовувати, розробляти публічні послуги, що відповідають їхнім власним потребам.

4. Проблеми правового регулювання цифрової трансформації публічних послуг

На жаль, маємо констатувати, що українська цифровізація публічних послуг доволі далека від стандартів ЄС, про які детально йшлося вище. Оцифрування публічної послуги – не просто залучення в цю сферу цифрових технологій, а насамперед переосмислення «змісту» публічної послуги, з акцентом на цінності для людини, що має наслідком спрощення процедури, усунення бюрократичних перешкод.

На жаль, цей підхід неповною мірою вдається реалізувати в Україні. Низка бюрократичних процедур у сфері публічних послуг залишається на такому ж рівні правового регулювання. Так, прикладом є адміністративна послуга з реєстрації місця проживання. В Україні тривалий час існувала «дозвільна» модель «прописки», за якої людині необхідно приносити стопку документів, щоб довести органу своє право проживання у житлі та здійснити реєстрацію місця проживання. Натомість експерти пропонували запровадити декларативну модель «прописки» – таку, як у країнах Європи, без зайвої бюрократії і стосів документів (В. Тимошук «Прописка». Перемоги та проблеми, яких не бачить Мінцифри, 2021).

На жаль, цифровізація цієї послуги суттєво не змінила ідею та зміст послуги. По-перше, цифрова форма послуги доступна лише особам, що мають паспорт

громадянина України у формі ID-картки. Також «дозвільна форма» значною мірою зберігалася, тобто формально послуга може бути доступною в цифровому форматі, проте не відбувається очікуваної зміни підходів щодо проєкування публічних послуг, спрощення процедури, відхід від «дозвільних» підходів у формуванні системи публічних сервісів. Залишається «стара» процедура, проте на новий «цифровий» лад.

З метою подолати розбіжності у правовому регулюванні надання електронної публічної послуги щодо реєстрації місця проживання був ухвалений Закон України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні». Як випливає з тексту пояснювальної записки до проєкту цього закону, він має на меті запровадження декларування та реєстрації місця проживання в електронній формі (визначення понять та різниці між ними, порядку здійснення (Пояснювальна записка до проєкту ЗУ «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні», 2021). Однак очікуваної заміни підходів до правового регулювання надання цієї послуги фактично не відбулося. Законом запроваджено поряд із реєстрацією місця проживання також у визначених випадках декларування місця проживання. Запроваджений правовий інститут декларування місця проживання незначним чином відрізняється від інституту реєстрації місця проживання, що існував досі.

Щодо аспектів оцифрування цієї публічної послуги, то тут варто зазначити, що цитованим законом визначається можливість отримання послуг в електронній формі, зокрема, декларування місця проживання особи відбуватиметься шляхом подання декларації про місце проживання в електронній формі з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг із подальшим внесенням такої інформації до реєстру територіальної громади. Однак реєстрація місця проживання відбуватиметься за заявою про реєстрацію місця проживання (перебування), поданою особою в паперовій формі до реєстру територіальної громади інформації про місце проживання (перебування) особи. Системне положення норм цитованого закону дає змогу стверджувати, що фактично публічна послуга щодо реєстрації місця проживання залишається на попередньому рівні правового регулювання, тобто і надалі буде надаватися в паперовій формі. Не вдалося також виявити суттєві зміни або спрощення адміністративної процедури надання цієї послуги.

Європейські стандарти та тенденції цифрової трансформації також засвідчують доцільність формування цифрової екосистеми публічних послуг та сервісів із залученням суспільних інституцій та представників бізнесу. Однак у такому разі наголошується на необхідності прозорості та відкритості правової політики уряду щодо таких ініціатив. За цією тенденцією, на Порталі «Дія.Бізнес», який формується для надання зручних електронних публічних послуг для бізнесу, долучені окремі структури з приватного сектора. Зокрема, за електронною адресою <https://business.diia.gov.ua/services> вказані розміщені

сервіси електронного документообігу, юридичні консультації, сервіси захисту права власності чи подання звітності та багато іншого. При цьому вказані прямі посилання на ці сервіси, що ставить їх у вигідне становище на ринку послуг. Проте правила та критерії залучення цих приватних електронних сервісів на державний Портал є незрозумілими.

Вище зазначені прогалини правової політики та недосконалості нормативно-правового регулювання сфери електронних публічних послуг є наслідком відсутності стратегії розвитку цифрового уряду загалом та стратегії розвитку системи електронних публічних послуг.

Серед низки нормативно-правових актів, які мали на мету створити правові основи застосування цифрових технологій у сфері публічної влади, можна виокремити Концепцію розвитку системи електронних послуг в Україні (Розпорядження Кабінету Міністрів України (2016) «Про затвердження Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні»). Проте вона діяла на період до 2020 року та не враховувала позитивні зміни та сучасні тенденції розвитку цифрових технологій, які дають змогу розвивати цифровий уряд. Ухвалена Стратегія реформування державного управління на 2022–2025 роки в загальних рисах декларує забезпечення розвитку дієвої електронної інфраструктури для збільшення кількості адміністративних послуг, що надаються з використанням інформаційних технологій». Цей нормативно-правовий акт не містить жодного положення, яке б стосувалося втілення глобальних ініціатив щодо розвитку цифрового уряду (Розпорядження Кабінету Міністрів України (2021) «Деякі питання реформування державного управління України»).

Цифрова трансформація – це надзвичайно складний, багато аспектний процес, який зачіпає більшість сфер взаємодії публічної влади і громадян. Тому поряд із прагненням змін має бути чітке політичне бачення основних напрямів, пріоритетних сфер цифровізації, на основі яких мають розроблятися покрокові плани, дорожні карти, чіткі алгоритми цифрової трансформації публічного сектору. Особливу увагу варто приділити публічному обговоренню стратегії та планів цифрової трансформації, адже без підтримки всієї системи публічної адміністрації, громадського сектора, а насамперед без підтримки та зацікавлення з боку суспільства навряд чи можна досягти ефективності політики в цій сфері. Таким чином, один із важливих попередніх висновків дослідження є таким: публічна політика у сфері цифрової трансформації, а також конкретні рішення в цій сфері мають відбуватися прозоро з урахуванням позицій експертів, представників громадськості, суспільства, як результат відкритої публічної дискусії.

5. Висновки

З огляду на проведені дослідження, обґрунтовано необхідність втілення концептуальних підходів до формування правового регулювання цифрової трансформації у сфері публічних сервісів. Актуальними є розробка та ухвалення

національної стратегії цифровізації публічної адміністрації, яка б враховувала сучасний стан розвитку цифрових технологій, відповідала принципам та тенденціям, сформованим на рівні ЄС. Зокрема, така стратегія має містити:

1) правові положення щодо забезпечення прозорості, відкритості та інклюзивності процесів діяльності публічної адміністрації, формування ними та реалізації публічної політики, надання публічних послуг тощо;

2) оновлення правил про підзвітність та прозорість публічної адміністрації з урахуванням рівня розвитку цифрових технологій та технологічних підходів;

3) правове забезпечення подолання сучасних «цифрових розколів» та «цифрової нерівності» в суспільстві.

4) принципи формування системи електронних публічних послуг, зокрема відкритість та прозорість, технологічна нейтральність і переносимість даних; орієнтація на користувача, інклюзивність та доступність, безпека та конфіденційність, адміністративне спрощення, збереження інформації, оцінка ефективності;

5) регулювання правил залучення та участі зацікавлених сторін публічного, приватного та громадянського суспільства до формування політики та розробки електронних публічних послуг, зокрема, формулювання прозорих зрозумілих правил залучення неурядових організацій, бізнесу чи громадян до формування цифрової урядової екосистеми з метою надання та використання цифрових публічних послуг.

Таким чином, в умовах глобальної цифровізації, яка значною мірою спровокована пандемією, публічні сервіси мають трансформуватися не тільки за формою, а й за змістом. В основу формування системи електронних публічних послуг має бути покладено принципи прозорості та відкритості, можливість повторного використання інформації та даних, технологічну нейтральність, орієнтацію на користувача, інклюзивність та доступність, безпеку та конфіденційність. Одним із найважливіших аспектів у напрямі цифровізації публічних послуг має стати адміністративне спрощення.

Як наслідок, електронні публічні послуги – це не про технології, а, навпаки, про зміну підходів та методів роботи, зміну парадигми взаємодії публічної адміністрації із суспільством та людиною, остаточне утвердження концепції «людиноцентризму» в діяльності публічної влади.

Bibliography:

1. Програма діяльності Кабінету Міністрів, затверджена Постановою Кабінету Міністрів (2020). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620>

2. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade: Document of European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology 09/03/2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52021DC0118>

3. European Interoperability Framework – Implementation Strategy: Document of European Commission, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee

of Regions. Brussels, 23.3.2017 COM(2017) 134 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2c2f2554-0faf-11e7-8a35-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF

4. Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>

5. Тимошук В. (2021). «Прописка». Перемоги та проблеми, яких не бачить Мініцифри. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/05/10/7293002/>

6. Пояснювальна записка до проєкту ЗУ «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» (2021). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5463&skl=10

7. Про затвердження Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України (2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text>

8. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядження Кабінету Міністрів України (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>

References:

1. Prohrama diialnosti Kabinetu Ministriv, zatverdzhena Postanovoio Kabinetu Ministriv [Program of activities of the Cabinet of Ministers, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers] (2020). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620> [in Ukrainian]

2. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade: Document of European Commission, Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology 09/03/2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52021DC0118>

3. European Interoperability Framework – Implementation Strategy: : Document of European Commission, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions. Brussels, 23.3.2017 COM(2017) 134 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2c2f2554-0faf-11e7-8a35-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF

4. Zakon Ukrainy «Pro osoblyvosti nadannia publichnykh (elektronnykh publichnykh) posluh» [Law of Ukraine “On peculiarities of providing public (electronic public) services”] (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> [in Ukrainian]

5. Tymoshchuk V. (2021) “Propyska”. Peremohy ta problemy, yakyykh ne bachyt Mintsyfry [“Registration”. Victories and problems that the Ministry does not see]. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/05/10/7293002/> [in Ukrainian]

6. Poiasniuvalna zapyska do proektu ZU «Pro nadannia publichnykh (elektronnykh publichnykh) posluh shchodo deklaruvannia ta reiestratsii mistsia prozhyvannia v Ukraini» [Explanatory note to the draft Law “On the provision of public (electronic public) services for the declaration and registration of residence in Ukraine”] (2021). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5463&skl=10 [in Ukrainian]

7. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (2016). «Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku systemy elektronnykh posluh v Ukraini». [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Concept of development of the electronic services system in Ukraine”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian]

8. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy (2021) “Deiaki pytannia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy” [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Some issues of public administration reform in Ukraine”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian]

DIGITIZATION OF PUBLIC SERVICES: LEGAL REGULATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN PRINCIPLES

Nataliia Hliborob,

*Associate Professor at the Department of Administrative
and Financial Law*

of Ivan Franko National University of Lviv

orcid.org/0000-0001-5650-5030

Natalia.hliborob@lnu.edu.ua

The article discusses the problems of digital transformation of public services. The article examines the European principles of digitalization in the public sector. The principles are analyzed: openness, transparency, technological neutrality and data portability, user-centricity, inclusion and accessibility, security and privacy, administrative simplification, preservation of information, assessment of effectiveness and efficiency.

Methods. *Method of analysis and synthesis, generalization and explanation for a deeper understanding of the digital transformation of public services and their features. Special research methods were also used, in particular, formal-logical research of legal support of digital public services and comparative-legal.*

Results. *The necessity of formation of legal regulation of digital transformation in the sphere of public services is substantiated. The development and adoption of a national strategy for digitalization of public administration is urgent. This strategy should take into account the current state of development of digital technologies, comply with the principles and trends that have developed at the EU level.*

Conclusions. *Electronic public services are a change in approaches and methods of work, a change in the paradigm of interaction between public administration and society. and man, the final approval of the concept of “human-centeredness” in the activities of public authority.*

Key words: E-government, Digital Government, digital public services, digital transformation.

MODERN SPACE POLICY OF UKRAINE AND THE REALITY OF JOINING THE EUROPEAN SPACE AGENCY

Today, the question of the probability of Ukraine's accession to the European Space Agency is becoming quite popular. However, can we observe a real basis for this? Or will it remain at the level of planning and discussion without further implementation? The State Space Agency of Ukraine, and the European Space Agency, are currently working on a roadmap to address this issue. Thus, in two or three years we will have a concrete procedure, and according to the current head of the State Space Agency of Ukraine, we will have the opportunity to join the European Space Agency. But, on the other hand, many reasons contradict the reality of such plans, namely: non-compliance of the State Space Agency of Ukraine with many criteria, inadequate level of legal regulation in space, imperfect and not updated under modern forms of government in space, etc.

An action plan for Ukraine's integration into the European Space Agency of Ukraine, aimed at implementing all components of European Space Agency membership, namely the following tasks: ensuring the negotiation process with European Space Agency to expand cooperation at this stage; building the image of Ukraine as an active partner of European Space Agency, the EU, and the Member States and associated with European Space Agency in the implementation of projects in the field of space activities; approximation of Ukrainian and EU legislation in the area of space activities and project implementation procedures; preparation for the conclusion of the Agreement of the state cooperating with European Space Agency; preparation for Ukraine's membership in European Space Agency. Among the key priorities of long-term cooperation with European partners, experts highlight the cooperation in the field of Global Navigation Satellite System (GNSS) in the framework of the pan-European global navigation satellite system EGNOS/Galileo, in the field of global monitoring for security and environment, and in particular in within the GMES project, as well as in the field of remote sensing of the Earth (remote sensing).

This paper will explore how real this is and how ready Ukraine is to join the European Space Agency. After all, Ukraine's accession to European Space Agency will give impetus to the development of space science and technology in Ukraine, allow it to join leading European space missions, enable Ukrainian companies to participate in European Space Agency programs and projects, and Ukraine – to use the final products of these programs and projects.

Key words: space activities, public administration, national security, European Space Agency, State Space Agency of Ukraine.

Inesa Kostenko,

*Researcher
of the Scientific Research
Institute of State Building
and Local Government
of National Academy
of Law Sciences
of Ukraine,
Ph.D.
orcid.org/0000-0002-8784-5422
i.v.kostenko@karazin.ua*

1. Introduction

The current rapid development of the space industry in the world leads to the increasing use of space technology in almost all spheres of economic and social activity of mankind. In the public policy of developed countries, research and development aimed at using space to solve socio-economic and security problems have long been a priority. Analyzing the basic problems of the functioning of the domestic space industry, V. Horbulin warns in his work “Space Strategy and Prospects for the Development of the Country” that further delays in developing a well-thought-out state-space strategy may not only lead to the loss of Ukraine’s status as a space state but also threaten the prospects for further development. The rapid development of technology and the rapidity of processes taking place in space markets require decisive and consistent steps based on real opportunities and an understanding of one’s own priorities. The construction of such steps is associated with difficulties of a fundamental nature due to the lack of a clear industrial and innovation policy by the state. However, delays in implementing change pose a real threat to the rapid collapse of space activities and cause new and unexpected problems in the political, social, and security spheres (Горбулін, 2020).

Unfortunately, today, Ukraine’s space policy is at a low level of development, and systematic and coordinated measures are needed to overcome these problems.

It is important to understand the need for and importance of implementing systemic measures and an updated model of domestic space activities that would meet today’s challenges. Our vision of the problem is to substantiate the main approaches to the development of state policy in the field of space activities and to borrow from the successful European experience. What is important today is not only setting specific and clear goals and priorities, outlining key competencies of space activities in Ukraine, but also the implementation of the action plan. Successful implementation of any measure requires updating administrative, legislative, and regulatory documents in the field of space activities. Insufficient efficiency of the state space management system in Ukraine and imperfection of the current legal framework are the main reasons for

the lack of involvement of the private sector and international investors in participating in global space activities and the production of rocket and space technology for the world market. Failure to implement strategic projects launched in previous years and the lack of new projects leads to an aging production and research base of space activities. The solution to these problems requires the application of a set of measures, including the introduction of a new management mechanism, strategic planning, and consistent scientific and technical policy based on a modern software approach. It is for this purpose that the National Targeted Scientific and Technical Space Program of Ukraine for 2021–2025 (hereinafter – the Program) was created¹.

According to the program, there are currently three possible options in Ukraine to ensure the realization of the state's interests in the field of space activities. In the first case, while maintaining the existing approaches to the state management of space activities, the rapid collapse of space activities and the lack of a national system of remote sensing of the Earth are likely. If the state performs a purely regulatory function, and space activities are carried out on a commercial basis only concerning attractive space technologies for the world market, it will lead to the loss of some technologies in the technological chain of space rocket technology. The third, most optimal option is the development of own competencies in strategically important areas, attracting private companies and international investment together with financial support from the state, which will lead to the development of innovative technologies and economic efficiency in space (Кабінет Міністрів України, 2021b).

To implement the most optimal option to ensure the realization of the interests of the state in the field of space activities, the Program identifies the following areas of development: conducting space activities in the interests of national security and defense; creation of space observation systems of the Earth and their components; introduction of space technologies into the market of services; creation of rocket and space technology; basic and applied research in the field of space activities; legal, scientific-methodical, and informational support of the program activities (Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, 2021).

Therefore, it is important to analyze the provisions of the regulatory framework in the field of space activities within the National Security Strategy of Ukraine and the National Targeted Scientific and Technical Space Program of Ukraine for 2021–2025, to further improve domestic space activities and deepen Ukraine's integration into the EU economy.

2. Materials and methods

The study analyzed the provisions of the National Security Strategy of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on September 14, 2020,

¹ On September 29, the Cabinet of Ministers of Ukraine supported the draft Law of Ukraine “On Approval of the National Targeted Scientific and Technical Space Program of Ukraine for 2021–2025”, which was prepared by the Ministry of Strategy together with the State Space Agency of Ukraine (SCAU) in cooperation with all stakeholders (Cabinet of Ministers of Ukraine, 2021).

No 392/2020; the analysis of the national target scientific and technical space program of Ukraine for 2021–2025 was carried out. In the process of writing the work, the author researched the scientific works of such scientists as V. Horbulin, A. Zayets, L. Soroka, V. Oleshchenko, I. Andrushko, A. Gurova, S. Negoda, O. Begly, O. Stelmakh. The following were used in the work: general scientific and special legal methods of scientific knowledge. Among the general scientific methods used are the methods of analysis and synthesis, deduction, induction, prediction, modeling, and analogy. Special methods of study and cognition were used: comparative law, historical law, technical and structural-functional methods. Forecasting was used to formulate proposals for solving the problems of current legislation. The comparative legal approach was used to study the European experience in the field of space activities and the possibility of implementing certain provisions in domestic practice.

3. Results and discussions

The development of a strategy for future space activities involves, first of all, an unbiased assessment of the current state of the industry and the identification of the most acute problems that have arisen over the past 20 years for various objective and subjective reasons. Significant achievements during the country's independence include the implementation of commercial projects “Sea Launch”, “Land Launch”, and “Dnieper”, as well as the successful participation of Ukrainian companies in the European project “Vega”, the American project “Antares”, and the creation of spacecraft “Egypt Sat”, as well as the spacecraft series “SICH”. The measures planned in the space programs were aimed at reducing the number of Ukrainian-Russian projects, intensifying international cooperation, and a gradual transition to the realization of their own interests. The latter goal has not been achieved, although the corresponding task was provided for in the policy documents of recent years. The main reasons for this were inadequate funding for space programs (only 30% of what was planned), a lack of government procurement, and project disruptions. It should be noted that the main goals of space activities announced in recent years have not been achieved. In particular, the space industry has not become a driving force for high-tech economic development and the introduction of space technologies and the information obtained through them in the fields of public administration, national security and defense, resource control systems, and more. The main program goals, such as the creation of a national system of remote sensing of the Earth (remote sensing) and participation in international programs for the implementation of important scientific projects, have also not been met (Горбулін, 2020).

The Ukraine's “On State Regulation in the Sphere of Satellite Navigation” and the “On State Regulation in the Sphere of Remote Sensing of the Earth” are systemically important today. Prospects for the development of national activities in the field of remote sensing and satellite navigation determine the introduction into national space law of new concepts and terms: aerospace object remote sensing, remote sensing, remote sensing activities, operator of aerospace remote sensing,

space systems for remote sensing of the Earth, the user of data for remote sensing of the Earth, the national market of space information technologies, satellite navigation, satellite communication, global navigation satellite systems, national satellite communication (Шемшученко, Семеняка, 2019).

Analyzing the provisions of the draft law “On state regulation in the field of satellite navigation”, we see some gaps, namely: inconsistency of the title of the project with its content, as the draft regulates the basics of satellite navigation, and the title on state regulation in this area. Another disadvantage is the lack of a definition of the meaning of the term “satellite navigation”. There is only a definition of auxiliary concepts for this term (“satellite navigation aids”, “satellite navigation objects”, “satellite navigation subjects”, etc.), which complicates understanding projects. In addition, the draft does not correlate its provisions with the provisions of the Law of Ukraine “On Space Activities”, as according to paragraph 4 of Part 1 of Art. 1, “global navigation satellite systems” means “space radio navigation systems”, and according to paragraph 1 of Part 1 of Art. 1, “functional addition”, “satellite or terrestrial information and telecommunications system”, which indicates the presence of satellite navigation in the space element. According to Art. 1 of the Law of Ukraine “On Space Activities”, “objects of space activities (space technology)” are tangible objects of artificial origin, designed, manufactured, and operated both in outer space (space segment, space infrastructure) and on the Earth’s surface (terrestrial infrastructure) to explore and use outer space. In addition, inaccuracies were found in Art. 2 of the draft, as the article states that relations in the field of satellite navigation are regulated by the Law of Ukraine “On Ratification of the Agreement on Cooperation in Civil Global Navigation Satellite System (GNSS) between Ukraine and the European Union, its Member States” (Європейське Співтовариство, 2005), which focuses mainly on the European GNSS GALILEO, but on the territory of Ukraine are functionally available other GNSS, which were not specified in the project (Conclusion of the Main Scientific and Expert Department on the draft Law of Ukraine “On state regulation in the field of satellite navigation” (Кабінет Міністрів України, 2019)). In this case, when drafting the bill, it is necessary to use a comprehensive modern legal update of the space industry, taking into account the peculiarities of space activities and international and national space law. Inaccuracies are not acceptable in this case. It should be noted that the global navigation satellite systems, namely the creation of the European global satellite navigation system “Galileo” and the provision of navigation services, have been identified as priority cooperation programs in the European Union’s Horizon 2020 program (Проскупа, 2017). The main purpose of this program is to create satellite systems and related terrestrial infrastructure in Europe to monitor the Earth’s surface and provide geographic information services that provide access to accurate data and information in the fields of the environment and security for citizens of Europe and other countries; applied space technologies, in particular launch technologies and rocket engine technologies (Утко-Масляник, 2018).

Today, the issue of conducting activities in the field of remote sensing of the Earth remains unresolved at the legislative level. In particular, the regulation of the introduction and integrated use of remote sensing of the Earth to perform state tasks in monitoring emergencies, agro-industrial complexes, subsoil use, eco-monitoring, land and forest management, national security and defense; ensuring interdepartmental coordination and cooperation on the exchange and multi-purpose use of remote sensing data purchased at the expense of the budget; the creation and functioning of a single state system of archiving and access to remote sensing data of the Earth, as well as a system of control over their distribution (Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Concept of the draft Law of Ukraine “On state regulation in the field of remote sensing of the Earth” (Кабінет Міністрів України, 2013)). The concept of this bill was approved in 2013, and in 2018 the bill was approved by the State Regulatory Service of Ukraine (Decision of the State Regulatory Service of Ukraine “On approval of the draft regulatory act” from June 4, 2018 № 243 (Державна регуляторна служба України, 2019)). Today, following paragraph 131 of the Government’s Priority Action Plan for 2021, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on March 24, 2021 № 276-p, the development and submission to the Cabinet of Ministers of Ukraine of the bill on state regulation in the field of remote sensing of the Earth remains on the list of tasks (Кабінет Міністрів України, 2021a). Adoption of the Law of Ukraine “On State Regulation in the Field of Remote Sensing of the Earth” can ensure the effective use of remote sensing data in the interests of the state. The use of information obtained from the spacecraft allows research to improve methods for forecasting wheat yields, precipitation monitoring, assessing the impact of geodynamic factors on the ecological condition of urban areas, oil and gas exploration on land, and comprehensive monitoring of Black and Azov waters. parameters of the optical technical means of remote sensing in flight. That is, information obtained from satellite systems, in particular by remote sensing of the earth, is extremely relevant and progressive (Проскура, 2017). For example, scientists have already developed a procedure for identifying fluctuations in the spatiotemporal distribution of neutral and charged particles by probe measurements with scientific equipment BMI on the spacecraft “Sich-2”. The localization of volcanic eruptions and epicenters of earthquakes that originate and occur on the satellite route of the spacecraft, as well as the localization of the southern and northern auroral peaks in the Earth’s ionosphere (Шувалов и др., 2013).

According to the Government’s Priority Action Plan for 2021, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on March 24, 2021 (№ 276-p), paragraph 133 states the need to develop and submit to the Cabinet of Ministers of Ukraine a bill on the transformation of state unitary enterprises in the space industry into joint-stock companies. Such corporatization, as the procedure of transforming state unitary enterprises into joint-stock companies, is not a means of privatization. Corporatization contributes to a change in the organizational and legal forms of the business entity,

but it has no effect on the form of ownership. As a result of corporatization, the state-owned property is transferred to the established company. At the same time, the state has corporate rights to this company, as well as the ability to manage and receive dividends from it. The purpose of corporatization is the reorganization of the state enterprise, aimed at improving the efficiency of its activities as a result of improving the management system (Бондаренко та ін., 2020). The implementation of such rafters makes sense, because, in the context of European integration, the joint-stock form of entrepreneurship is a powerful means of building an economic system based on non-state forms of social responsibility. At the same time, the widespread development of joint-stock forms contributes to the assertion of the fair nature of the appropriation of means and results of production; namely, the alienation of the property of direct employees of enterprises is overcome (Семенюк, Харун, 2019). In the case of the transformation of state unitary enterprises in the space industry into joint-stock companies, we will receive an update on the economic system, the creation of an innovative environment, the destruction of non-working structures, and pave the way for important transformations.

The development of an action plan for Ukraine's integration into the European Space Agency, the ultimate goal of which is to determine Ukraine's full membership in it, is specified in the Government's Priority Action Plan for 2021 in paragraph 135. The Ministry of Strategy and Industry is responsible for the implementation and implementation of this step, and the plan for December 2021 should be adopted by the Cabinet of Ministers of Ukraine. According to the plan, the expected results state: "use of the EU's" space "potential in the interests of Ukraine's economy and security; access to the tender system of the European Space Agency and full participation in the implementation of large-scale European space projects and research programs; access to advanced European space technologies to further improve domestic rocket and space technology; deepening the process of Ukraine's integration into the EU economy and promoting Ukraine's political integration into the EU" (Кабінет Міністрів України, 2021а).

However, has Ukraine reached the level of becoming a full member of the European Space Agency today? In our opinion, today there is a movement towards the implementation of the space program in Ukraine, but many planned tasks have not been solved, and many inaccuracies and inconsistencies remain, such as the first Ukrainian geostationary telecommunications satellite "Lybid" or the long process of adopting the law state regulation in the field of remote sensing of the Earth. Thus, from year to year in the field of space activities, we see the results of planning work and a fairly low level of efficiency in the implementation. For example, in accordance with the Government's Priority Action Plan for 2021, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 24, 2021 № 276-p № 134, states: "Elaboration of further implementation of the project to create the National Satellite Communication System "Lybid", in the column "Expected Results", states: "submitted to the Cabinet of Ministers of Ukraine

relevant proposals”; and the deadline of November 2021, i. e., in November 2021, only certain proposals on the possibility or impossibility of deciding on the procedure for further implementation of the National Satellite Communication System “Lybid”. It will be recalled that in 2007, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted Resolution № 696 “On Measures to Establish a National Satellite Communication System” (Кабінет Міністрів України, 2007) (hereinafter – NSSS), which provided for the creation of the first Ukrainian geostationary telecommunications satellite “Lybid”. Now we are watching the creation of the space system “Sich-2-30”, so according to the plan, in September 2021 was to adopt an act of the Cabinet of Ministers of Ukraine, and in December 2021, to submit to the Cabinet of Ministers of Ukraine a report on spacecraft launch. Responsible for this matter are the State Tax Administration, the Ministry of Finance, and the Ministry of Strategy and Industry. Inaccuracy in planning and low efficiency of work are two of the points that need to be improved if Ukraine continues to move towards European Space Agency. The planned activities on the development of space activities do not contain provisions on the development of a bill on the regulation of the extraction and use of space resources, the appropriation of space resources, and the protection of human rights to information in the field of space activities. For example, Luxembourg in 2017 passed a law defining the licensing of resources extracted in space, becoming the first European country to introduce a licensing procedure for space resources (Luxembourg Space Agency, 2019). In 2018, the Luxembourg Space Agency published a study on the possibilities of using space resources. In 2019, the European Space Agency published its Space Resources Strategy. In November 2020, the country’s space agency, in partnership with European Space Agency, opened the European Space Resources Innovation Center (ESRIC)². It is, therefore, necessary to establish new clarifications on the extraction and use of space resources. Such concepts should ensure, support, and coordinate space activities at the appropriate level.

In his study “Space Strategy and Prospects for Country Development”, V. Horbulin notes the following steps: establishing an effective vertical management of space activities, particularly through the establishment of the Space Council under the President of Ukraine; and establishing at the highest level a system of coordination of all participants in space activities. Organization of work to ensure the result: the transition to the implementation of practical projects; determination of the range of competencies of space activity of Ukraine, which meets the requirements of demand and competitiveness; implementation of measures envisaged by space programs based on system projects; separation of functions of customers, performers, and users of products and services of space activities; harmonization strategic, tactical, and network planning; introduction of measures for systematic analysis of space activities. Establishment and growth of the internal market for space technologies and information; incorporation of services, information, and

² See: <https://www.esric.lu/about-us>.

technologies into state and branch programs; training of qualified users; promotion of advanced space technologies in the civil sector and civilian technologies in the space industry. Coherence of the program and strategic documents with the European space strategy (as well as technical regulation of space activities); complementarity of national projects with European initiatives. Reforming the space industry: establishing innovative links in product development and production through the integration of scientific and industrial potential; ensuring equal conditions for private and public enterprises; and public investment in infrastructure and training. Promotion of scientific research and innovative developments in promising areas of space activity; advancement of space education; and dissemination of space knowledge. State support for scientific and technological projects aimed at infrastructure development and modernization as a factor in attracting foreign investment. Comprehensive update of space legislation of Ukraine: formation of a system of laws and bylaws on new market-oriented principles, which should be reflected in the content of framework laws (Law of Ukraine “On Space Activities”) and acts of by-laws; the new edition must meet the modern conditions of organization and implementation of space activities, based on permanent government procurement and commercialization of activities (Горбулін, 2020).

4. Conclusions

The paper presents a theoretical generalization of some legal and organizational principles of state regulation in the field of space activities within the National Security Strategy of Ukraine, the National Targeted Scientific and Technical Space Program of Ukraine for 2021–2025, and the Government’s Priority Action Plan for 2021. Their shortcomings are identified and solutions are provided.

Bibliography:

1. Бондаренко С., Поліщук А., Мосін М. Передумови корпоратизації та тенденції розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу України. *Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”*. 2020. Vol. 10. № 6. P. 107–118. URL: <http://www.paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/256/282>.
2. Горбулін В. Космічна стратегія та перспективи розвитку країни. *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 2. С. 3–10. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/169886/03-Gorbulin.pdf?%20sequence=1>.
3. Идентификация землетрясений по зондовым измерениям возмущений параметров ионосферной плазмы на КА «Сич-2» / В. Шувалов, Д. Лазученков, С. Носиков, Г. Кочубей. *Космічна наука і технологія*. 2013. Т. 19. № 5. С. 16–26. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/knit/2013-19/knit-2013-19-5-03-shuvalov.pdf>.
4. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 276-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-prioritetnih-dij-uryadu-na-2021-s240321>.
5. Про заходи щодо створення національної супутникової системи зв’язку : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 травня 2007 р. № 696 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/696-2007-п#Text>.

6. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021–2025 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-p#Text>.

7. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про державне регулювання у сфері дистанційного зондування Землі» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 657-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-2013-p#Text>.

8. Проект Закону про державне регулювання у сфері супутникової навігації від 29 березня 2019 р. № 10198 / Кабінет Міністрів України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65772.

9. Проскура Г. Правовий режим дистанційного зондування Землі як джерела екологічної інформації. *АЕРО-2017. Повітряне і космічне право* : матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів, м. Київ, 23 листопада 2017 р. / Національний авіаційний університет. Тернопіль : Вектор, 2017. Т. 1. С. 151–153. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/31619/1/Проскура%20Г.М..pdf>.

10. Семенюк Ю., Харун О. Розвиток акціонерних товариств в Україні за умов євроінтеграції. *Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика* : збірник наукових праць молодих вчених та студентів / ред. кол. : Н. Хрущ, Р. Квасницька, І. Форкун та ін. Хмельницький : ХНУ, 2019. Т. 1. С. 82–84.

11. Угода про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС) між Європейським Співтовариством, його державами-членами та Україною : міжнародний документ від 1 грудня 2005 р. / Європейське Співтовариство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_751#Text.

12. Уряд схвалив Загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України на 2021–2025 роки / Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. *Урядовий портал*. 29 вересня 2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-zagalnodержavnu-cilovu-naukovo-tehnichnu-kosmichnu-programu-ukrayini-na-2021-2025-roki>.

13. Утко-Масляник Ю. Правові засади співробітництва між Україною та Європейським Союзом у космічній сфері. *Advanced Space Law*. 2018. Vol. 2. P. 96–111. URL: http://asljournals.org/journals/2018-2/ASL_vol_2_Utko-Maslyanik.pdf.

14. Шемшученко Ю., Семеняка В. Сучасний стан та необхідність реформування космічного законодавства України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 9–16.

15. Щодо погодження проекту Закону України «Про державне регулювання у сфері дистанційного зондування Землі» : лист Державної регуляторної служби України від 21 жовтня 2019 р. / Державна регуляторна служба України. URL: <http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/10262.pdf>.

16. Law of July 20th 2017 on the Exploration and Use of Space Resources / Luxembourg Space Agency. November 11, 2019. URL: https://space-agency.public.lu/en/agency/legal-framework/law_space_resources_english_translation.html.

References:

1. Bondarenko, S., Polishchuk, A., Mosin, M. (2020). Peredumovy korporatyzatsii ta tendentsii rozvytku pidpriemstv oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy [Prerequisites for corporatization and trends of development of enterprises of the defense and industrial complex of Ukraine]. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*, vol. 10,

no. 6, pp. 107–118. URL: <http://www.paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/256/282> [in Ukrainian].

2. Horbulin, V. (2020). Kosmichna stratehiia ta perspektyvy rozvytku krainy [Space strategy and development prospects of the country]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, no. 2, pp. 3–10. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/169886/03-Gorbulin.pdf?%20sequence=1> [in Ukrainian].

3. Shuvalov, V., Lazuchenkov, D., Nosikov, S., Kochubey, G. (2013). Identifikatsiya zemletryasenyi po zondovym izmereniyam vozmushcheniy parametrov ionosfernoy plazmy na KA “Sich-2” [Identification of earthquakes with the use of Sich-2 probe measurements of ionospheric plasma perturbations]. *Kosmichna nauka i tekhnolohiia*, vol. 19, no. 5, pp. 16–26. URL: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/knit/2013-19/knit-2013-19-5-03-shuvalov.pdf> [in Russian].

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021a). Pro zatverdzhennia planu priorytetnykh dii Uriadu na 2021 rik: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 bereznia 2021 r. № 276-p [On approval of the Government’s priority action plan for 2021: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 24, 2021 № 276-p]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-prioritetnih-dij-uryadu-na-2021-s240321> [in Ukrainian].

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007). Pro zakhody shchodo stvorennia natsionalnoi suputnykovoi systemy zviazku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 travnia 2007 r. № 696 [On measures to establish a national satellite communication system: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 3, 2007 № 696]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/696-2007-п#Text> [in Ukrainian].

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021b). Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnodержavnoi tsilovoi naukovo-tekhnichnoi kosmichnoi prohramy Ukrainy na 2021–2025 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 sichnia 2021 r. № 15-p [On approval of the Concept of the National Targeted Scientific and Technical Space Program of Ukraine for 2021–2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 13, 2021 № 15-p]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2021-п#Text> [in Ukrainian].

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013). Pro skhvalennia Kontseptsii proektu Zakonu Ukrainy “Pro derzhavne rehuliuвання u sferi dystantsiinoho zonduvannya Zemli”: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 serpnia 2013 r. № 657-p [On approval of the Concept of the draft Law of Ukraine “On state regulation in the field of remote sensing of the Earth”: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 28, 2013 № 657-p]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-2013-п#Text> [in Ukrainian].

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). Proekt Zakonu pro derzhavne rehuliuвання u sferi suputnykovoi navihatsii vid 29 bereznia 2019 r. № 10198 [Draft Law on State Regulation in the Sphere of Satellite Navigation of March 29, 2019 № 10198]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65772 [in Ukrainian].

9. Proskura, H. (2017). Pravovyi rezhym dystantsiinoho zonduvannya Zemli yak dzherela ekologichnoi informatsii [Legal regime of remote sensing of the Earth as a source of environmental information]. *Materials of the All-Ukrainian conference of young students “AERO-2017. Povitriane i kosmichne pravo”* (Kyiv, November 23, 2017) / National Aviation University. Ternopil: Vektor, vol. 1, pp. 151–153. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/31619/1/Проскура%20Г.М..pdf> [in Ukrainian].

10. Semeniuk, Yu., Kharun, O. (2019). Rozvytok aktsionernykh tovarystv v Ukraini za umov yevrointegratsii [Development of joint stock companies in Ukraine in the context of European integration]. *Finansovi aspekty rozvytku ekonomiky Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka: zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh ta studentiv* / N. Khrushch, R. Kvasnytska, I. Forkun et al. (eds.). Khmelnytskyi : KhNU, vol. 1, pp. 82–84 [in Ukrainian].

11. European Community (2005). Uhoda pro spivrobotnytstvo shchodo tsyvilnoi hlobalnoi navihatsiinoi suputnykovoi systemy (HNSS) mizh Yevropeiskym Spivtovarystvom, yoho derzhavamy-chlenamy ta Ukrainoiu: mizhnarodnyi dokument vid 1 hrudnia 2005 r. [Agreement on Cooperation in the Civil Global Navigation Satellite System (GNSS) between the European Community, its Member States and Ukraine: International Document of 1 December 2005]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_751#Text [in Ukrainian].

12. Ministry of Strategic Industries of Ukraine (2021). Uriad skhvalyv Zahalnoderzhavnu tsilovu naukovu-tekhnichnu kosmichnu prohramu Ukrainy na 2021–2025 roky [The Government has approved the National Targeted Scientific and Technical Space Program of Ukraine for 2021–2025]. *Uriadovyi portal*, September 29. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-zagalnoderzhavnu-cilovu-naukovu-tekhnichnu-kosmichnu-programu-ukrayini-na-2021-2025-roki> [in Ukrainian].

13. Utko-Maslianyk, Yu. (2018). Pravovi zasady spivrobotnytstva mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom u kosmichnii sferi [Legal basis of cooperation between Ukraine and the European Union in the space sector]. *Advanced Space Law*, vol. 2, pp. 96–111. URL: http://asljournals.org/journals/2018-2/ASL_vol_2_Utko-Maslyanik.pdf [in Ukrainian].

14. Shemshuchenko, Yu., Semeniaka, V. (2019). Suchasnyi stan ta neobkhidnist reformuvannia kosmichnoho zakonodavstva Ukrainy [The current state and the need to reform the space legislation of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, no. 2, pp. 9–16 [in Ukrainian].

15. State Regulatory Service of Ukraine (2019). Shchodo pohodzhennia proektu Zakonu Ukrainy “Pro derzhavne rehuliuвання u sferi dystantsiinoho zonduvannia Zemli”: lyst Derzhavnoi rehuliatornoї sluzhby Ukrainy vid 21 zhovtnia 2019 r. [Regarding the approval of the draft Law of Ukraine “On state regulation in the field of remote sensing of the Earth”: a letter from the State Regulatory Service of Ukraine dated October 21, 2019]. URL: <http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/10262.pdf> [in Ukrainian].

16. Luxembourg Space Agency (2019). Law of July 20th 2017 on the Exploration and Use of Space Resources. URL: https://space-agency.public.lu/en/agency/legal-framework/law_space_resources_english_translation.html [in English].

СУЧАСНА КОСМІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОСМІЧНОГО АГЕНТСТВА

Інеса Костенко,

старша наукова співробітниця

Науково-дослідного інституту державного будівництва

та місцевого самоврядування

Національної академії правових наук України,

кандидат юридичних наук

orcid.org/0000-0002-8784-5422

i.v.kostenko@karazin.ua

Сьогодні популярним стає питання про ймовірність вступу України до Європейського космічного агентства. Однак чи маємо ми реальне підґрунтя для втілення такого наміру? Або ж це залишиться на рівні планування й обговорення без подальшої реалізації? Державне космічне агентство України та Європейське космічне агентство зараз працюють над дорожньою картою для розв’язання цієї проблеми. Таким чином, через два-три роки в нас буде конкретна процедура та ми матимемо можливість приєднатися до Європейського

космічного агентства. З іншого боку, сьогодні є безліч фактів, які суперечать реалізації вступу, зокрема: невідповідність Державного космічного агентства України багатьом критеріям, неналежний рівень правового регулювання у сфері космічної діяльності, не вдоскоалена та не оновлена відповідно до вимог сучасності форма правового регулювання у сфері космічної діяльності тощо.

План дій щодо інтеграції України до Європейського космічного агентства спрямований на реалізацію всіх компонентів членства в Європейському космічному агентстві, зокрема: забезпечення переговорного процесу з ним щодо розширення співпраці на сучасному етапі; формування іміджу України як активного партнера Європейського космічного агентства, Європейського Союзу та держав-членів, пов'язаного з Європейським космічним агентством у реалізації проєктів у сфері космічної діяльності; наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері космічної діяльності та процедур реалізації проєктів; підготовку до членства України в Європейському космічному агентстві та підписання Угоди про співпрацю Державного космічного агентства України з Європейським космічним агентством.

Серед ключових пріоритетів довгострокової співпраці з європейськими партнерами експерти виділяють співпрацю у сфері глобальної навігаційної супутникової системи (GNSS) у межах загальноєвропейської глобальної навігаційної супутникової системи EGNOS/Galileo, у сфері глобального моніторингу з метою безпеки навколишнього середовища (зокрема, у межах проєкту GMES), а також у сфері дистанційного зондування Землі (дистанційного зондування).

У статті буде досліджуватися, наскільки Україна готова приєднатися до Європейського космічного агентства в межах сучасних вимог та наскільки це реально. Адже вступ України до Європейського космічного агентства дасть поштовх розвитку космічної науки й техніки в Україні, сприятиме її приєднанню до провідних європейських космічних місій, дасть можливість українським компаніям брати участь у програмах і проєктах Європейського космічного агентства, а Україні – використовувати кінцеву продукцію цих програм і проєктів.

Ключові слова: космічна діяльність, державне управління, національна безпека, Європейське космічне агентство, Державне космічне агентство України.

КОНФЛІКТОЛОГІЯ ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Мета. Метою статті є встановлення змісту та значення конфліктів, що виникають і припиняються у сфері податкових правовідносин.

Методи. Еволюція наукових концепцій конфлікту завдячує саме міждисциплінарному підходу: акцентовано на неможливості відокремлення філософських, соціальних, психолінгвістичних і правових аспектів конфлікту. Комплексний і системний аналіз категорії «конфлікт» здійснено з використанням інтегративного підходу.

Результати. Сучасні підходи до конфлікту як об'єкта наукового аналізу диференційовано на дві основні групи: 1) конфлікт розглядається у вузькогалузевому значенні; 2) конфлікт вивчається з міжпредметних позицій. З'ясовано юридичну природу та атрибутивні властивості податкового конфлікту з позицій теорії податкового права. Виокремлено п'ять груп факторів, якими підтверджується фактична наявність конфліктних податкових правовідносин.

Окрему увагу приділено характеристиці податкового спору (як одній зі стадій розвитку податкового конфлікту) і способів захисту прав платників податків. Зокрема, висвітлено питання самозахисту прав платників податків як гарантії реалізації суб'єктивних прав і законних інтересів у податкових правовідносинах та як підстави запобігання податковим конфліктам і податковим спорам.

Висновки. Доведено, що в основі будь-якого конфлікту лежить протиріччя, яке відіграє системотворчу роль як для окремих видів конфлікту, так і для різних рівнів їх вивчення наукою. Водночас наявність протиріччя формує лише передумови можливої поведінки, тоді як міжособистісні взаємини – соціальна категорія – відіграють вирішальну роль під час вибору індивідом певної стратегії в комунікативній взаємодії.

Обґрунтовано, що податковий спір є механізмом гарантії реалізації суб'єктивних прав зацікавлених осіб та балансу публічних і приватних інтересів у сфері оподаткування з огляду на такі фактори: 1) спрямованість на захист і відновлення порушеного (оспорюваного) права, а також запобігання його порушенням у подальшому; 2) спрямованість на розв'язання податкового конфлікту, який виник із приводу реалізації прав і виконання обов'язків; 3) спрямованість на забезпечення стабільності умов реалізації правової норми та оптимізацію правового регулювання; 4) розгляд спору уповноваженим органом державної влади забезпечує стабільність правової системи суспільства.

Визначено, що податковим спором є податковий конфлікт суб'єктів податкових правовідносин, який переданий на розгляд уповноваженого юрисдикційного органу, з приводу їхніх взаємних прав та обов'язків, а також умов їх реалізації та який вимагає розв'язання на підставі правової оцінки фактичних обставин і перевірки законності дій владного суб'єкта щодо платника податків.

Ключові слова: конфлікт, протиріччя, податковий конфлікт, податковий спір, публічні та приватні інтереси.

Вікторія Чайка,

доктор юридичних наук,
доцент,
професор кафедри
фінансового права
Університету державної
фіскальної служби
України
orcid.org/0000-0001-5990-7342
chaykaviktoriya86@gmail.com

Лариса Чайка,

доктор філологічних наук,
доцент,
доцент кафедри
іноземних мов
Центру наукових
досліджень
та викладання іноземних
мов Національної
академії наук України
orcid.org/0000-0002-7729-337X
l-chayka@irpin.com

1. Вступ

Актуальність теми зумовлена використанням у теорії податкового права як традиційних наукових підходів до вивчення конфліктних податкових відносин (адміністративний і судовий порядок оскарження актів податкових органів, колізії норм податкового законодавства з іншими галузевими нормами тощо), так і прогресивних правових теорій про формування оптимальної моделі податково-правових інститутів. До таких тенденцій, зокрема, можна зарахувати теорію балансу публічних і приватних інтересів у податковому праві, медіацію в податкових спорах тощо. Використання цих науково-методологічних прийомів для розвитку концептуальних основ податкового права може стати основою для розв'язання та запобігання податковим конфліктам як наслідкам взаємодії суб'єктів податкових правовідносин (платників податків і податкових органів) в умовах невизначеності, пов'язаної з політичними, економічними та правовими факторами.

Належна реалізація податкового законодавства платниками податків приводить до надходження податкових доходів до бюджетної системи держави, що є гарантією повноцінного фінансування таких соціально значущих напрямів фінансової діяльності держави, як охорона здоров'я, соціальна сфера, пенсійне забезпечення тощо, не суперечить їхнім власним приватним інтересам, оскільки платники податків є громадянами, які споживають соціальні блага. Проте держава має вживати всіх заходів для того, щоб податкове законодавство та його реалізація враховували основні базові принципи оподаткування, такі як справедливість, визначеність, зручність, економія.

Таким чином, у разі дотримання взаємних інтересів держави та суб'єктів підприємницької діяльності, що стоять по різні боки одного розподільного процесу, створюється комплексний механізм реалізації фіскальної політики. Цей механізм дає змогу виявити пов'язаність якісних змін, що мають місце в податково-бюджетній системі, з ефектом їх впливу на рівень підприємницької активності в державі та ступінь впровадження в суспільний розвиток принципів соціальної рівності та партнерства.

Водночас податкові відносини – це сфера потенційних зіткнень і суперечностей, тому досить часто на практиці виникає конфлікт між публічним інтересом держави та приватними інтересами платників податків. Фактична наявність конфліктних податкових правовідносин підтверджується, по-перше, численними адміністративними і судовими процесами між платниками податків і податковими органами, а також іншими учасниками податкового процесу (наприклад, податковими агентами), по-друге, недосконалістю податкового законодавства, прогалини в якому призводять до обмеження чи навіть порушення у вузькому сенсі прав платників податків, а в широкому – прав і свобод людини та громадянина, по-третє, різним рівнем суспільної правосвідомості і податкової культури суб'єктів податкових відносин, по-четверте, неузгодженістю концепції податкового законодавства з економічно ефективними умовами оподаткування; по-п'яте, підставами вироблення прийомів і способів правового узгодження правовідносин спірного характеру (як у теоретичних дослідженнях, так і в процесі правотворчої та правозастосовної діяльності).

З огляду на це дослідження категорії «конфлікт» дасть змогу, на нашу думку, уникнути багатьох помилок і складнощів на різних стадіях реалізації права, зокрема в процесі розв'язання податкових спорів, що виникають під час зіткнення публічних і приватних інтересів у сфері оподаткування.

Взаємодія суб'єктів, у якій встановлюються чи можуть потенційно встановлюватись *недружні* відносини, нині привертає увагу дедалі більшого числа науковців – представників різних галузей гуманітарного знання – не лише юристів, економістів, фахівців у галузі оподаткування, а й соціологів, психологів та лінгвістів. Саме тому **в основу методології цієї статті** покладено мультидисциплінарний підхід, який передбачає поєднання знань і результатів багаторічних досліджень авторів у сфері податкового права та лінгвістики.

Водночас онтологічний статус такої взаємодії, зокрема у сфері мовознавства, досі залишається невизначеним: виникає чимало концепцій, термінів, дефініцій (див. Leung, 2002), спостерігається термінологічна плутанина (Nelson, 2001), в коло досліджень залучаються різні за обсягом і змістом поняття (незгода, свара, диспут, скарга, спір тощо) (Antaki, 1994; Boggs, 1978; Brenneis, 1988; Eisenberg, 1981; Grimshaw, 1990; Kotthoff, 1993; Laforest, 2002; Pomerantz, 1984; Schiffrin, 1985 та ін.). Це зумовлює необхідність з'ясувати поняття, за допомогою якого можна найбільш повно і точно схарактеризувати досліджуваний тип міжсуб'єктної взаємодії, виявити її категоріальні ознаки та встановити її місце в системі дискурсивної діяльності з метою подальшого пошуку шляхів попередження конфліктності у сфері податкових відносин, своєчасного запобігання податковим конфліктам, виявлення їх на ранніх стадіях, розв'язання податкових конфліктів правовими засобами та врегулювання негативних наслідків податкових конфліктів. Отже, **метою статті** є встановлення змісту та значення конфліктів, що виникають і припиняються у сфері податкових правовідносин.

2. Конфлікт як об'єкт наукового аналізу: ретроспективний і сучасний підходи

Негативно позначені відносини двох або більше суб'єктів, як правило, пов'язують із *конфліктом* – явищем, без якого не можливе людське буття і мислення, феноменом, що «супроводжує людину впродовж усього життя й знаходить відображення в обох іпостасях буття, концентруючись у світі внутрішньому й експонуючись у світі зовнішньому» (Єрмолаєва, 2005). Наявність «наївного» поняття конфлікту у свідомості представників різних культурно-мовних спільнот, популярність і значущість цього наукового поняття не кореспондують із його чітким й однозначним трактуванням. Вочевидь, з'ясування суті вербальних проявів конфлікту може бути продуктивним лише за умов залучення пояснювального потенціалу тих гуманітарних дисциплін, які пропонують розуміння цього феномена.

У повсякденні конфлікт сприймається як широке коло явищ: сімейна сварка, військові дії, дискусії в парламенті, зіткнення внутрішніх мотивів, боротьба власних бажань й обов'язків і багато іншого (Гришина, 2002); прояв насильства в тій чи іншій формі (Светлов, 2001). Кожна людина у своєму житті стикається з конфліктними ситуаціями і формує конфліктологічний досвід – інформацію про принципи, способи та прийоми поведінки в передконфліктних і конфліктних ситуаціях, яка накопичується в процесі життя і частково передається від покоління до покоління (Анцупов, 2005). Цей емпіричний індивідуальний і колективний досвід, котрий надає рецепти оптимального вирішення конфліктної ситуації, як свідчать дослідження (Анцупов, 2008), є важливим, тому що спосіб поведінки людини в конфлікті на 99% визначається особистим життєвим досвідом і тільки на 1% – науковим конфліктологічним знанням.

Окрім повсякденної практики, знання про конфлікт певною мірою сформовані наявністю теми конфлікту в Біблії, творах літератури, мистецтва тощо.

Християнство, як відомо, є найбільш поширеною **релігією** в англomовному світі, через це формування світогляду англomовного індивіда значною мірою ґрунтується саме на Біблії, основою якої є конфлікт: Господь виступає абсолютним утіленням добра, Диявол – абсолютним утіленням зла.

Християнська філософія закликає до вирішення світоглядних конфліктів і однозначно засуджує всілякі зіткнення й непорозуміння між людьми, однак результати досліджень засвідчують притаманну християнству й іншим релігійним ученням неоднозначність оцінок миру й війни, злагоди й насильства. Зокрема, контент-аналіз тексту Біблії виявляє чисельні протиріччя щодо вирішення проблеми «насильство-злагода» (Анцупов, 2008). Існують також розбіжності позицій у різних християнських культурах; ставлення церкви до зіткнень у суспільстві, війни, насильства є мінливим у часі.

Твори мистецтва яскраво віддзеркалюють споконвічне протиборство добра і зла, внутрішніх інтенцій і зовнішніх факторів поведінки людини, причому мистецтво відображає конфлікт, як правило, повніше, різнобарвніше,

«живіше», індивідуальніше, ніж наука, з урахуванням діалектики загального й особистого (Цюрупа, 2004).

Конфлікт як явище, яке відіграє ключову роль у житті людини й суспільства, в усі часи знаходив своє місце в художньо-образних формах відображення дійсності. Література, живопис, скульптура, музика, танець, кіно, театр й інші види мистецтва завжди художньо зображали конфлікти та впливали на формування ставлення до них глядачів, читачів, слухачів. Від моменту виникнення мистецтво служило потужним фактором духовно-практичного опанування людиною конфлікту. Причому художнє осмислення реальності не протистоїть науковому осмисленню конфлікту, а додає до нього, підсилює й полегшує його (Анцупов, 2005).

В останні десятиліття різко зросла роль ЗМІ як потужного фактора впливу на свідомість і поведінку людини, в тому числі в плані конфліктності. ЗМІ, що повсякчас надають інформацію про різноманітні конфлікти, також значною мірою впливають на маси в цьому аспекті. Результати соціологічного дослідження, наприклад, засвідчують, що найчастіше перегляд інформаційних телевізійних передач викликає в людей почуття тривоги, занепокоєння, беззахисності, втоми, невпевненості (Анцупов, 2008). Очевидно, що ці почуття позначаються на поведінці в конфліктних ситуаціях.

Наукова традиція вивчення конфлікту має багатовікову історію. У зв'язку з поширеністю феномена «конфлікт» спроби його осмислення починаються з глибокої давнини. Ще в VII–VI ст. до н.е. китайські *філософи* вважали, що джерелом розвитку всього, що існує у світі, є постійна протидія позитивних (янь) та негативних (інь) боків матерії. В античних суспільствах виникають перші наукові здогадки щодо ролі конфліктів у соціальному середовищі; нерідко конфлікт ототожнюється з боротьбою сил космічного масштабу та вважається неминучим (Цюрупа, 2004). Упродовж наступних століть видатні філософи різних країн (Ф. Аквінський, Н. Макіавеллі, Е. Роттердамський, Ф. Бекон, Ж. Ж. Руссо, І. Кант та ін.) намагались осмислити поняття конфлікту або його окремі аспекти (Анцупов, 2008; Ващенко, 2000; Герасіна, 2002; Гришина, 2002).

Суттєве значення має висловлена у XVII ст. Т. Гоббсом думка, що конфлікт є природним станом суспільства, людським ставленням до інших, зумовленим прагненням влади, задоволенням власних потреб тощо (концепція «війни всіх проти всіх» – «a condition of Warre of every one against every one») (Гоббс, 1985). Важливим складником теорії Т. Гоббса є визнання регулятивної функції держави у вирішенні проблемних ситуацій. Саме ці ідеї заклали підґрунтя сучасних концепцій, згідно з якими демократичні держави мають значний регулятивний потенціал, на відміну від тоталітарних, де конфлікти вирішуються в насильницький спосіб.

Окрім філософів, поняття конфлікту було предметом уваги *психологів* (З. Фройд, А. Адлер, Е. Фромм, К. Лоренц, К. Левін, Е. Берн та багатьох інших); частина психологічних досліджень конфліктів межує із соціологічними

(Я. Морено, А. Басс, У. Мак-Даугал та ін.). *Соціологічний* аналіз конфліктів був започаткований у XIX ст. у роботах Г. Спенсера; особливе місце в теорії соціального конфлікту посідають праці К. Маркса – передвісника конфліктології, – оскільки матеріалістичне розуміння історії уможливило новий погляд на розвиток соціальних відносин. Аналіз соціального аспекту конфлікту знає подальшого розвитку в працях Г. Зіммера, Т. Парсона, Л. Козера, Р. Дарендорфа, К. Боулдінга й інших науковців. Конфлікт є також центральною проблемою *соціальної психології* (Анцупов, 2005; Гришина, 2002; Цюрупа, 2004, та ін.).

Як одна з важливих проблем конфлікт, крім філософії, психології, соціології та соціальної психології, також вивчається в *політології, історичних науках, мистецтвознавстві, педагогіці, правознавстві, військовій науці* тощо (Анцупов, 2008). При цьому, як свідчать дані дослідників (Гришина, 2002), часто уявлення про феномен конфлікту пересічної особи і спеціаліста значною мірою збігаються.

Сучасні підходи до конфлікту як об'єкта наукового аналізу можна поділити на дві основні групи:

- конфлікт розглядається у вузькогалузовому значенні;
- конфлікт вивчається з міжпредметних позицій.

За вузькогалузового підходу в науковій практиці аналізуються ті аспекти й рівні конфлікту, що є релевантними об'єкту, досліджуваному в конкретній науковій дисципліні.

У XX ст., особливо у другій половині, еволюція наукових концепцій конфлікту завдячує саме міждисциплінарному підходу: визнається неможливість відокремлення філософських, соціальних, психологічних і правових аспектів конфлікту. Це, з одного боку, зумовлює інтегративний підхід до аналізу конфлікту в психології, соціології, соціальній психології, правознавстві, а з іншого – сприяє становленню *конфліктології* як самостійної науки, яка ґрунтується на постулаті, що в основі будь-якого конфлікту лежить протиріччя, яке відіграє системотворчу роль як для окремих видів конфлікту, так і для різних рівнів їх вивчення наукою (Герасіна, 2002). Це твердження засвідчує зв'язок конфлікту з категорією «протиріччя», визначаючи таким чином екзистенційну ознаку конфлікту, але, водночас залишає невизначеними його інші суттєві характеристики, а також і зміст цього наукового поняття.

Необхідно зазначити, що науковці-конфліктологи відмовляються від широкого трактування конфлікту як «зіткнення чогось із чимось», котре узгоджується з усіма наявними поглядами, але виявляється беззмістовним у науковому сенсі (Василук, 2001). Філософські постулати в межах *конфліктології* конкретизуються і проєктуються у площину *соціальної комунікативної практики* людини: «Конфліктологія – це особлива міждисциплінарна галузь, що об'єднує <...> підходи до опису, вивчення й розвитку практики роботи з конфліктними явищами різного роду, які виникають у різних сферах людської взаємодії» (Гришина, 2002).

Але «конфліктні явища» чисельні й багатоманітні, якщо до них зараховувати усі ті, в основі яких лежить протиріччя. Через це важко окреслити межі предметного поля конфлікту, поєднавши в ньому особливий психологічний стан людини, різницю в поглядах, віруваннях, цінностях, боротьбу соціальних груп та індивідів, спрямовану на досягнення однієї чи різних цілей. Приміром, стверджуючи, що «об'єктом конфліктології є конфлікти загалом» (Анцупов, 2008), до них зараховують і такий тип, як «гостре негативне переживання, яке викликане довготривалою боротьбою структур зовнішнього світу людини...» (Анцупов, 2008), тобто особливий психологічний стан людини, який може і не проявлятися в комунікації, хоча водночас конфлікт характеризується як **«виражене негативне переживання»** (Анцупов, 2008).

Таким чином, здобутки конфліктологічних досліджень засвідчують, що наявність *протиріччя* формує лише передумови можливої поведінки, тоді як міжособистісні взаємини – *соціальна* категорія – відіграють вирішальну роль під час вибору індивідом певної стратегії в комунікативній взаємодії.

3. Податкові конфлікти та їх ознаки

Конфлікти у праві є різновидом соціальних конфліктів, а податкові конфлікти своєю чергою є різновидом правових конфліктів загалом. Їх існування є не лише суб'єктивним, а й об'єктивним суспільним явищем, оскільки податкові конфлікти випливають із соціального конфлікту, підґрунтям якого є протилежні інтереси: публічний та приватний (Єфімов, 2018).

Протилежність інтересів суб'єктів податкових правовідносин і розмаїття об'єктів податкового регулювання надають податковим конфліктам різні мотивацію та характер. Водночас усім податковим конфліктам як правовому феномену притаманні певні спільні специфічні ознаки:

- 1) суб'єктний склад (учасниками податкового конфлікту, з одного боку, є платники податків та податкові агенти (фізичні чи юридичні особи), а з іншого – держава в особі податкового органу);
- 2) характер правовідносин (предметом конфлікту можуть бути лише податки, процедури здійснення податкового контролю та оспорювання актів або дій представників податкового органу);
- 3) юридична нерівність учасників, що впливає з відносин влади-підпорядкування, в яких однією стороною завжди є орган публічної влади – податковий орган);
- 4) конкретна правова форма (досудовий/позасудовий конфлікт або судовий конфлікт, який часто ще називають податковим спором).

Із четвертої ознаки випливають способи захисту прав і законних інтересів платників податків.

4. Податкові спори та способи захисту прав платників податків

Сучасна система захисту прав і законних інтересів платників податків в Україні включає в себе дві форми – юрисдикційну та неюрисдикційну.

Під юрисдикційною формою захисту прав і законних інтересів платників податків необхідно розуміти процесуальну форму реалізації матеріального права платників на захист, визначену законом, а під способами захисту прав і законних інтересів платників податків – конкретні правомірні заходи, спрямовані на усунення порушення прав чи реальної небезпеки такого порушення та здійснення впливу на правопорушника.

Своєю чергою юрисдикційна форма передбачає два способи захисту – судовий та адміністративний, до неюрисдикційної форми доцільно зарахувати спосіб самозахисту. Судовий спосіб полягає у можливості захисту платниками податків своїх прав і законних інтересів у національних судах (Конституційному Суді України та системі адміністративних судів) та міжнародних (зокрема, Європейському суді з прав людини). Адміністративний спосіб включає можливість захисту платниками своїх прав і законних інтересів в органах Державної фіскальної служби України та інших органах державної влади. До інших органів державної влади в цьому випадку належать Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Рада бізнес-омбудсмена, що є консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України. Спосіб самозахисту заснований на концепції саморегуляції та вибору моделі поведінки платником податків, метою якого є захист власних прав і законних інтересів у сфері оподаткування. Він полягає в застосуванні особою засобів протидії, що не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства (Чайка, 2018).

Зважаючи на значну кількість як вітчизняних, так і зарубіжних публікацій із проблем захисту прав платників податків в адміністративному та судовому порядку, хотілося б детальніше зупинитися на самозахисті як способі гарантії захисту прав та інтересів платників податків.

Суть самозахисту полягає в тому, що відповідні правомірні способи захисту можуть бути застосовані платником податків самостійно, без звернення до юрисдикційних органів у суворо визначеній законодавством процесуальній формі. Інакше кажучи, самозахист – це фактичні дії, спрямовані на ненастання або зменшення негативних наслідків порушення прав і законних інтересів платника за умови, що останній вчиняє такі дії без звернення до суду чи іншого органу державної влади, уповноваженого розглядати податковий спір.

На наш погляд, самозахист може виявлятися як у формі дії, так і у формі бездіяльності платника податків. Виходячи з цієї позиції, можна виділити два види самозахисту: активно-оборонний і превентивний.

Зокрема, до активно-оборонного виду можна зарахувати встановлення камери відеонагляду в приміщенні платника податків або аудіо- чи відеофіксацію (наприклад, за допомогою камери чи телефону) дій посадових осіб органів ДФС України під час виїзної податкової перевірки, що певним чином дисциплінує контролерів та не залишає їм вибору діяти інакше, як у суворо визначених законом процесуальних межах. Таке право надане платникам згідно

з п. 8 ч. 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», 2007), де прямо вказано, що органи державного нагляду (контролю) та суб'єкти господарювання мають право фіксувати процес здійснення планового або позапланового заходу чи кожну окрему дію засобами аудіо- та відеотехніки, не перешкоджаючи здійсненню такого заходу.

Водночас, користуючись таким способом захисту, платник податків має пам'ятати про те, що *фіксація дій посадових та/або службових осіб органів ДФС України під час перевірки за допомогою відео- та аудіозасобів можлива за їх згодою* та в межах норм законодавства про збір інформації. Правові основи процесуального порядку здійснення податкових перевірок встановлені Податковим кодексом України.

Водночас за своєю правовою природою аудіо- та відеофіксація дій контролюючих органів є фактично збором, отриманням і створенням інформації про їхню діяльність. Такі правовідносини в Україні регулюються як національними, так і міжнародними нормативно-правовими актами. До них, зокрема, належать Конвенція про захист прав людини і основних свобод, Конституція України (ст.ст. 32, 34) (Конституція України, 1996), Цивільний кодекс України (абз. 2 ч. 1 ст. 302; ч. 1 ст. 307) (Цивільний кодекс України, 2003), закони України «Про інформацію» (абз. 2 ч. 1 ст. 5) (ЗУ «Про інформацію», 1992), «Про доступ до публічної інформації» (ЗУ «Про доступ до публічної інформації», 2011).

На підставі детального правового аналізу зазначених вище законодавчих актів можемо виокремити ще одну проблему: з одного боку, Закон «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» надає право підконтрольному суб'єкту здійснювати відеофіксацію дій посадових та службових осіб владного суб'єкта, а з іншого боку, збирати, зберігати та поширювати інформацію про особу без її згоди прямо заборонено ст. 32 Конституції (Конституція України, 1996) та ст. 302 Цивільного кодексу (Цивільний кодекс України, 2003).

Однак, на нашу думку, щодо цієї ситуації в чинному законодавстві є певне застереження, а саме: відповідно до п. 2 ст. 5 Закону України «Про захист персональних даних» (Закон України «Про захист персональних даних», 2010) персональні дані, що стосуються здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень, не вважаються конфіденційною інформацією. Також згідно з ч. 1 резолютивної частини Рішення Конституційного суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012 у справі № 1-9/2012 «інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами

інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною» (Рішення Конституційного суду України, 2012).

Виходячи з наведеного, можна зробити висновок: якщо збирання інформації (зокрема, фіксація контрольних дій посадових та/або службових осіб під час податкової перевірки) здійснюється у зв'язку з виконанням такими особами посадових або службових повноважень та пов'язана з виконанням функцій держави, то це не можна кваліфікувати як збирання конфіденційної інформації (зокрема, інформації про особисте та сімейне життя чи персональних даних) про особу.

Проте з метою уникнення множинного та неоднозначного трактування змісту прав контролюючих та підконтрольних суб'єктів, а також обмеження прав платників податків під час податкових перевірок, вважаємо за доцільне внести зміни до Податкового кодексу України, які міститимуть пряму вказівку на те, що платники податків під час податкових перевірок мають право здійснювати аудіо- та відеофіксацію дій посадових осіб контролюючих органів.

Превентивний вид самозахисту в податкових правовідносинах, на нашу думку, передбачає, зокрема, відмову від вчинення певних дій. Такий спосіб не знайшов відображення в податковому законодавстві. Водночас на можливість невиконання незаконних вимог органів державної влади як спосіб самозахисту вказує ст. 19 Конституції України (Конституція України, 1996), відповідно до якої ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Прикладом зазначеного виду самозахисту може бути недопущення посадових осіб контролюючого органу до перевірки з огляду на порушення порядку і підстав для призначення податкової перевірки (наприклад, здійснення контролюючим органом планової перевірки частіше, ніж у строки, передбачені Податковим кодексом України, та/або відсутність письмового повідомлення про дату початку та закінчення проведення перевірки). Тобто саме на етапі допуску до перевірки платник податків може порушити питання про необґрунтованість її призначення та проведення, реалізувавши своє право на захист від безпідставного та необґрунтованого здійснення податкового контролю щодо себе. Водночас згідно із судовою практикою (зокрема, відповідно до постанови Верховного Суду України від 24 грудня 2010 р. № 21-25а10 (Постанова Верховного Суду України, 2010)) допуск до перевірки нівелює правові наслідки процесуальних порушень, допущених контролюючим органом при її призначенні.

Звідси випливає, що платник податків, який вважає порушеннями порядок і підстави призначення податкової перевірки щодо нього, може захищати свої права шляхом недопущення посадових осіб контролюючого органу до такої перевірки. Якщо ж допуск до проведення перевірки відбувся, надалі предметом розгляду в суді може бути лише суть виявлених порушень податкового та іншого законодавства, дотримання якого контролюється контролюючими органами.

Отже, сутність самозахисту в податкових правовідносинах полягає в тому, що відповідні правомірні способи захисту можуть бути застосовані платником податків самостійно, без звернення до юрисдикційних органів у суворо визначеній законодавством процесуальній формі. Інакше кажучи, самозахист – це фактичні дії, спрямовані на ненастання або зменшення негативних наслідків порушення прав і законних інтересів платника за умови, що останній вчиняє такі дії без звернення до суду чи іншого органу державної влади, уповноваженого розглядати податковий спір.

Виходячи з тієї позиції, що самозахист прав платником податків може здійснюватися як у формі дії, так і у формі бездіяльності, можна виділити два види самозахисту: активно-оборонний, що передбачає здійснення активних дій щодо захисту власних прав і законних інтересів, і превентивний, який може передбачати відмову вчиняти певні дії, що не передбачені податковим законодавством та можуть бути пов'язані з незаконними, необґрунтованими чи безпідставними вимогами контролюючого органу.

5. Висновки

Відносини, що виникають між публічними та приватними суб'єктами в процесі фінансової діяльності держави, мають багатоаспектний характер і за своїм соціальним, політичним і правовим змістом апріорі є конфліктними. З'ясовано, що в основі таких конфліктів, насамперед, лежить протиріччя між публічними та приватними майновими інтересами.

Зумовлене реалізацією та забезпеченням публічно-правових інтересів прагнення владного суб'єкта привласнити фінансові ресурси приватного суб'єкта всупереч його бажанню стає наслідком об'єктивно існуючого протиріччя між інтересами публічних і приватних суб'єктів.

Вимогам публічної влади платник податків протиставляє своє суб'єктивне право – право власності, що опосередковує реалізацію його законного інтересу – інтересу володіння, користування і розпорядження своїм майном. Подолання такого конфлікту можливе за допомогою легалізації фінансових вимог публічної влади на основі законодавчого закріплення суворо визначених умов, підстав і порядку справляння грошових коштів приватних осіб. Проте очевидно, що матеріальний закон з огляду на об'єктивні та суб'єктивні причини розвитку суспільства, вплив людського фактора та інші причини може містити (і часто містить) прогалини, передбачити які законодавець об'єктивно не в змозі.

З огляду на це податковий конфлікт закладає основу для переходу протиріччя в іншу стадію, що характеризується виникненням різних вихідних позицій сторін у правовій оцінці змісту спірних податково-правових норм і, відповідно, обсягу суб'єктивних прав і обов'язків. Суперечність, що виникає в такому випадку, формує основу виникнення податкового спору, оскільки вимагає розв'язання, здійснення чого не можливе без звернення до компетентних органів держави.

Отже, протиріччя, що виникло між публічним і приватним суб'єктами податкових правовідносин, можна вважати податковим конфліктом до моменту, поки один із суб'єктів такого конфлікту офіційно не звернеться за його розв'язанням до юрисдикційного органу. Іншими словами, податковий спір є певною стадією в розвитку протиріччя у сфері податкових правовідносин, а точніше, однією з його стадій – стадією, спрямованою на розв'язання протиріччя. При цьому звернення зацікавленої особи до юрисдикційного органу спрямоване не тільки на усунення протиріччя, що має місце, а й на захист суб'єктивних прав і забезпечення гарантій їх здійснення.

Отже, можна стверджувати, що податковий спір є механізмом гарантії реалізації суб'єктивних прав зацікавлених осіб та балансу публічних і приватних інтересів, оскільки: 1) спрямований на захист і відновлення порушеного (оспоруваного) права, а також запобігання його порушенню в подальшому; 2) спрямований на розв'язання податкового конфлікту, який виник, із приводу реалізації прав і виконання обов'язків; 3) спрямований на забезпечення стабільності умов реалізації правової норми та оптимізацію правового регулювання; 4) розгляд спору уповноваженим органом державної влади забезпечує стабільність правової системи суспільства.

Власне поняття «спір» у праві та його специфіка безпосередньо зумовлені характером матеріальних правовідносин, у межах яких виникає той чи інший спір. Податкові правовідносини – це відносини насамперед майнового характеру. У цьому сенсі податковий спір поєднує в собі ознаки як адміністративно-правового спору, в якому юрисдикційний орган перевіряє законність актів і дій органів влади, так і приватноправового спору, в якому компетентний орган на основі наданих сторонами спору доказів дає правову оцінку тим чи іншим обставинам ступеня спірних матеріальних правовідносин, встановлює наявність або відсутність у сторін певних прав і умов їх реалізації.

У зв'язку з цим податковим спором можна вважати податковий конфлікт суб'єктів податкових правовідносин, який переданий на розгляд уповноваженого юрисдикційного органу, з приводу їхніх взаємних прав та обов'язків, а також умов їх реалізації, та вимагає розв'язання на підставі правової оцінки фактичних обставин і перевірки законності дій владного суб'єкта щодо платника податків.

Таким чином, юридичні механізми вирішення податкових конфліктів є найбільш ефективними в тому сенсі, в якому сприяють подоланню колізій податкового законодавства та інших дотичних до нього галузей, стабілізують ситуацію, породжують реально визначені правові, соціальні та економічні наслідки для сторін конфлікту, а також гарантують реалізацію прийнятого рішення авторитетом держави чи міжнародного співтовариства.

Список використаних джерел:

1. Leung S. Conflict Talk: A Discourse Analytical Perspective Working. *Studies in Applied Linguistics & TESOL*. Vol. 2. № 3. 2002. P. 1–19.
2. Nelson C. If it sounds too good to be true, it is: A Wittengensteinian approach to the conflict literature. *Language and Communication*. 2001. № 21. P. 1–22.
3. Antaki C. Explaining and arguing: The social organization of accounts. London, etc.: Sage Publications, 1994. 283 p.
4. Boggs S. T. The development of verbal disputing in part-Hawaiian children. *Language in Society*. 1978. № 7. P. 325–344.
5. Brenneis D. Language and disputing. *Annual Review of Anthropology*. 1988. № 17. P. 221–237.
6. Eisenberg A. R. Children's use of verbal strategies in resolving conflicts. *Discourse Processes*. 1981. № 4. P. 149–170.
7. Grimshaw A. D. Conflict talk: Sociolinguistic investigations in conversations. Cambridge, UK: CUP, 1990. 354 p.
8. Kotthoff H. Disagreement and concession in disputes: on the context sensitivity of pretence structures. *Language in Society*. 1993. № 22. P. 193–216.
9. Laforest M. Scenes of family life: complaining in everyday conversation. *Journal of Pragmatics*. 2002. № 34. P. 1595–1620.
10. Pomerantz A. Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. URL: https://scholarsarchive.library.albany.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=cas_communication_scholar (дата звернення: 17.11.2021).
11. Schifffrin D. Everyday argument: The organization of diversity in talk. *Handbook of Discourse Analysis*. 1985. Vol. 3. P. 35–46.
12. Ермолаева Е. Концепт CONFLICT и его объективация в лексико-семантическом пространстве современного английского языка : дис. ... канд. филол. наук. Иркутск, 2005. 212 с.
13. Гришина Н. Психология конфликта. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 464 с.
14. Светлов В. Аналитика конфликта : учебное пособие. Санкт-Петербург : Росток, 2001. 512 с.
15. Анцупов А. Конфликтология в схемах и комментариях. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 288 с.
16. Анцупов А. Конфликтология : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 490 с.
17. Цюрупа М. Основи конфліктології та теорії переговорів. Київ : Кондор, 2004. 172 с.
18. Ваченко И. Общая конфликтология : учебник для вузов. Харьков : Модель Вселенной, 2000. 512 с.
19. Герасіна Л. М. Конфліктологія : навчальний посібник. Харків : Право, 2002. 256 с.
20. Hobbes T. Leviathan. London: Penguin, 1985. 729 p.
21. Василюк Ф. Е. Конфликт. Психология конфликта : хрестоматия / сост. и общ. ред. Н. В. Гришина. Санкт-Петербург, 2001. С. 275–277.
22. Yefimov O. Tax Conflict by the Example of Allocation. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2018. №3. С. 86–97.
23. Чайка В. В. Правові форми реалізації державної податкової політики України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2018. 32 с.
24. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 р. № 877-V / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.
25. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532.

26. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України.. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.
27. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
28. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
29. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
30. Рішення Конституційного суду України від 20 січня 2012 р., судова справа № 1-9/2012 / Конституційний суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12> (дата звернення: 29.11.2021).
31. Постанова Верховного Суду України від 24 грудня 2010 р., судова справа № 21-25a10 / Верховний Суд України. URL: <https://taxlink.ua/ua/court/postanova-verhovnogo-sudu-ukraini-vid-24122010-roku-21-25a10/> (дата звернення: 29.11.2021).

References:

1. Leung S. (2002) A Discourse Analytical Perspective. *Working Papers in TESOL & Applied Linguistics*, vol. 1, no. 2, pp. 1–19.
2. Nelson C. K. (2001) If it sounds too good to be true, it is: A Wittengensteinian approach to the conflict literature. *Language and Communication*, vol. 21, no. 1, pp. 1–22.
3. Antaki C. (1994) *Explaining and Arguing: The Social Organization of Accounts*. London, Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
4. Boggs S. T. (1978) The development of verbal disputing in part-Hawaiian children. *Language in Society*, vol. 7, no. 3, pp. 325–344.
5. Brenneis D. (1988) Language and disputing. *Annual Review of Anthropology*, no. 17, pp. 221–237.
6. Eisenberg A. R. & Garvey, C. (1981) Children's use of verbal strategies in resolving conflicts. *Discourse Processes*, no. 4, pp. 149–170.
7. Grimshaw A. D. (1990) *Conflict Talk: Sociolinguistic Investigations of Arguments in Conversations*. Cambridge : Cambridge University Press.
8. Kotthoff H. (1993) Disagreement and concession in disputes: on the context sensitivity of preference structures. *Language in Society*, no. 22, pp. 193–216.
9. Laforest M. (2002) Scenes of family life: complaining in everyday conversation. *Journal of Pragmatics*, vol. 34, no. 10–11, pp. 1595–1620.
10. Pomerantz A. (1984) Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/ dispreferred turn shapes. *Structure of social action: Studies in conversation analysis*. Cambridge : Cambridge University Press, pp. 57–101.
11. Schiffrin D. (1985) Everyday argument: The organization of diversity in talk. *Handbook of Discourse Analysis*, 3. London : Academic Press, pp. 35–46.
12. Yermolaieva E. N. (2005) Kontsept CONFLICT i ego ob'ektivatsiya v leksiko-semantichestkom prostranstve sovremennogo angliyskogo yazyka [The concept of CONFLICT and its objectivation in lexical and semantic space of modern English language] (PhD Thesis), Irkutsk : Kemerovo State University.
13. Grishina N. V. (2002) Psikhologiya konflikta [Psychology of Conflict]. Saint Petersburg : Piter.
14. Svetlov V. A. (2001) Analitika konflikta [Conflict Analytics]. Saint Petersburg: Rostok.
15. Antsupov A. Y. (2005) Konfliktologiya v skhemakh i kommentariyakh [Conflictology with Diagram and Comments]. Saint Petersburg : Piter.

16. Antsupov A. Y. (2008) *Konfliktologiya* [Conflictology]. Saint Petersburg : Piter.
17. Tsiurupa M. V. (2004) *Osnovy konfliktologiji ta teorii pereghovoriv* [Fundamentals of Conflictology and Negotiations Theory]. Kyiv : Kondor.
18. Vashchenko I. V. (2000) *Obshchaya konfliktologiya* [General Conflictology]. Kharkiv: Model Vselenny.
19. Herasina L. M. (2002) *Konfliktologiya* [Conflictology]. Kharkiv : Law.
20. Hobbes T. (1985) *Leviathan*. London: Penguin Books.
21. Vasyliuk F. E. (2001) *Konflikt* [Conflict]. *Psikhologiya konflikta* [Psychology of Conflict]. Saint Petersburg : Piter, pp. 275–277.
22. Yefimov O. (2018). Tax Conflict by the Example of Allocation. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*, no. 3, pp. 86–97.
23. Chaika V. V. (2018) *Pravovi formy realizacii derzhavnoji podatkovoji polityky Ukrainy* [Legal Forms of Ukrainian State Tax Policy Implementation] (PhD Thesis), Irpin : State Fiscal Service University of Ukraine.
24. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine (2007) Law of Ukraine on the Main Principles of State Supervision (Oversight) in the Area of Commercial Activity dated April 5, 2007 № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/877-16#Text> (accessed 30 December 2021).
25. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine (1996) Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 № 254к/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 30 December 2021).
26. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine (2003) Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003 № 435-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/435-15#Text> (accessed 30 December 2021).
27. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine (1992) Law of Ukraine on Information dated October 2, 1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2657-12#Text> (accessed 30 December 2021).
28. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine (2011) Law of Ukraine on Access to Public Information dated January 13, 2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2939-17#Text> (accessed 30 December 2021).
29. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine (2010) Law of Ukraine on Protection of Personal Data dated June 1, 2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/card2?lang=en> (accessed 30 December 2021).
30. Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine (2012) Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated January 20, 2012, judicial court case № 2-пн/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v002p710-12#Text> (accessed 30 December 2021).
31. Taxlink. All About Taxes (2010) Resolution by the Supreme Court of Ukraine dated December 24, 2010, judicial court case № 21-25a10. URL: <https://taxlink.ua/ua/court/postanova-verhovno-sudu-ukraini-vid-24122010-roku-21-25a10/> (accessed 30 December 2021).

CONFLICTOLOGY OF TAX LEGAL RELATIONS: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT

Victoria Chaika,

Doctor of Law, Associate Professor,
Professor of the Financial Law Department
of University of the State Fiscal Service of Ukraine

orcid.org/0000-0001-5990-7342
chaykaviktoria86@gmail.com

Larysa Chaika,

Doctor of Philology, Associate Professor,
Associate Professor of Foreign Languages Department
of Research and Educational Centre of Foreign Languages
of the National Academy of Sciences of Ukraine

orcid.org/0000-0002-7729-337X
l-chayka@irpin.com

Purpose. The objective of the article is to establish the content and meaning of conflicts that arise and cease in the field of tax relations.

Methods. The evolution of scientific conflict concepts is due to the interdisciplinary approach: emphasis is placed on the impossibility of separating philosophical, social, psycholinguistic and legal aspects of the conflict. Comprehensive and systematic analysis of the “conflict” category was carried out using an integrative approach.

Results. Modern approaches to the conflict as an object of scientific analysis are differentiated into two main groups: 1) the conflict is considered in a narrow field sense; 2) the conflict is studied from interdisciplinary positions.

The legal nature and attributive properties of the tax conflict are clarified from the standpoint of the tax law theory. There are five groups of factors that confirm the actual existence of conflicting tax relationships.

A special attention was paid to the characteristics of the tax dispute (as one of the stages of the tax conflict) and ways to protect the rights of taxpayers. In particular, the issue of self-protection of taxpayers' rights as a guarantee of the realization of subjective rights and legitimate interests in tax relations and as a basis for preventing tax conflicts and tax disputes was highlighted.

Conclusions. It is proved that the basis of any conflict is a contradiction, which plays a systemic role both for certain types of conflict and for different levels of their research. However, the presence of contradictions forms only the preconditions of possible behaviour, while interpersonal relationships – as a social category – play a crucial role in the choice of an individual strategy in communicative interaction.

It was substantiated that the tax dispute is a mechanism to guarantee the realization of subjective rights of stakeholders and the balance of public and private interests in the field of taxation, given the following factors: 1) focus on protection and restoration of violated (disputed) rights, further; 2) focus on resolving the tax conflict that has arisen over the exercise of rights and obligations; 3) focus on ensuring stability of conditions to implement the legal norm and optimization of legal regulation; 4) considering the dispute by the state power authorized body ensures stability of the legal system of a society.

It is determined that a tax dispute is a tax conflict of the tax relations subjects, submitted for consideration to the authorized jurisdiction body, concerning their mutual rights and obligations, as well as the conditions of their implementation, and which requires a solution based on a legal assessment of the facts and verification of the legality of the government entity's actions in relation to the taxpayer.

Key words: conflict, contradiction, tax conflict, tax dispute, public and private interests.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

Мета. Метою статті є визначення нормативно-правових засад реалізації права громадян на свободу та особисту недоторканність поза сферою кримінального провадження (з позиції адміністративного права).

Методи. Методологію дослідження становлять загальні та спеціальні методи наукового пізнання, включаючи системний, порівняльно-правовий, групування, структурно-логічний, аналізу, синтезу, дедукції, індукції та інші, які були використані під час дослідження положень наукових праць, нормативно-правових актів, формування напрямів реалізації права на свободу та особисту недоторканність, системи нормативно-правових документів та вироблення авторських висновків, пропозицій та рекомендацій.

Результати. У першому розділі статті з'ясовано стан наукових розробок із питань нормативно-правового забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність, охарактеризовано нормативно-правові акти загального характеру як джерела нормативно-правового регулювання в цій сфері та визначено їхні окремі особливості.

У другому розділі статті розглянуто окремі спеціальні нормативно-правові акти, які розкривають положення нормативно-правових документів загального характеру стосовно реалізації права на свободу та особисту недоторканність. Сформульовано певні напрями реалізації права на свободу та особисту недоторканність. Наголошено на доцільності прийняття нормативно-правового акта, який регламентуватиме механізм реалізації та забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність і включатиме положення про поняття й зміст цього права, напрями його реалізації, суб'єктів інструменти і процедури забезпечення, контроль за дотриманням цього права та законодавства в цій сфері, відповідальність за порушення та ін. Підкреслено необхідність подальших наукових досліджень із цього питання.

У третьому розділі статті наведено низку міжнародних нормативно-правових актів, які формують собою правове підґрунтя напрямів реалізації права на свободу та особисту недоторканність. Наведено авторське бачення питання співвідношення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і Цивільного кодексу України й застосованих у них підходів до нормативно-правової регламентації права на свободу та особисту недоторканність.

Висновки. У висновках йдеться про системи нормативно-правових актів, які становлять собою нормативно-правові засади реалізації права на свободу та особисту недоторканність. Прокоментовано рівень нормативно-правового забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність. Окреслено напрями й перспективи подальших наукових досліджень із питань реалізації права на свободу та особисту недоторканність.

Ключові слова: право на свободу та особисту недоторканність, реалізація права на свободу та особисту недоторканність, нормативно-правові засади, нормативно-правові акти, нормативно-правовий базис, нормативно-правове забезпечення.

Зоряна Пелех,

аспірантка кафедри
адміністративного права
та процесу
Інституту права
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка
orcid.org/0000-0003-4776-0827
z.p.1ulc@gmail.com

1. Вступ

Право на свободу та особисту недоторканність є одним із фундаментальних прав людини, закріплених у ст. 29 Конституції України (Конституція України, 1996). Від якості його нормативно-правового забезпечення залежить рівень його дотримання і захисту в державі. Це зумовлює необхідність дослідження стану нормативно-правового регулювання з питань реалізації цього права та її забезпечення з подальшим формулюванням шляхів його удосконалення. Проте в науковій літературі останнє (назване) питання розкривається або поверхнево (особливо, коли реалізація та/або забезпечення цього права вивчається побічно, разом з іншими немайновими правами людини. Наприклад, такими є праці В.В. Кожана (Кожан, 2016), О.О. Пунди (Пунда, 2018) та ін.), або ж у розрізі кримінального процесу (наприклад, у дисертації А.О. Побережник (Побережник, 2017), у колективній праці В.О. Боняк, В.А. Завгороднього, Ю.Г. Мороз, О.О. Орлової, Л.М. Сердюк та М.А. Самбора (Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності, 2018) та ін.), що залишає поза увагою дослідників, з одного боку, правові засади реалізації правових можливостей, зумовлених правом на свободу та особисту недоторканність поза кримінальним процесом, а з іншого – адміністративно-правові відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією зазначеного права та її забезпечення, і джерела їх правового регулювання.

З огляду на це *метою статті* є визначення нормативно-правових засад реалізації права громадян на свободу та особисту недоторканність поза сферою кримінального провадження (з позиції адміністративного права). Для її досягнення необхідно виконати такі *завдання*: з'ясувати загальні засади нормативно-правового забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність; розглянути спеціальні нормативно-правові акти, які розкривають положення загальних нормативно-правових документів; ознайомитись із міжнародними нормативно-правовими актами в цій сфері; сформулювати відповідні висновки. *Методологію дослідження* становлять загальні та спеціальні методи наукового пізнання, включаючи системний,

порівняльно-правовий, групування, структурно-логічний, аналізу, синтезу, дедукції, індукції та інші, які були використані під час дослідження положень наукових праць, нормативно-правових актів, формування напрямів реалізації права на свободу та особисту недоторканність, системи нормативно-правових документів та вироблення авторських висновків, пропозицій та рекомендацій.

2. Загальні засади нормативно-правового забезпечення

Приступаючи до викладу основного матеріалу, зауважимо, що розкриття винесеного на розгляд питання залежить насамперед від того, що розуміти під правом на свободу та особисту недоторканність. Наприклад, у фаховій літературі вчені, перераховуючи нормативно-правові акти, якими закріплено засади реалізації/забезпечення цього права, називають Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (Кожан, 2016). Так само зустрічаються випадки, за яких науковці розмежовують нормативно-правові засади реалізації/забезпечення права на свободу та права на особисту недоторканність (Пунда, 2018). Викладене свідчить, що стан наукових розробок з окресленого питання є неоднозначним і фактично нині відсутня єдина практика визначення нормативно-правового підґрунтя реалізації права на свободу та особисту недоторканність, що створює значні перепони в реалізації та захисті цього права людини. Саме тому так важливо закріпити на нормативному рівні чіткий механізм із реалізації та забезпечення реалізації цього права (власне, кожного основного права людини) і почати його із визначення в нормативно-правових актах поняття і змісту цього права.

Поки, з метою розкриття теми статті, пропонуємо виходити, по-перше, з того, що право на свободу та особисту недоторканність є цілісним правом, а отже, і нормативно-правові засади для нього та кожної його частини, які не мають розглядатись окремо, єдині, по-друге, з того, що право на свободу та особисту недоторканність є самостійним конституційним правом людини, а отже, відмежованим від решти самостійних прав і свобод, закріплених в окремих статтях Конституції України. Відповідно, і нормативно-правові засади кожне з цих прав має власні. Отже, засади реалізації / забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність не включають у себе засади реалізації свобод пересування, вільного вибору місця проживання тощо.

Враховуючи викладене, пропонуємо розібратись, які ж саме джерела права становлять собою правовий фундамент реалізації досліджуваного нами права. Звернімось спочатку до національних джерел права, до яких у науковій літературі зараховують: Конституцію, закони та підзаконні нормативно-правові акти України (Адміністративне право України. Повний курс, 2018). Зазначені джерела є основними, на які в процесі реалізації, забезпечення реалізації і захисту прав людини традиційно спираються в нашій державі (зокрема, формулюючи підстави і предмет позову, обґрунтовуючи правову позицію, вимагаючи від третіх осіб дотримання права, під час звернення до суб'єктів публічної

адміністрації тощо). Крім того, коли йдеться про діяльність суб'єктів публічної адміністрації, наприклад, пов'язану із забезпеченням реалізації права, передусім вони мають дотримуватись саме названих джерел права, що прямо закріплено у ст.ст. 6, 19 Конституції України. Тому насамперед доцільно окреслити низку національних нормативно-правових актів, положення яких формують нормативно-правовий базис реалізації права на свободу та особисту недоторканність.

Серед них варто згадати про Конституцію України та Цивільний кодекс (далі – ЦК) України (ЦК України, 2003). Ними закладено правові підвалини в регулюванні відносин із реалізації вказаного права, оскільки в Конституції воно гарантоване кожній людині, а у ЦК України закріплено засади визначення його змісту. Зазвичай серед цих нормативних документів називають також Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України (КПК України, 2012) з огляду на те, що в його межах (у ст. 12) закріплено окремі особливості реалізації і дотримання права на свободу та особисту недоторканність під час кримінального провадження. Однак, якщо положення ЦК України мають більш універсальний характер, то положення КПК України стосуються суто кримінального процесу і не можуть бути реалізовані поза ним. Водночас зауважимо, що положення КПК України мають враховуватись у процесі здійснення контролю за дотриманням суб'єктами публічної адміністрації прав і свобод людини та законодавства (іншими словами, вони не регулюють цю діяльність, але їх дотримання обов'язково має перевірятись уповноваженими на те суб'єктами публічної адміністрації, а також інститутами громадянського суспільства під час здійснення громадського контролю). І в цій частині вони становитимуть собою засади реалізації та забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність із позиції адміністративного права.

У ракурсі викладеного варто згадати також Сімейний кодекс (далі – СК) України (СК України, 2002), в межах якого закріплено право на свободу та особисту недоторканність та розкрито окремі аспекти його реалізації у шлюбних відносинах. Зарахування СК України до правових засад реалізації цього права, у тому числі крізь призму адміністративно-правового регулювання, зумовлене тим, що: 1) питання реєстрації шлюбу та його розірвання, під час яких мають бути дотримані положення СК України, належать до сфери правового регулювання адміністративним правом (у частині, яка стосується дій суб'єкта публічної адміністрації з приводу дотримання вимог законодавства, прав і свобод людини. Необхідність їх дотримання органами державної реєстрації актів цивільного стану впливає (окрім Конституції України) зі змісту ч. 1 ст. 8 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», 2010)); 2) дотримання положень СК України про право на свободу та особисту недоторканність безпосередньо пов'язане з діяльністю суб'єктів публічної адміністрації із запобігання та протидії домашньому насильству (ЗУ «Про запобігання та протидію

домашньому насильству», 2017), яка також регулюється нормами адміністративного права.

До того ж положення СК України сприяють розширенню закріпленого у ЦК України змісту права на свободу та особисту недоторканність. Зокрема, згідно з ч. 1-3 ст. 56 СК України чоловік і дружина в контексті права на свободу та особисту недоторканність мають такі правові можливості: вільного вибору місця свого проживання; вжиття заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин; припинення шлюбних відносин (СК України, 2002). Окрім того, ч. 4 ст. 56 СК України закріплено випадки, які вважаються порушенням цього права, а саме: примушування до припинення шлюбних відносин; примушування до їх збереження; примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства (СК України, 2002). Ч. 2-3 і ч. 4 кореспондують одна з одною, тобто примушування до збереження і припинення шлюбних відносин є порушенням і свободи підтримання, і свободи припинення таких стосунків однаковим чином. Відповідно, ч. 4 ст. 56 фактично дублює зміст ч. 2-3 ст. 56 СК України. У такому разі, на нашу думку, доречніше застосувати одне з двох: або позитивне закріплення правових можливостей, або ж негативне у вигляді заборон порушення. У протилежному випадку маємо ситуацію, за якої в різних частинах однієї статті йдеться про одне й те саме, що, безсумнівно, має розглядатись як порушення нормотворчої техніки. На наш погляд, доречніше використати останній із названих варіантів, оскільки він чіткіше розкриває зв'язок зазначених правових можливостей із правом на свободу та особисту недоторканність та прямо означає, що кожна людина вільна в рішенні як щодо припинення, так і щодо збереження шлюбних стосунків.

Водночас відрізняється від розглянутих положень норма, що примушування до статевих стосунків є порушенням права на свободу та особисту недоторканність. У цьому разі має місце конкретизація положень ст.ст. 288–289 ЦК України, яка є корисною з огляду на негативну звичку звинувачення жертв статевого насильства, ігноруючи при цьому, щонайменше, їхнє право на свободу та особисту недоторканність. З огляду на це, вважаємо за необхідно доповнити ст.ст. 288–289 ЦК України відповідним положенням, щоб було однозначно зрозуміло, що примушування до статевих контактів є прямим порушенням права на свободу та особисту недоторканність загалом, а не лише у шлюбних стосунках (при цьому збереження зазначеного положення у ч. 4 ст. 56 СК України також залишається важливим з огляду на те, що не усі люди усвідомлюють, що наявність шлюбу не означає відсутність усіляких перепон, зокрема у вигляді необхідності дотримання прав і свобод кожного з подружжя). Такий крок пояснюється розмитим формулюванням змісту цього права в положеннях ЦК України, внаслідок чого не всі особи зможуть однаково оцінити причетність статевих стосунків до свободи та недоторканності особи через сформований світогляд, звички, виховання (його нестачу) тощо. Відповідно, чим

конкретніше буде розписаний зміст права на свободу та особисту недоторканність, тим вищим буде рівень його дотримання.

Окремо вважаємо за необхідне висловитися і з приводу ч. 1 ст. 56 СК України, згідно з якою до змісту права на свободу та особисту недоторканність цим нормативним актом включено право на вільний вибір місця свого проживання (СК України, 2002). Проте свобода вибору місця проживання знаходиться поза межами змісту права на свободу та особисту недоторканність, оскільки вона, по-перше, закріплена в окремій статті Конституції України (ст. 33, Конституція України, 1996) і, по-друге, пов'язана із правом на свободу пересування. Тому, на нашу думку, цю правову можливість варто винести за межі ст. 56 СК України.

Щоб з'ясувати, які нормативно-правові акти поза названими становлять собою нормативно-правові засади реалізації права на свободу та особисту недоторканність, пропонуємо спочатку встановити, які закони та підзаконні акти пов'язані з названими загальними нормативно-правовими актами та розвивають їх положення в контексті реалізації та адміністративно-правового забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність.

3. Спеціальні нормативно-правові акти

Ознайомившись із нормативно-правовими актами, які становлять собою загальні засади реалізації права на свободу та особисту недоторканність, пропонуємо перейти до розгляду пов'язаних із ними спеціальних нормативно-правових документів. Так, із положеннями ст. 56 СК України пов'язані, про що ми вже коротко зазначили вище, нормативно-правові акти, які стосуються:

- реєстрації актів цивільного стану: Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 (Наказ МЮУ «Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні», 2000);

- питань запобігання і протидії домашньому насильству: закони України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», 2005), постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» від 20 березня 2019 р. № 234 (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу...», 2019), «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р. № 658 (Постанова КМУ «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів...», 2018).

З положеннями КПК України з позиції адміністративно-правового регулювання реалізації права на свободу та особисту недоторканність пов'язані

такі нормативно-правові акти: Закон України «Про попереднє ув'язнення» (ЗУ «Про попереднє ув'язнення», 1993), наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час досудового розслідування» від 1 жовтня 2018 р. № 806/3105/5 (Наказ МВСУ, МЮУ «Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні ...», 2018).

Своєю чергою найбільш широкими за змістом є положення ст.ст. 288–289 ЦК України. Завдяки їх аналізу можна сформулювати кілька напрямів реалізації права на свободу та особисту недоторканність, яким, ймовірно, відповідатиме власне нормативно-правове підґрунтя, наприклад:

1) напрям, пов'язаний із запобіганням і протидією насильству над особою, що включає:

- запобігання і протидію фізичному чи психічному тиску на фізичну особу, втягуванню її до вживання спиртних напоїв, наркотичних та психотропних засобів, вчиненню інших дій, що порушують право на свободу;
- запобігання і протидію катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню;
- запобігання і протидію фізичному покаранню дітей та підопічних, жорстокій та аморальній поведінці фізичних осіб щодо інших осіб, які є в безпорадному стані.

Якщо вдасться до аналізу змістовного наповнення сформульованих напрямів, можна побачити, що вони усі пов'язані із вчиненням фізичного та/або психічного насильства над людиною. У зв'язку з цим можемо дійти логічного висновку, що реалізація досліджуваного нами права за цими напрямами регулюватиметься переважно одними й тими самими нормативними актами. Нормативно-правове підґрунтя за окресленими напрямами становитимуть ті самі акти, які ми називали вище в контексті розвитку положень ст. 56 СК України, а також окремі нормативні документи, що стосуються протидії: жорстокому поводженню з дітьми, наприклад, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми» від 25 грудня 2006 р. № 844 (Наказ МОНУ «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми», 2006); торгівлі людьми, наприклад, закони України «Про протидію торгівлі людьми», «Про прикордонний контроль» (ЗУ «Про протидію торгівлі людьми», 2011; ЗУ «Про прикордонний контроль», 2009);

2) напрям, пов'язаний із розпорядженням людиною щодо передачі після її смерті органів та інших анатомічних матеріалів її тіла науковим, медичним або навчальним закладам. На нашу думку, це положення варто розглядати ширше та не обмежувати лише випадками смерті особи, адже донорство за

життя особи також можливе лише за її згоди та волевиявлення, що, на наш погляд, також може розглядатись як прояв права на свободу та особисту недоторканність. У такому разі зміст права на свободу та особисту недоторканність, на нашу думку, незаслужено звужено ст.ст. 288–289 ЦК України, за межі яких винесено право на донорство (ст. 290 ЦК України), що, відповідно, має бути виправлене шляхом об'єднання ст.ст. 288–290 ЦК України в одну статтю. Нормативно-правовим підґрунтям реалізації права на свободу та особисту недоторканність за цим напрямом є Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» (ЗУ «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», 2018), Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»» від 27 грудня 2018 р. № 1211 (Постанова КМУ «Деякі питання реалізації Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»», 2018), Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про надання живим родинним донором гомотрансплантата для трансплантації» від 10 квітня 2012 р. № 250 (Наказ МОЗУ «Про надання живим родинним донором гомотрансплантата для трансплантації», 2012).

Поза цими напрямами та названими кодексами доцільно також виділити категорію нормативно-правових актів, в яких розкривається питання реалізації та забезпечення реалізації прав людини, у тому числі права на свободу та особисту недоторканність, але які спрямовані на визначення шляхів оптимізації публічного управління в державі, підвищення рівня дотримання прав і свобод тощо. Маємо на увазі стратегії, плани, концепції розвитку, які затверджуються правовими актами. Серед них можна назвати Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня 2021 р. № 119/2021 (Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини», 2021), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року» від 10 жовтня 2018 р. № 728-р (Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року», 2018) та ін.

Окрім того, до вказаного варто додати, що на зазначені відносини поширює свій вплив також група нормативно-правових актів, які опосередковано регулюють питання реалізації та забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність, регламентуючи загальні засади діяльності суб'єктів публічної адміністрації, включаючи їх повноваження, засади здійснення контролю і нагляду, засади громадського контролю тощо. Наприклад, до них належать закони України «Про Кабінет Міністрів України» (ЗУ «Про Кабінет Міністрів України», 2014), «Про Державну прикордонну Службу України» (ЗУ «Про Державну прикордонну Службу України», 2003), «Про Національну поліцію» (ЗУ «Про Національну поліцію», 2015), «Про місцеві державні адміністрації»

(ЗУ «Про місцеві державні адміністрації», 1999), «Про місцеве самоврядування в Україні» (ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», 1997), «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», 2007), постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України» від 25 березня 2015 р. № 267 (Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України», 2015), «Про затвердження Положення про Національну поліцію» від 28 жовтня 2015 р. № 877 (Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Національну поліцію», 2015) та ін.

Таким чином, як проміжний підсумок до викладеного зазначимо, що, порівняно з іншими сферами публічного управління, пов'язаними із забезпеченням реалізації конституційних прав громадян, реалізація права на свободу та особисту недоторканність неповністю урегульована на нормативному рівні, що передусім пов'язано з відсутністю чітко визначеного змісту цього права та зосередження уваги у площині кримінального провадження. Хоча в цій сфері нормативно-правових актів, які б регламентували здійснення контролю та інших форм публічного адміністрування, громадського контролю, механізму реалізації права на свободу та особисту недоторканність, теж не вистачає. Це свідчить про наявну необхідність у прийнятті нормативно-правового акта, який регламентуватиме механізм реалізації та забезпечення реалізації права на свободу та особисту недоторканність та включатиме положення про поняття і зміст цього права, напрями його реалізації, суб'єктів забезпечення, інструменти і процедури забезпечення, контроль за дотриманням цього права та законодавства в цій сфері, відповідальність за порушення та ін. Сформульовані пропозиції потребують подальшого обґрунтування в межах самостійних наукових досліджень.

4. Міжнародні нормативно-правові акти

Окрім згаданих вище нормативно-правових актів національного рівня, відносини, пов'язані з реалізацією права на свободу та особисту недоторканність, регулюються низкою міжнародних нормативно-правових актів, серед яких можна назвати такі: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966) (ст. 9); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950) (ст. 5); Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» від 17 грудня 1979 р. (Резолюція «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку», 1979); Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 р. «Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення» (Резолюція «Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення», 1992); Міжнародна конвенція ООН про захист усіх осіб від

наси́льницьких зникнень від 20 грудня 2006 р. (Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від наси́льницьких зникнень, 2006); Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. (Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми, 2005); Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. (Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, 1984); Факультативний протокол до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 18 грудня 2002 р. (Факультативний протокол, 2002); Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р. (Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, 1987) та ін. Міжнародних документів із цих питань дуже багато, що свідчить про значну вагу питання нормативно-правового забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність, визнану на міжнародному рівні. Але тоді не зовсім зрозуміло, чому ж на національному рівні йому бракує уваги?!

З огляду на вказане зауважимо, що зазначені міжнародні документи мають стати базисом для вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на свободу та особисту недоторканність згідно з нашими пропозиціями. Зокрема, положення міжнародних нормативно-правових актів мають бути покладені в основу розширення нормативно закріпленого змісту, а також формування механізму забезпечення реалізації названого права, наприклад, шляхом закріплення: неприпустимості наси́льницьких зникнень, повноважень органів публічної влади з приводу протидії і запобігання наси́льницьким зникненням, переліку правових можливостей громадян, якими вони наділені у зв'язку з неприпустимістю наси́льницьких зникнень; інструментів і процедур протидії та запобігання торгівлі людьми; визначення основних понять і категорій, у тому числі терміна «катування»; неприпустимості катування за жодних обставин та відповідних гарантій із боку держави тощо.

Маємо дещо уточнити з приводу того, що між національним і міжнародним законодавством є певні розбіжності в нормативній регламентації права на свободу та особисту недоторканність та його змісту, а саме: у ст.ст. 3, 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) розмежовано заборону катування та право на свободу та особисту недоторканність, яке своєю чергою зв'язано виключно межами кримінального провадження. Натомість, як ми наводили вище, відповідно до ст. 289 ЦК України право на особисту недоторканність охоплює неможливість піддавати особу катуванню, жорстокому нелюдському поводженню та ін. На нашу думку, у цьому разі підхід, застосований у ЦК України, є більш вдалим, оскільки катування, жорстоке поводження тощо є нічим іншим, як порушенням особистої недоторканності

людини. При цьому таке порушення може мати місце як під час кримінального провадження, так і поза ним. Однак при цьому Україна ратифікувала цю Конвенцію, а згідно з ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України»¹ міжнародні договори мають пріоритетний характер у випадках колізій. З огляду на це важливо встановити, чи дійсно положення ЦК України суперечать Конвенції.

На нашу думку, у цій ситуації перш за все варто виходити з того, що ЦК України містить положення і ст. 3, і ст. 5 Конвенції, більш того, певним чином розширює зміст права на свободу та особисту недоторканність, чим зміцнює рівень дотримання прав і свобод людини, колізії у цьому випадку відсутні. До того ж об'єднання положень двох статей Конвенції в одну в межах національного закону не створює перепони в їх суворому дотриманні. Тобто ЦК не містить положень, які б суперечили, заперечували або перешкоджали б дотриманню положень Конвенції. Водночас ст. 3 Конвенції закріплює лише заборону катування та ін., але аж ніяк не окреме право людини на свободу від катування, тобто фактично в Конвенції немає вказівок на те, що право на свободу та особисту недоторканність не охоплює свободу від катування та ін. Окреме ж нормативне закріплення, з одного боку, може бути пов'язане з високим ступенем жорстокості катування, що зумовлює необхідність відведення відповідній забороні особливого місця серед положень Конвенції, з іншого – під час регламентації права на свободу та особисту недоторканність автори Конвенції зосередили увагу на одному з напрямів реалізації цього права, ймовірно, через часті випадки порушень саме у сфері кримінального провадження. Таким чином, вбачаємо на підставі викладеного відсутність колізій між положеннями ЦК України та Конвенції.

6. Висновки

Підсумовуючи викладене у статті, зауважимо, що нормативно-правові засади реалізації права на свободу та особисту недоторканність передусім становлять нормативно-правові акти національного і міжнародного рівня. Однак, незважаючи на цінність і фундаментальний характер цього права, рівень його нормативно-правового забезпечення є заниженим, що виражається в усіченій нормативно-правовій регламентації його змісту, напрямів реалізації, механізму забезпечення тощо. У зв'язку з цим видається необхідним проведення комплексних наукових розробок із питань реалізації цього права за усіма напрямками, які не обмежуються кримінальним провадженням, та розроблення нормативно-правового акта, присвяченого механізму реалізації та її адміністративно-правового забезпечення.

¹ Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. / Верховна Рада. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Кожан В.В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 229 с.
3. Пунда О.О. Адміністративно-правове регулювання забезпечення здійснення особистих немайнових прав : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2018. 472 с.
4. Побережник А.О. Гарантії забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 261 с.
5. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності : навчальний посібник / Боняк В.О., Завгородній В.А. та ін. ; за ред. В.О. Боняк. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
6. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. ст. 88.
9. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
10. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2398-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 38. Ст. 509.
11. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 5. Ст. 35.
12. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 / Міністерство юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення: 28.11.2021)
13. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 52. Ст.561.
14. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2019 р. № 234 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#n9> (дата звернення: 28.11.2021)
15. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення: 28.11.2021)
16. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 35 Ст. 360.
17. Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час

досудового розслідування : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України від 1 жовтня 2018 р. № 806/3105/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1190-18#Text> (дата звернення: 28.11.2021)

18. Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 грудня 2006 р. № 844 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0844290-06#Text> (дата звернення: 28.11.2021)

19. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 19-20. Ст. 173.

20. Про прикордонний контроль : Закон України від 5 листопада 2009 р. № 1710-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 6. Ст. 46.

21. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 28. Ст. 232.

22. Деякі питання реалізації Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1211 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1211-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2021)

23. Про надання живим родинним донором гомотрансплантата для трансплантації : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 квітня 2012 р. № 250 / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-12#Text> (дата звернення: 28.11.2021)

24. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#n13> (дата звернення: 28.11.2021)

25. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.11.2021)

26. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 13. ст. 222.

27. Про Державну прикордонну Службу України : Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 27. Ст. 208.

28. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

29. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 20-21. Ст. 170.

30. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 24. Ст. 190.

31. Про основні засади держаного нагляду (контролю) господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 р. № 877-V / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2007. № 29. Ст. 389.

32. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF> (дата звернення: 28.11.2021)

33. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#n9> (дата звернення: 28.11.2021)
34. Міжнародний пакт людини про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 28.11.2021)
35. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 28.11.2021)
36. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» від 17 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення: 28.11.2021)
37. Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року «Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225#Text (дата звернення: 28.11.2021)
38. Міжнародна конвенція ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 28.11.2021)
39. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 28.11.2021)
40. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 28.11.2021)
41. Факультативний протокол до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 18 грудня 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48#Text (дата звернення: 28.11.2021)
42. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text (дата звернення: 28.11.2021)
43. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 50. Ст. 540.

References:

1. Constitution of Ukraine from June 28, 1996, 254-к/96-BP (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 30, Art. 141 [in Ukrainian].
2. Kozhan, V.V. (2016). Personal human rights: general theoretical characteristics. (Candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].
3. Punda, O. O. (2018). Administrative and Legal Regulation of ensuring the Implementation of personal Non-Property Rights. (Doctor's thesis). Irpin [in Ukrainian].
4. Poberezhnyk, A.O. (2017). Harantii zabezpechennia prava na svobodu ta osobystu nedotorkannist v kryminalnomu provadzhenni [Guarantees of ensuring the right to liberty and security of person in criminal proceedings]. (Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
5. Boniak V.O. (ed.) ... Zavhorodnii V.A. (2018). Zabezpechennia prav liudyny u pravookhoronni diialnosti : navch. posib. [Ensuring human rights in law enforcement: textbook] Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav ; Lira LTD [in Ukrainian].
6. Halunko V. & others. (2018). Administratyvne pravo Ukrainy. Povnyi kurs : pidruchnyk [Administrative law of Ukraine. Full course : textbook]. Kherson: OLDI-PLIUS [in Ukrainian].
7. The Civil Code of Ukraine from January 16. 2003 (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 40-44, Art. 356 [in Ukrainian].
8. The Criminal Procedural Code of Ukraine from April 13, 2012 (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 9-10, No 11-12, No 13, Art. 88 [in Ukrainian].

9. The Family Code of Ukraine from January 10, 2002 (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 21-22. Art. 135 [in Ukrainian].
10. Law of Ukraine on State Registration of Civil Status Acts from July 1, 2010, No 2398-VI (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 38. Art. 509 [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine on preventing and combating domestic violence from December 7, 2017, No 2229-VIII (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 5. Art. 35 [in Ukrainian].
12. Order of Ministry of Justice of Ukraine on the statement of Rules of the state registration of acts of civil status in Ukraine from October 18, 2000, No 52/5 (2000). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> [in Ukrainian].
13. Law of Ukraine on Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men from September 8, 2005, No 2866-IV (2005). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 52. Art. 561 [in Ukrainian].
14. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Procedure for formation, maintenance and access to the Unified State Register of Cases of Domestic Violence and Gender-Based Violence from March 20, 2019, No 234 (2019). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#n9> [in Ukrainian].
15. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on the statement of the Order of interaction of the subjects which are carrying out actions in the field of prevention and counteraction to domestic violence and violence on the basis of sex from August 22, 2018, No 658 (2018). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#n12> [in Ukrainian].
16. Law of Ukraine on Remand from June 30, 1993, No 3352-XII (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 35. Art. 360 [in Ukrainian].
17. Order of Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Ministry of Justice of Ukraine the statement of the Instruction on measures for observance of requirements of the legislation at detention without the decision of the investigating judge, court of the persons suspected of commission of a crime, and election concerning suspects of a measure of restraint – detention during pre-trial investigation from October 1, 2018, No 806/3105/5 (2018). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1190-18#Text> [in Ukrainian].
18. Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on taking additional measures to prevent and prevent child abuse from December 25, 2006, No 844 (2006). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0844290-06#Text> [in Ukrainian].
19. Law of Ukraine on Counteracting Human Trafficking from September 20, 2011, No 3739-VI (2012). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 19-20. Art. 173 [in Ukrainian].
20. Law of Ukraine on Border Control from November 5, 2009, No 1710-VI (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 6. Art. 46 [in Ukrainian].
21. Law of Ukraine on application of transplantation of anatomic materials to the person from May 17, 2018, No 2427-VIII (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 28. Art. 232 [in Ukrainian].
22. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on some issues of implementation of the Law of Ukraine “On the use of transplantation of anatomical materials to humans” from December 27, 2018, No 1211 (2018). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1211-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
23. Order of Ministry of Health of Ukraine on providing a living family donor with a homograft for transplantation from April 10, 2012, No 250 (2012). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-12#Text> [in Ukrainian].
24. Decree of the President of Ukraine on the National Strategy in the field of human rights from March 24, 2021, No 119/2021 (2021). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#n13> [in Ukrainian].
25. Order of Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Concept of the State Social Program for Prevention and Counteraction to Domestic Violence and Gender-Based Violence

until 2025 from October 10, 2018, No 728-r (2018). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

26. Law of Ukraine on the Cabinet of Ministers of Ukraine from February 27, 2014, No 794-VII (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 13. Art. 222 [in Ukrainian].

27. Law of Ukraine on the State Frontier Service of Ukraine from April 3, 2003, No 661-IV (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 27. Art. 208 [in Ukrainian].

28. Law of Ukraine on the National Police from July 2, 2015, No 580-VIII (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 40-41. Art. 379 [in Ukrainian].

29. Law of Ukraine on Local State Administrations from April 9, 1999, No 586-XIV (1999). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 20-21. Art. 170 [in Ukrainian].

30. Law of Ukraine on Local Self-Government in Ukraine from May 21, 1997, No 280/97-BP (1997). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 24. Art. 190 [in Ukrainian].

31. Law of Ukraine on the Main Principles of State Supervision (Oversight) in the Area of Commercial Activity from April 5, 2007, No 877-V (2007). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 29. Art. 389 [in Ukrainian].

32. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Regulations on the Ministry of Health of Ukraine from March 25, 2015, No 267 (2015). Retrieved November 28, 2021 from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].

33. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the Regulation on the National Police from October 28, 2015, No 877 (2015). Retrieved November 28, 2021 from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#n9> [in Ukrainian].

34. International Covenant on Civil and Political Rights from December 16, 1966 (1966). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [in Ukrainian].

35. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms from November 4, 1950 (1950). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].

36. UN General Assembly resolution “Code of Conduct for Law Enforcement Officials” from December 17, 1979, No 34/169 (1979). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text [in Ukrainian].

37. UN General Assembly Resolution “Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance” from December 18, 1992, No 47/33 (1992). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225#Text [in Ukrainian].

38. UN International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance from December 20, 2006 (2006). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian].

39. Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings from May 16, 2005 (2005). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text [in Ukrainian].

40. UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from December 10, 1984 (1984). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text [in Ukrainian].

41. Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from December 18, 2002 (2002). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48#Text [in Ukrainian].

42. European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from November 26, 1987 (1987). Retrieved November 28, 2021 from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text [in Ukrainian].

43. Law of Ukraine on International Agreements of Ukraine from June 29, 2004, No 1906-IV (2004). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, No 50. Art. 540 [in Ukrainian].

REGULATORY LEGAL PRINCIPLES FOR THE REALIZATION OF PUBLIC RIGHT TO LIBERTY AND INTEGRITY OF THE PERSON

Zoriana Pelekh,

Postgraduate Student at the Department
of Administrative Law and Process of the Institute of Law
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

orcid.org/0000-0003-4776-0827

z.p.tulc@gmail.com

Purpose. The purpose of the article is to determine regulatory legal principles for the realization of public right to liberty and integrity of the person beyond the sphere of criminal proceedings (from administrative law standpoint).

Methods. The research methodology consists of general and special methods of scientific cognition, including system, comparative and legal, grouping, structural and logical, method of analysis, synthesis, deduction, induction and others that were used while studying the provisions of scientific papers, regulatory legal acts, while forming the directions of the realization of the right to liberty and integrity of the person, system of regulatory legal documents and while making author's conclusions, propositions and recommendations.

Results. The author has clarified the state of scientific developments in the first section of the article in regard to regulatory legal guaranteeing for the realization of the right to liberty and integrity of the person, has characterized regulatory legal acts of general nature as a source of regulatory legal regulation in this area and has defined their specific characteristics.

The author has studied special regulatory legal acts in the second section of the article. The specified acts reveal the provisions of regulatory legal documents of general nature concerning the realization of the right to liberty and integrity of the person. Certain directions for the realization of the right to liberty and integrity of the person have been formulated. The author has emphasized the expediency of adopting regulatory legal act that regulates the mechanism for the realization of the right to liberty and integrity of the person and will include the provision on the concept and content of this right, directions of its realization, entities, instruments and procedures of guaranteeing, control over the compliance of this right and legislation in this area, liability for the violation, etc. The author has emphasized the necessity for further scientific research of this issue. A number of international regulatory legal acts have been presented in the third section. Those acts form the legal basis of the directions for the realization of the right to liberty and integrity of the person. The author has provided own vision on the correlation of the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms with the Civil Code of Ukraine and applied approaches to regulatory legal regulation of the right to liberty and integrity of the person.

Conclusions. The author has concluded that the system of regulatory legal acts constitute regulatory legal principles for the realization of the right to liberty and integrity of the person. The level of regulatory legal guaranteeing for the realization of the right to liberty and integrity of the person has been commented. The author has outlined the directions and perspectives of scientific research concerning the realization of the right to liberty and integrity of the person.

Key words: right to liberty and integrity of the person, realization of the right to liberty and integrity of the person, regulatory legal principles, regulatory legal acts, regulatory legal basis, regulatory legal regulation.

ДО УВАГИ АВТОРІВ

До друку приймаються наукові статті провідних фахівців у галузі публічного права, представників юридичної практики, молодих науковців.

Технічні вимоги до оформлення статті:

Формат А 4; поля – 2 см (нижнє) x 2 см (верхнє), 3 см (ліве) x 1,5 см (праве); абзац – 1,25 см; міжрядковий інтервал – 1,5 см; шрифт – Times New Roman; кегль – 14.

Обсяг статті – від 10 до 20 сторінок.

У тексті слід використовувати символи за зразком: лапки «...», дефіс (-), тире (–), апостроф (').

Послідовність розміщення структурних елементів у науковій статті:

1. Вказується мовою статті (англійською або німецькою):

назва;

прізвище, ім'я, по батькові автора (-ів) статті (не більше двох осіб);

посада, місце роботи/навчання, науковий ступінь, вчене звання (за наявністю), електронна адреса;

розширена анотація та ключові слова. В анотації повинна бути така структура: Мета, Методи, Результати та Висновки. Обсяг анотації: мінімум – 300 слів, максимум – 350 слів. До анотації обов'язково додають 5–10 ключових слів.

2. Текст статті:

Вступ (Introduction) є обов'язковою частиною роботи, в якій автор вказує новизну теми та актуальність наукових рішень. Мета дослідження повинна бути чітко вказана поряд з науково-дослідницькими завданнями. Необхідно вказати методологію дослідження, логіку уявлення дослідженого матеріалу.

Основний текст повинен бути поділений на змістовні розділи з окремими заголовками (до 4-6 слів).

Стаття повинна містити висновки з проведеного дослідження (Conclusions), в яких представлені розгорнуті конкретні висновки за результатами дослідження і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

3. Список використаних джерел. Бібліографічний опис списку оформлюється з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». За умови неправильного оформлення списку використаних джерел стаття може бути відхилена рецензентами.

4. References. Оформлюється відповідно до стандарту APA (APA Style Reference Citations). Автор (трансліт), назва статті (трансліт), назва статті (в квадратних дужках переклад англійською мовою), назва джерела (трансліт), вихідні дані (місто з позначенням англійською мовою), видавництво (трансліт). Наприклад:

Dikhtiievskyi, P. V., Lahniuk, O. M. (2015). Kadrove zabezpechennia sudiv zahalnoi yurysdyksii: administrativno-pravovyi aspekt [Staff assistance of of courts of general jurisdiction: administrative and legal aspect]. Kherson: Helevetyka. [in Ukrainian]

Bondarenko, I. (2002). Sudova systema Ukrainy ta yii reformuvannia v suchasnykh umovakh [Judicial system of Ukraine and its reforming in the modern conditions]. Pravo Ukrainy, no. 8, pp. 37–39.

Транслітерація імен та прізвищ з української мови здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27 січня 2010 р. № 55.

Транслітерація з російської мови здійснюється відповідно до ГОСТ 7.79-2000. Система стандартів по інформації, бібліотечному и издательскому делу. Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

5. Вказується українською і англійською (якщо статтю подано німецькою мовою):

назва;

прізвище, ім'я, по батькові автора (-ів) статті (не більше двох осіб);

посада, місце роботи/навчання, науковий ступінь, вчене звання (за наявністю), електронна адреса;

розширена анотація та ключові слова. В анотації повинна бути така структура: Мета, Методи, Результати та Висновки. Обсяг анотації: мінімум – 300 слів, максимум – 350 слів. До анотації обов'язково додають 5–10 ключових слів.

Посилання на літературу подаються у тексті тільки в круглих дужках:

При цьому кожен громадянин України, який відповідає встановленим вимогам до кандидата на посаду прокурора, має право звернутися до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів із заявою про участь у добірї кандидатів на посаду прокурора (ЗУ «Про прокуратуру», 2015).

Усі статті, що надходять до редакції проходять закриті рецензування та перевіряються на плагіат.

Редколегія вправі рецензувати, редагувати, скорочувати та відхиляти статті. У разі недотримання зазначених вимог щодо оформлення рукописів редакція залишає за собою право не розглядати їх. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Передрук статей можливий лише з дозволу редакції.

ВНИМАНИЮ АВТОРОВ

К печати принимаются научные статьи ведущих специалистов в области публичного права, представителей юридической практики, молодых ученых.

Технические требования к оформлению статьи:

Формат А 4; поля – 2 см (нижнее) x 2 см (верхнее), 3 см (левое) x 1,5 см (правое) абзац – 1,25 см; межстрочный интервал – 1,5 см; шрифт – Times New Roman; кегль – 14.

Объем статьи – от 10 до 20 страниц.

В тексте следует использовать символы по образцу: лапки «...», дефис (-), тире (–), апостроф (').

Последовательность размещения структурных элементов в научной статье:

1. Указывается на языке статьи (английский или немецкий язык):

название;

фамилия, имя, отчество автора (-ов) статьи (не более двух человек);

должность, место работы / учебы, ученая степень, ученое звание (при наличии), электронный адрес;

расширенная аннотация и ключевые слова. В аннотации должна быть такая структура: Цель, Методы, Результаты и Выводы. Объем аннотации: минимум – 300 слов, максимум – 350 слов. К аннотации обязательно добавляют 5–10 ключевых слов или словосочетаний.

2. Текст статьи:

Введение (Introduction) является обязательной частью работы, в которой автор указывает новизну темы и актуальность научных решений. Цель исследования должна быть четко указана рядом с научно-исследовательскими задачами. Необходимо указать методологию исследования, логику представления исследованного материала.

Основной текст должен быть разделен на содержательные разделы с отдельными заголовками (до 4-6 слов).

Статья должна содержать выводы из проведенного исследования (Conclusions), в которых представлены развернутые конкретные выводы по результатам исследования и перспективы дальнейших исследований в этом направлении.

3. Список использованных источников. Библиографическое описание списка оформляется с учетом разработанного в 2015 году Национального стандарта Украины ДСТУ 8302: 2015 «Информация и документация. Библиографическая ссылка. Общие положения и правила составления». При неправильном оформлении списка литературы статья может быть отклонена рецензентами.

4. References. Оформляется в соответствии со стандартом APA (APA Style Reference Citations). Автор (транслит), название статьи (транслит), название статьи (в квадратных скобках перевод на английский язык), название источника (транслит), выходные данные (город с обозначением на английском языке), издательство (транслит). К примеру:

Dikhtiievskiy, P. V., Lahniuk, O. M. (2015). Kadrove zabezpechennia sudiv zahalnoi yurysdyksii: administrativno-pravovyi aspekt [Staff assistance of of courts of general jurisdiction: administrative and legal aspect]. Kherson: Helevetyka. [In Ukrainian]

Bondarenko, I. (2002). Sudova systema Ukrainy ta yii reformuvannia v suchasnykh umovakh [Judicial system of Ukraine and its reforming in the modern conditions]. Pravo Ukrainy, no. 8, pp. 37–39.

Транслитерация имен и фамилий с украинского языка в соответствии с требованиями Постановления Кабинета Министров Украины «Об упорядочении транслитерации украинского алфавита латиницей» от 27 января 2010 № 55.

Транслитерация с русского языка осуществляется в соответствии с ГОСТ 7.79-2000. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

5. Указывается на украинском и английском языке (если статью подано на немецком языке):

название;

фамилия, имя, отчество автора (-ов) статьи (не более двух человек);

должность, место работы / учебы, ученая степень, ученое звание (при наличии), электронный адрес;

расширенная аннотация и ключевые слова. В аннотации должна быть такая структура: Цель, Методы, Результаты и Выводы. Объем аннотации: минимум – 300 слов, максимум – 350 слов. К аннотации обязательно добавляют 5–10 ключевых слов или словосочетаний.

Ссылки на литературу даются в тексте только в круглых скобках:

При этом каждый гражданин Украины, который соответствует установленным требованиям к кандидату на должность прокурора, вправе обратиться в квалификационно-дисциплинарной комиссии прокуроров с заявлением об участии в отборе кандидатов на должность прокурора (ЗУ «О прокуратуре», 2015).

Все статьи, поступающие в редакцию проходят закрытое рецензирование и проверяются на плагиат.

Редколлегия вправе рецензировать, редактировать, сокращать и отклонять статьи. В случае несоблюдения указанных требований по оформлению рукописей редакция оставляет за собой право не рассматривать их. Редакция не всегда разделяет позицию авторов публикаций. Перепечатка статей возможна только с разрешения редакции.

FOR AUTHORS

We accept articles of leading specialists in the sphere of public law, representatives of legal practice, young scientists.

Technical requirements for article composition:

Size A 4; fields – 2 cm (bottom) x 2 cm (top), 3 cm (left) x 1,5 cm (right); indentation – 1,25 cm; line spacing – 1,5 cm; font – Times New Roman; size – 14.

The article volume is from 10 to 20 pages.

It should be used symbols as follows: quotes "...", hyphen (-), dash (–), apostrophe (').

Sequence of placement of structural elements in a research article:

1. It is indicated in the language of the article (English or German):

title;

surname, name, patronymic of author (-s) of the article (no more than two persons);

job position, place of employment/study, academic degree, rank (if any), e-mail;

expanded summary and key words. The summary consists of the following obligatory structure: Purpose, Methods, Results and Conclusions. Summary volume: minimum – 300 words, maximum – 350 words. After the summary, it is necessary to add 5–10 key words or phrases.

2. Text of the article:

Introduction is an obligatory part of the research, where the author indicates topicality of the subject and actuality of scientific decisions. Goal of research should be clearly indicated along with the research tasks. It is necessary to specify the methodology of research, the logic of presentation of the investigated material.

The main text should be divided into content-rich sections with separate headings (up to 4-6 words).

The article should contain conclusions from the study, which present detailed findings from the study and the prospects for further research in this direction.

3. Bibliography. Bibliography description is carried out taking into account the National Standard of Ukraine DSTU 8302: 2015 "Information and documentation. Bibliographic reference. General principles and rules of composition". Reviewers can reject an article in the case of improper execution of bibliography.

4. References. It is composed according to standards APA (APA Style Reference Citations). There is an author (transliteration), title of the article (in square brackets, English translation), source name (transliteration), source data (city with the English mark), publishing house (transliteration). For example:

Dikhtievskyi, P. V., Lahniuk, O. M. (2015). Kadrove zabezpechennia sudiv zahalnoi yurysdyksii: administratyvno-pravovyi aspekt [Staff assistance of of courts of general jurisdiction: administrative and legal aspect]. Kherson: Helevetyka. [in Ukrainian]

Bondarenko, I. (2002). Sudova systema Ukrainy ta yii reformuvannia v suchasnykh umovakh [Judicial system of Ukraine and its reforming in the modern conditions]. *Pravo Ukrainy*, no. 8, pp. 37–39.

Transliteration of names and surnames is carried out in accordance with the requirements of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Normalization of Transliteration of the Ukrainian Alphabet by Means of the Latin Alphabet” dated January 27, 2010, No. 55.

Transliteration from Russian is carried out in accordance with GOST 7.79-2000. System of standards on information, librarianship and publishing. Rules of transliteration of Cyrillic script by Latin alphabet.

5. It is indicated in Ukrainian and English (if the article is submitted in German): title;

surname, name, patronymic of author (-s) of the article (no more than two persons);

job position, place of employment/study, academic degree, rank (if any), e-mail;

extended summary and key words. Summary has to contain: subject of research, methodology, goal and conclusions of research. The minimum volume of summary is 350 words.

References to the literature are given in the text only in parentheses:

At the same time, every citizen of Ukraine, who meets the established requirements for a candidate for a post of prosecutor, has the right to appeal to the Qualification Disciplinary Commission of Public Prosecutors with application of participation in the selection of candidates on the post of prosecutor (The Law of Ukraine “On Public Prosecution Service”, 2015).

All articles, which are sent to editorial office, pass a close review and are tested for plagiarism presence.

Editorial board has the right to review, edit, reduce and reject the article. In the case of neglect of mentioned requirements regarding manuscripts composition, editorial board reserves the right to skip them. Editorial staff not always shares a position of authors. Republication of articles is possible only with the consent of editorial board.

Наукове видання

Адміністративне **ПРАВО і ПРОЦЕС**

науково-практичний журнал

№ 1 (32)/2021

Коректура • Н. Пирог

Комп'ютерна верстка • Ю. Семенченко

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.

Формат 70/100/1/16. Ум.-друк. арк. 7,64. Наклад 300 прим. Замов. № 0222/058.

Гарнітура Times. Папір офсет. Цифровий друк.

Підписано до друку 25.06.2021.

Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1.

Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідectтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

Scientific publication

Administrative **LAW and PROCESS**

scientific and practical journal

№ 1 (32)/2021

Proof reading N. Pyroh
Desktop publishing Yu. Semchenko

The authors are fully responsible for the collation, accuracy of facts, quotes,
economic-statistical data, proper names and other information.

Format 70/100/1/16. Printer's sheet 7,64. Circulation 300 copies. Order No 0222/058.
Typeface Times. Offset paper. Digital printing.
Authorized for printing as of 25.06.2021.

Publishing House "Helvetica"
65101, Ukraine, Odessa, 6/1 Inglizi St.
Telephone: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of a publishing entity ДК No 6424 dated 04.10.2018